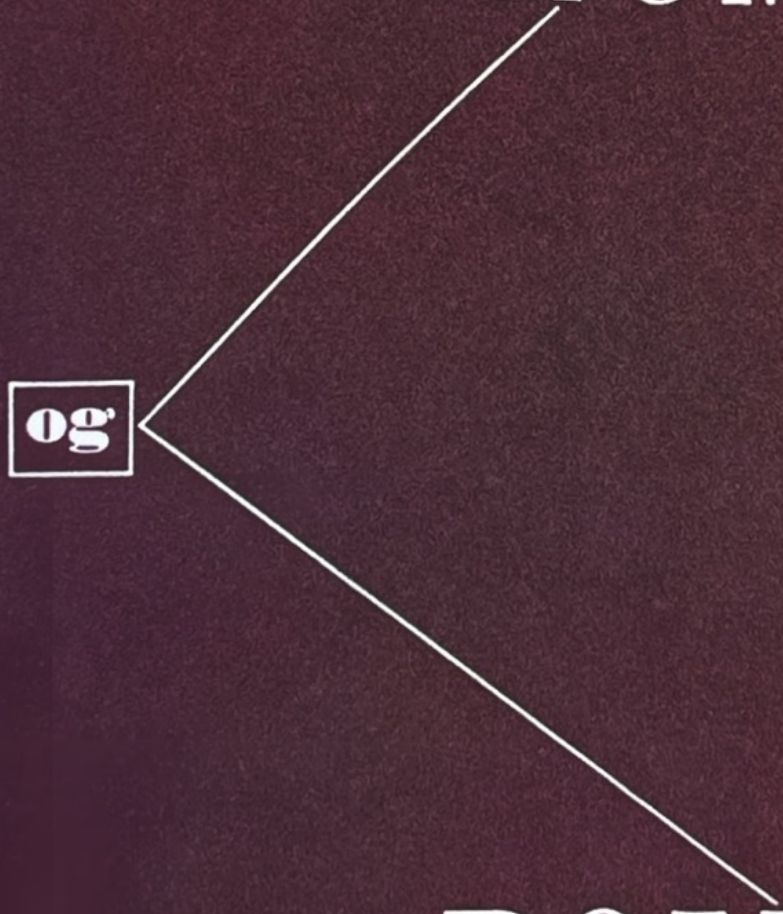
ØKONOMI

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 37. Årgang . Nummer 4 . 1963

København 1964

ØKONOMI OG POLITIK

37. ÅRGANG . NR. 4 . 1963

INDHOLD

KJELD PHILIP: Tilpasning til en ny struktur 283

ERIK IB SCHMIDT: Betragtninger vedrørende statens budgetlægning 298

Litteraturanskaffelser omhandlende moderne historie og statskundskab 313

Den internationale økonomiske situation 331

Den danske økonomiske situation 341

Politisk kronik 353

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
KØBENHAVN 1964

FORFATTERNE

KJELD PHILIP: Økonomiminister, professor, dr. oecon.

ERIK IB SCHMIDT: Departementschef i finansministeriet.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal, Årsabonnement 15 kr. Enkelte hæfter 4 kr. Ansvarshavende redaktør: Sekretær, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. P. NØRREGAARD RASMUSSEN, professor ANDERS ØLGAARD, generalsekretær for Nordisk Råd, F. W. WENDT og lektor, cand. polit. THORKILD HJORTKJÆR. Redaktør, ekspedition og abonnement: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Sankt Peders Stræde 5, København K., telefon Palæ 5182. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader og hos postvæsenet samt for boghandlernes vedkommende også gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

Printed in Denmark. Aarhuus Stiftsbogtrykkerie.

Udsendt i boghandelen den 18. april 1964.

TILPASNING TIL EN NY STRUKTUR

KJELD PHILIP

1.

Som i Europas andre lande foregår der for tiden herhjemme en debat om den økonomiske struktur. Ofte er det først og fremmest landbrugets struktur, man drøfter, men i virkeligheden er denne debat et led i diskussionen om hele erhvervsstrukturen.

Når befolkningens fordeling over de forskellige erhverv er blevet et større problem i vor tid end det synes at have været tidligere, hænger det sammen med, at den tekniske udvikling og den dermed følgende økonomiske vækst foregår hurtigere end før, således at der i dag tidligere bliver brug for en anden erhvervssammensætning, end der blev det før i tiden. Den erhvervssammensætning, vi har, er for en stor del bestemt af, hvad der var brug for i en tidligere periode. De fleste af de mennesker, der i dag er i deres produktive aldre, har fattet beslutning om, hvilke erhverv, de skulle gå ind i, på et langt tidligere tidspunkt, og følgelig under helt andre tekniske og økonomiske forhold; det er måske endda sådan, at mange automatisk har valgt at gå ind i deres forældres erhverv. For disse grupper finder vi derfor en afspejling af, hvad der var brug for endnu længere tilbage i tiden.

I en del tilfælde synes erhvervsvalget at have været påvirket af, at forældrene har måttet give deres børn en billig uddannelse. Børnene er da blevet sat til landbrug, hvor de unge jo allerede fra 14 års-alderen helt har kunnet klare sig selv, eller de er blevet bude, arbejdsdrenge, e. l., eller de er blevet sat til de håndværk, hvor det længst var skik og brug, at lærlingen blev optaget i læremesterens hjem. Mange blev f. eks. bagere, et fag, der da også længe var plaget af en overarbejdsløshed. I en periode var det endda ikke usædvanligt, at ubemidlede folk i småbyerne satte deres børn til landbrug. Disse unge må næsten alle antages senere at være blevet arbejdsmænd.

*) Denne artikel gengiver i noget ændret form et foredrag, der blev holdt på Nyborg Strand, den 5. januar 1964.

At den tekniske og økonomiske udvikling løber fra den erhvervsdeling, vi har, er ikke noget nyt, men det er dog nok sådan, at dette spørgsmål er blevet mere aktuelt end tidligere. Før i tiden regnede man det for godt, om man i et samfund kunne opleve en årlig økonomisk vækst på et par procent. I øjeblikket regner vi i Nordeuropa med en årlig tilvækst i vor økonomi på en fire til fem procent, og på noget mere, seks à syv procent, i verdensdelens sydlige del. Udviklingen går nu så stærkt, at vi på en måde oplever to tidligere års vækst på ét år. Dette sker samtidig med, at menneskealderen ikke er blevet kortere, tværtimod. Det misforhold, der altid har været, må derfor træde langt stærkere frem, når den tekniske og økonomiske udvikling foregår så meget hurtigere end før, medens befolkningernes erhvervsfordeling stadig er bestemt på samme måde som før, d. v. s. af forholdene, som de var tildels mange år tilbage i tiden.

Denne udvikling har navnlig betydning i forholdet mellem landbrug og de andre erhverv. Vi er forlængst kommet på det stade, hvor en forøgelse af indkomsterne kun i meget beskedent omfang giver sig udslag i et større forbrug af levnedsmidler. Før i tiden udgjorde levnedsmidlerne langt den største enkeltpost på budgettet; i dag udgør den i de vestlige lande mindre end en fjerdedel af vort budget. Hertil kommer imidlertid, at det interessante jo ikke så meget er, hvor stor en del af budgettet, der består af levnedsmidler, som hvor stor en del af en forøgelse af budgettet, der vil gå til levnedsmidler. Begrundede skøn synes at vise, at i den nordlige del af Europa kan man ikke regne med, at af 100 kr.'s merindkomst mere end ca. 8 kr. vil gå til indkøb af levnedsmidler. I Sydeuropa er tallet noget større, formentlig ca. 12–14 kr. Det er således kun en beskeden del af den ekstra efterspørgsel, folk får ved højere indkomster, der vender sig mod levnedsmidler. Når der overhovedet ved forøgelse af indkomsten sker merforbrug af levnedsmidler, skyldes det, at der endnu foregår en vis substitution; i stedet for at spise de billige kalorier, f. eks. kartofler, melspiser og brød, går folk over til de dyrere, kød, æg, fjerkræ og andre mere forædlede produkter. Navnlig i Sydeuropa er der endnu stort behov for at foretage en sådan substitution. For Danmark, som leverandør af de mere forædlede produkter, er denne udvikling af stor interesse.

Den del af indkomsten, der ikke går til levnedsmidler, går til industrielle produkter, bl. a. boliger, af hvilke folk synes at kunne forbruge ubegrænset, og til alskens former for service etc. Dette forbrug må først og fremmest tilfredsstilles ad industriel vej. Produktionen af industrielle goder forlanger meget betydelige investeringer.

Den uoverensstemmelse, der således næsten ikke kan undgå at opstå mellem den erhvervsdeling, man gerne skulle have for at tilfredsstille de nuværende behov, og den, som vi rent faktisk har, bestemt som den er af de fortidige forhold, kan som nævnt i nutiden blive meget betydelig. Den har

i praksis først og fremmest vist sig at skabe problemer på to områder, nemlig for landbruget og for de ufaglærte arbejdere.

Løsningen af uoverensstemmelserne må først og fremmest finde sted ved vandringer. At der er »for mange« i et fag, får dette til at blive præget af lave indkomster (landbrugere) eller af arbejdsløshed (arbejdsmændene). Dette giver stødet til vandringer, enten således at folk bogstaveligt søger over fra det ene fag til det andet, eller således, at næste generation bliver noget andet. Vi får følgeligt bortstrømningsfag, hvor det er ubehageligt at være, og tilstrømningsfag, hvor det er godt at være; så længe tilstrømningsfagene er underforsynede, bliver de ofte præget af at have højere lønninger etc.

At således nogle fag bliver dårligt lønnede, andre fag bliver godt, er økonomiens måde at opmuntre til den vandring, der skal finde sted. For den enkelte kan dette synes at være en grusom metode. Den enkelte landmand eller den enkelte ufaglærte arbejder kan jo ikke gøre for, at han er blevet landmand eller ufaglært, og at udviklingen således har medført, at han er havnet i et bortstrømningsfag; ofte vil hans uddannelse være bestemt for mange år siden af hans forældre, og valget var måske dengang ganske rimeligt. Ikke desto mindre lider han under, at han er kommet i et bortstrømningsområde. Han vil uvilkårligt stille krav om, at han ikke skal stilles dårligere end de andre. Honoreres disse krav ad politisk vej, kan det imidlertid næsten ikke undgå at hæmme vandringen bort fra disse områder. Så forlænger man overgangsperioden, og de vanskeligheder, som de, der lever i bortstrømningsfagene, kommer til at leve under, varer da så meget længere.

2.

Vi har flere gange før i vor nyere historie haft brug for en meget kraftig tilpasning. Særlig kendt er perioden fra halvfjerdserne til halvfemserne blevet, hvori dansk landbrug blev lagt om fra at være hovedsagelig korndyrkende til at blive husdyrslandbrug. Denne omlægning – som studentervidden døbte »kovendingen« – skete for vort lands vedkommende beundringsværdigt hurtigt. Før den fandt sted, var dansk landbrug ikke noget særligt. Det afveg i kvalitet ikke fra de omkringliggende landes; gjorde det noget, lå det i underkanten. Danske købmænd søgte i alt fald ofte at afsætte deres smør under foregivende af, at det drejede sig om tysk smør, smør fra Kiel. Når krisen dengang blev overstået så forholdsvis hurtigt, hang det nok ikke mindst sammen med, at vi under denne krise intet gjorde for at råde bod på dens sociale følger. Medens de andre lande indførte told for at beskytte deres egne landbrugere og dermed bevarede deres gamle ineffektive landbrug, gjorde vi det ikke. Den tids »visnepolitik« var nok ikke så

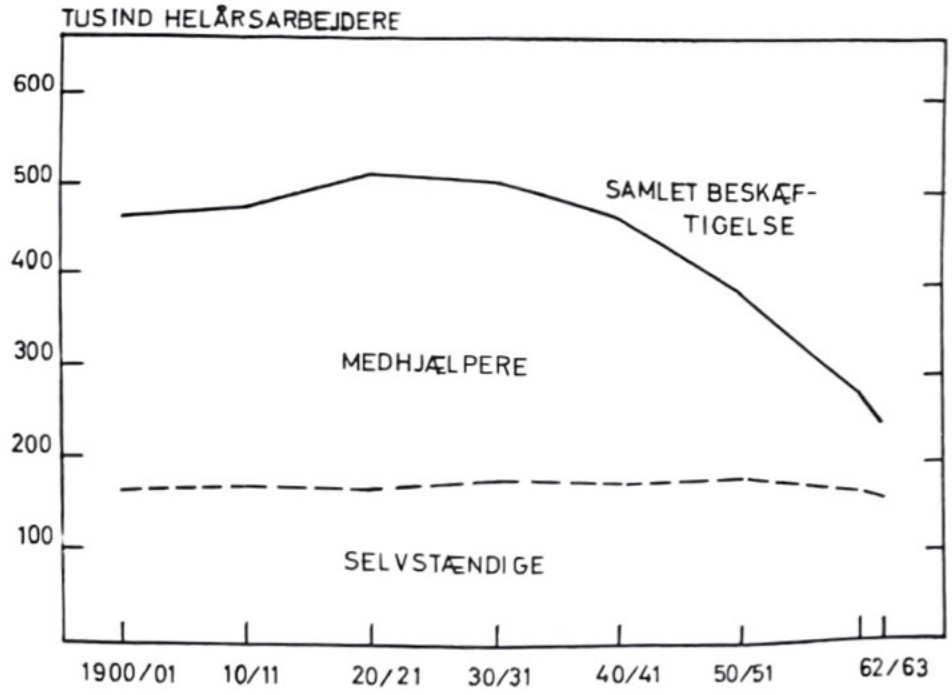
tosset endda. Hos os tvang nøden landbrugerne til en hurtig omlægning. Det var beundringsværdigt, at det var muligt at gøre noget sådant på en snes år.

3.

Mindre påagtet i festtaler – datidens »kovending« blev iøvrigt også først prist længe efter, at den var gennemført – er der siden trediverne sket en enorm ændring i dansk landbrug. Ungdommen forlader erhvervet. Endnu engang kan man ikke andet end imponeres over den tilpasningsevne, dansk erhvervsliv har vist. Til trods for, at folketallet i mellemtiden er steget med ca. 25 pct., er der i dag i landbruget kun beskæftiget rundt regnet det halve antal helårsarbejdere af, hvad der var for tredive år siden.

Selv om det jo ikke direkte kan sammenlignes, forekommer denne tilpasning fuldt så gennemgribende som den lige omtalte »kovending«. Noget andet er, at tilpasningen ikke har været så stærk, at man endnu har nået målet: at få samme indtjeningsmuligheder på landet som i byerne. Den tekniske udvikling ligger hele tiden et hestehovede foran strukturtilpasningen.

Bortvandringen finder selvsagt sted på den måde, at det fortrinsvis er fagets unge, der forlader det, og ved at tilgangen svigter. Når noget sådant er foregået i en årrække, får faget en aldersfordeling, hvor de ældre vejer relativt stærkt og de unge forholdsvist let. Dette er nu tilfældet for

Figur 1.
Landbrugets arbejdskraft 1900–1963.

landbruget, hvor de selvstændiges gennemsnitsalder i dag er ret høj. Det gælder iøvrigt også blandt medhjælperne, blandt hvilke der nu er en langt større stab af ældre end før.

Med det antal unge, der i dag findes under uddannelse i landbruget, vil det ikke være muligt at placere landbrugsuddannede folk på de ejendomme, der nu engang på grund af dødsfald eller alder bliver ledige fremover. Der er en meget betydelig forskel mellem det antal ejendomme, der nødvendigvis bliver ledige, og det antal unge, der står til rådighed. For tiden er ca. 4.500 unge årligt under uddannelse inden for landbruget. Heraf må nogle formodes at ville vandre til andre fag, og nogle vil blive udelukket på grund af manglende kapital og derfor finde deres fremtidige virke som fodermestre, bestyrere eller på anden måde som ældre medarbejdere. Heroverfor står imidlertid, at 6 à 7000 ejendomme bliver »ledige« hvert år.

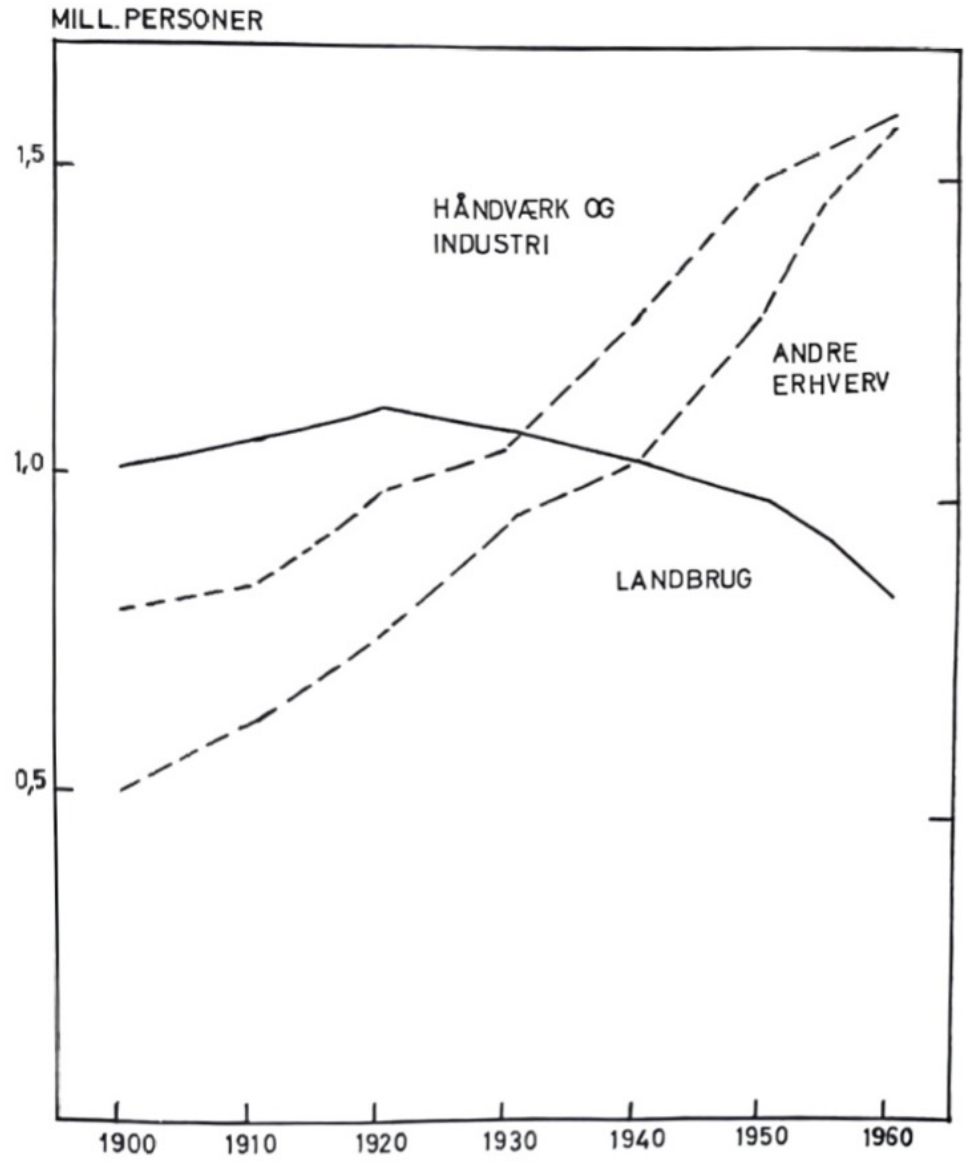
Hertil kommer imidlertid, at de unge, der i øjeblikket findes i landbruget, stammer fra de store årgange, og at altså tallet allerede af befolkningsmæssige grunde må formodes fremover at blive lavere. Endvidere må man regne med, at der vil blive et noget større antal ejendomme ledige end sædvanligt i det kommende ti-år, fordi vi nu engang som nævnt har fået en skæv aldersfordeling blandt besidderne af landejendomme, idet forholdsvis mange i dag er ældre folk. Det kan endvidere nævnes, at af landbrugsmedhjælperne er i dag ca. en tredjedel over 35 år, medens dette blot for et par årtier siden kun var tilfældet for en sjettedel. De landbrugsmedhjælpere, der er over 35 år, er sikkert kun i meget beskedent omfang potentielle købere til landbrugsejendomme.

Spørgsmålet er da: Når en sammenlægning nødvendigvis må ske, til hvilken form for ejendomme skal da sammenlægningen finde sted. I dag findes som bekendt en række, omend ikke særligt snærende bånd for sammenlægning af landbrug. Personlig har jeg nærmest den opfattelse, at man burde give det hele frit. Jeg har dog ikke noget imod, om man ville hindre egentlig godsdannelse. Godserne synes ikke at være særligt velegnede uddannelsessteder. Derimod forekommer det mig ejendommeligt, at man vil lægge smålandbrugene sammen til brug, der også efter sammenlægningen er én-mandsbrug. Hvad vi mangler, er steder, hvor folk kan uddannes; men så skal man ikke danne én-mandsejendomme, for her er heller ingen plads til uddannelse. Vil man bevare landbruget med et rimeligt stort antal ejendomme, må der nødvendigvis være et ret stort antal landejendomme, hvorpå der finder uddannelse sted. Umiddelbart efter krigen var ca. 55 pct. af Danmarks ejendomme uddannelsessteder. I dag er der kun på ca. 30 pct. af landejendommene medhjælp. I dag er altså de 70 pct. af danske landbrug uden medhjælp, herunder også uden hjælp af egne børn. Så er endda tallet på de mennesker, der uddannes på disse 30 pct., blevet reduceret. Vor hjemlige betegnelse for den slags brug, familiebrug, er i grunden misvisende.

Vore små brug – i dag de 70 pct. af alle brug – er netop ikke familiebrug, men én-mandsbrug.

Vi uddanner i dag ikke tilstrækkeligt med mennesker til at besætte de landbrug, vi nu engang har. Sørger vi for, at landbrugene også fremover bliver én-mands landbrug, vil der blive endnu færre mennesker uddannet. I et land, hvor man udelukkende har én-mandsbrug, begår landbruget selvmord af mangel på folk til at klare generationsskiftet.

Medens de industrielle virksomheder og handelsvirksomheder stadig vokser med hensyn til antal beskæftigede, reduceres landbrugsejendommene. Efter areal er den gennemsniltige landbrugsejendom i dag af omtrent samme størrelse som for tyve år siden. Efter personel er den reduceret fra

Figur 2.
Befolkningens fordeling på erhverv 1900–1963.

2,2 til 1,3. Det må forekomme højst usandsynligt, at det virkeligt kan betale sig at arbejde med så personelfattige virksomheder, som tilfældet er.

En ejendommelighed ved landbruget er, at det endnu består af så mange småtbemandede, mangesidede virksomheder. Enhver mulighed for arbejdsdeling inden for virksomheden er jo udelukket, hvis denne kun beskæftiger én mand, og mulighederne er små, selv om den beskæftiger to eller tre.

Indenfor håndværk og industri finder en stadig dybergående specialisering sted. Den tilsvarende udvikling foregår kun meget langsomt inden for landbruget. Inden for industrien er man således forlængst kommet bort fra, at den enkelte virksomhed skal lave alle ting. I stedet samler man sig om få opgaver. Den gammeldags snedker, der producerede alle slags trævarer, er ved at forsvinde, og erstattes af snedkere, der specialiserer sig; én producerer vinduer, en anden døre, en tredje køkkenskabe o. s. v. På landbrugets område er det derimod endnu den mangesidede virksomhed, der dominerer.

Industrielle metoder vil imidlertid trænge ind også i landbruget; folk vil komme til at arbejde med enkelte opgaver, som de til gengæld bliver specialister i. Ligesom vi har fået hønserier, vil vi få svinefabrikker, mælkefabrikker, og vi vil få kornfabrikker.

Spørgsmålet om, hvad der er stort og småt, vil da fuldstændig skifte karakter. Hvad er størst, en svinefabrik, der beskæftiger ti mand på en ha, eller en kornfabrik, der beskæftiger to mand på 100 ha? Vi vil få store og små virksomheder mellem hinanden; mange af de virksomheder, der er små af areal, vil blive store med hensyn til beskæftigelse og omsætning, og mange af de virksomheder, der vil være store af areal, vil blive små med hensyn til beskæftigelse. Dette vil iøvrigt løse noget af vort rekrutteringsproblem; til at arbejde i stærkt specialiserede virksomheder behøver man ikke at have folk med så alsidig en uddannelse, og altså heller ikke så langvarig en uddannelse, som tilfældet er til almindelig alsidig landbrug.

Det er endda et spørgsmål, om den mangel på alsidigt uddannede unge mennesker til landbruget, der ligger foran os, ikke vil føre til, at specialiseringen fremmes. Kan man ikke drive alsidigt landbrug, fordi der mangler mennesker, så kan man drive specialiseret landbrug, hvortil man kan inddrage arbejdsmænd til at udføre arbejdet. Og arbejdsmænd bliver der formentlig »for mange« af mange år endnu.

Arbejdsdeling inden for virksomhederne og specialisering mellem virksomhederne fører imidlertid til, at en vis produktion kan fremskaffes med endnu færre mennesker. Spådommen om disse strukturelle forandringer må derfor ikke forlede til letsindige slutninger om, at landbruget alligevel kommer til at beskæftige flere.

For landbrugets vedkommende er vi i Danmark så tilbøjelige til at

skyde skylden for økonomiske besværligheder på de andres landbrugspolitik. Vi konstaterer, at takket være de andres landbrugssubsidier, er vi ikke i stand til at sælge til de lande. Vi må imidlertid ikke glemme, at når de andre fører en sådan landbrugspolitik, er det fordi, også de har deres vanskeligheder. Overalt i Europa – måske undtagen i England – har man for mange mennesker placeret i landbruget og har følgelig alle steder sociale problemer knyttet til landbruget.

Denne situation har som bekendt overalt ført til indførelse af forskellige former for landbrugsstøtte. Denne begyndte de fleste steder, men kun beskedent i Danmark, i trediverne. Støtten havde dengang en dobbelt motivering, ønsket om at hjælpe landbrugerne og om at hindre, at landbrugerne vandrede ind til de byer, der var præget af arbejdsløshed. I dag er kun den første motivering tilbage for landbrugssubsidierne.

For Danmarks vedkommende gjaldt det, at vi længe bar os ad omtrent som under den berømmelige »kovending«, idet vi længe ikke havde nævneværdige subsidier. Dette er som bekendt ikke længere tilfældet. For Danmarks vedkommende må subsidierne udelukkende søge deres mål ud fra socialpolitiske motiver, idet der jo ingen arbejdsløshed er i byerne, der kan begrunde et ønske om, at landbrugerne skal forblive på landet, tværtimod.

4.

Ikke blot landbruget, men også byerhvervene har deres strukturelle problemer. I det moderne samfund er der som nævnt meget ringe brug for folk uden uddannelse. Det rent fysiske arbejde kan let erstattes med maskinkraft. Hvad der bliver brug for, bliver folk, der virkeligt kan noget, som altså har en eller anden form for uddannelse, faglært eller tillært er ikke så afgørende.

I lange perioder giver dette forhold sig udslag i, at vi får en for stor arbejdsløshed blandt de ufaglærte. I visse perioder fører dette misforhold til, at vi får tendenser til inflation. Skal vi nemlig have de ufaglærte i arbejde, må der være et meget stærkt pres på økonomien; under et sådant stærkt pres bliver der mangel på de grupper, der har lært noget, og følgelig får vi lønglidninger for deres områder. Vi står derfor i praksis over for valget mellem enten at have arbejdsløshed blandt de ufaglærte eller at få lønglidninger og prisstigninger for de andre, altså tendenser til inflation. I en lang periode valgte vi det første; i de senere år har vi valgt det sidste; ingen af delene er særlig ønskelige.

Der findes to løsninger på dette problem: Man kan enten akceptere en langt større lønforskel mellem faglærte og ufaglærte, end vi har i dag. I så fald vil det opmuntre folk til at lære noget, og dette vil tjene til en udligning; så længe man har den store lønforskel, vil der imidlertid være be-

tydelig utilfredshed blandt ufaglærte; og socialt interesserede mennesker vil finde det urimeligt, at netop de dårligst stilledes indkomst skal reduceres. Der opstår ofte tendenser til større lønforskelle mellem overenskomsterne, men ved hver ny overenskomst kommer i stedet en større forøgelse for de ufaglærte, således at man vender tilbage til den gamle relation mellem faglært og ufaglært. En sådan udligning anses for politisk nødvendig, social ønskelig, men er økonomisk uhensigtsmæssig.

Må vi imidlertid akceptere relationen mellem faglært og ufaglært som noget politisk givet, synes der kun at være den større arbejdsløshed til at drive folk over. Man kan selvsagt supplere med alskens opmuntringer, opfordringer, gratis uddannelse, lettelser i form af friere adgang til at flytte fra at være ufaglært til at blive faglært.

Skal vi løse at give alle en faglig uddannelse, vil vort nuværende uddannelsessystem ikke kunne magte opgaven. Ved siden af den traditionelle faglige uddannelse må træde uddannelse på værkstedsskoler. Den traditionelle faglige uddannelse vil sagtens også blive mere og mere præget af de tekniske skoler. Herved vil man også kunne bringe folk længere frem på en vis tid, og herved vil iøvrigt forskellen mellem folk med en egentlig faglig uddannelse og folk, uddannet på værkstedsskole, blive mindre.

I visse tilfælde vil den tekniske udvikling også kunne bringe uddannede folk i vanskeligheder. I sådanne fald får man da brug for at omskole faglærte folk, således at de sættes i stand til at forlade et bortstrømningsfag og komme over til et tilstrømningsfag.

5.

I byerne har vi i disse år et andet og presserende tilpasningsspørgsmål. For nogle år siden drøftedes stærkt, at skulle Danmark komme ind i et større marked, måtte der finde en betydelig tilpasning af vor industri sted. I stedet for mange virksomheder producerende mange forskellige varer, måtte vi producere færre varesorter i mere specialiserede virksomheder. Det blev fremhævet, at Danmarks tilslutning til et større marked ikke behøvede at føre til vanskeligheder i det lange løb, men tværtimod ville bevirke at vi kunne få en større effektivitet og større indkomster end før; men før det skete, skulle vi igennem en besværlig omstillingsproces.

Danmark er nu tilsluttet et sådant større marked, EFTA, og dansk industri har vundet betydelige goder ved at være tilsluttet dette. Tilslutningen til EFTA har imidlertid ikke voldt nævneværdige vanskeligheder. Den meget stærke fremgang i industrieksporten i 1963 tyder på, at en sådan tilpasning hurtigt er mulig. Omstillingen til mere specialiseret industri er i fuld gang.

For øjeblikket gennemfører vi på industriens område noget, der fuldt

ud i betydning kan svare til, hvad der skete i sin tid ved landbrugets »kovending«. Det viser en betydelig tilpasningsevne, at det har vist sig muligt for industrien så hurtigt at omstille sig fra det ene til det andet. Fremtiden vil også af helt andre grunde kunne nødvendiggøre pludselige og gennemgribende ændringer i den industrielle struktur. Det er da godt at vide, at under fuld beskæftigelse kan en sådan gennemføres hurtigt og relativt smertefrit.

Landbrugets aftagende relative betydning og den stærkere industrialisering vil på mange punkter omforme vort lands udseende. Vi er i den grad vokset op med forestillingen om, at industrien koncentreres i de store byer, først og fremmest i København, men også i Ålborg, Århus, Odense og enkelte af de andre større provinsbyer. Bevægelsen i øjeblikket går imidlertid i anden retning. For tiden finder der en meget betydelig industriel vækst sted over næsten hele landet. Måler vi væksten i procent, er den slet ikke størst i København eller de store byer, men netop i mange af de små byer og i visse tilfælde ude i de rene landdistrikter, endog i de distrikter, som man normalt regner med ikke er særlig industribetonede, f. eks. Midt- og Vestjylland.

I vore dage, hvor elektriciteten kan føres frem til ethvert sted, og hvor så stor en del af transporten sker pr. bil, kan en industriel udvikling finde sted næsten overalt. Før var man afhængig af, om man havde jernbanestation eller havn i nærheden; dette er jo ret ligegyldigt, når transporten alligevel foregår pr. lastbil. Hertil kommer imidlertid, at under nutidens fulde beskæftigelse er det ofte aldeles afgørende for en industrivirksomheds vækst, at den kan komme til at ligge på et sted, hvor den kan regne med at få arbejdskraft. Det er derfor praktisk for industrien at placere sig i nærheden af bortstrømningsfagene; herved kan den få arbejdskraft fra folk, der forlader disse fag, f. eks. landbruget, men den kan også til en vis grad trække på overflødig arbejdskraft, der forbliver i det gamle fag. For tiden må vi således regne med, at ca. en fjerdedel af landets husmænd har deres hovedindkomst ved andet end husmandsbrug. De har taget arbejde på fabrik og tilbringer dér en stor del af dagen, medens de driver husmandsbruget som bierhverv. Dette er således overordentlig udbredt på øerne. Ud fra en egnsudviklings tankegang må det siges at være en lykkelig udvikling, der her finder sted.

Hvor før i tiden virksomhederne ofte måtte placeres enten ved råstofferne eller ved havne eller jernbanestationer, bevirker transportomkostningernes reduktion og bilismen, at mange former for industri nu kan placeres næsten hvor som helst. Det bliver da let arbejdskraftens placering, der bliver afgørende for, hvor virksomhederne placeres. Det bliver da virksomhederne, der søger arbejdskraften, og ikke omvendt. Det må føre til en spredning af industrivirksomhederne over hele landet.

6.

Desto hurtigere et samfund når at tilpasse sig til nye vilkår, desto bedre økonomiske forhold kommer det til at leve under; men man kan nok også tilføje, at desto mindre politisk uro og desto større tilfredshed vil man få. Det må derfor altid være en af økonomiens opgaver, at man skal tilpasse sig til de nye forhold, der kommer til én udefra.

Dette er i ganske særlig grad tilfældet i Danmark. Vi er et land med en meget stor udenrigshandel; allerede dette bevirker, at der stilles særlige krav til vor tilpasningsevne. Hertil kommer imidlertid, at vor udenrigshandel er af en karakter, der næsten nødvendigvis bevirker, at vi stadig vil blive stillet overfor nye problemer, altså nye tilpasningsopgaver. Vor udførsel kan deles i to dele. Halvdelen består af landbrugsvarer og halvdelen af industrivarer.

Den halvdel, der består af landbrugsvarer, må man regne med vil kunne blive underkastet betydelige svingninger, fordi de andre lande i så stort omfang har reguleringer. Det synes at være praksis i næsten alle europæiske lande, bortset fra England, at man stiler imod en omtrentlig selvforsyning. Denne tendens til autarki findes ikke blot inden for Fællesmarkedet som helhed, men synes også at skulle gælde Fællesmarkedets enkelte lande. Hvad Danmark kan komme til at levere bliver da først og fremmest noget, hvorved man kan supplere de andres markeder. Får de andre en dårlig høst, eller får de en stærkt stigende efterspørgsel, kan der i en periode blive brug for en forøget eksport fra dansk side. Men når god høst indtræder eller de andres produktion efter nogen tids forløb indhenter væksten i forbruget, reduceres eksporten påny. Under disse politiske forhold hos de andre må vi være forberedt på en meget stærkt svingende udførsel af landbrugsvarer.

Forholdet ville være ganske anderledes, om vi ikke blot havde suppleringsmulighed, men i stedet en konkurrencemulighed, således at vi kunne komme ind på markedet på lige fod med de andre; svingningerne ville dermed ikke blive koncentreret på os. Skal vi se realistisk på forholdene, må vi imidlertid nok se i øjnene, at en sådan mulighed foreløbig ikke foreligger.

Skæbnen har villet, at også vor udførsel af industrivarer må antages under visse omstændigheder at kunne blive stærkt svingende. De varer, vi sælger, er ikke så meget konsumgoder, som investeringsgoder. Andre landes brug af maskiner afhænger imidlertid først og fremmest af væksten i deres økonomi. Får andre lande en periode af stilstand, vil deres køb af maskiner begrænse sig til det lidt, der er nødvendigt for at erstatte slitage. Har de derimod f. eks. i stedet for stilstand en vækst på f. eks. 4 pct., kan det udmærket betyde en forøgelse af deres maskinkøb til det dobbelte.

Skulle der komme alvorlige svingninger i de andres økonomi, vil der så-

ledes kunne dukke endog meget betydelige svingninger i Danmarks udførsel af industrivarer op. Imidlertid er det jo så lykkeligt, at vi siden krigen har haft en ret konstant vækst hos de andre, og følgelig har kunnet opbygge en betydelig maskineksport. Der er vel al grund til at antage, at de andre lande vil være i stand til at opretholde en betydelig vækst mange år fremover. Dette skulle give os forhåbninger om en fortsat vækst i vor egen maskineksport.

Hertil kommer så Danmarks afhængighed af råstofferne. På en måde er det en fordel, at vi er et råstoffattigt land. Det gør det muligt for os at kunne købe råstofferne, hvor de er billigst. Man må imidlertid også gøre sig klart, at i tider med meget stor efterspørgsel, kan råstofferne komme til at stige kraftigt i pris, således som tilfældet var det under Korea-krigen. Under de svingninger man i fredstid oplever i den internationale økonomi, synes man imidlertid at kunne opretholde forholdsvis lave og ikke for varierende priser på råstofferne.

En særlig faktor for dansk økonomi kan udviklingslandene blive. På den ene side er det muligt, at vi som et led i vor bistand til udviklingslandene må ind på at betale mere for råstofferne. Først og fremmest vil udviklingslandene imidlertid stille betydelige krav om maskiner. Er der, som mange steder i Afrika, muligheder for en betydelig økonomisk vækst, vil dette give sig udslag i en forøget eksport af maskiner til disse lande.

7.

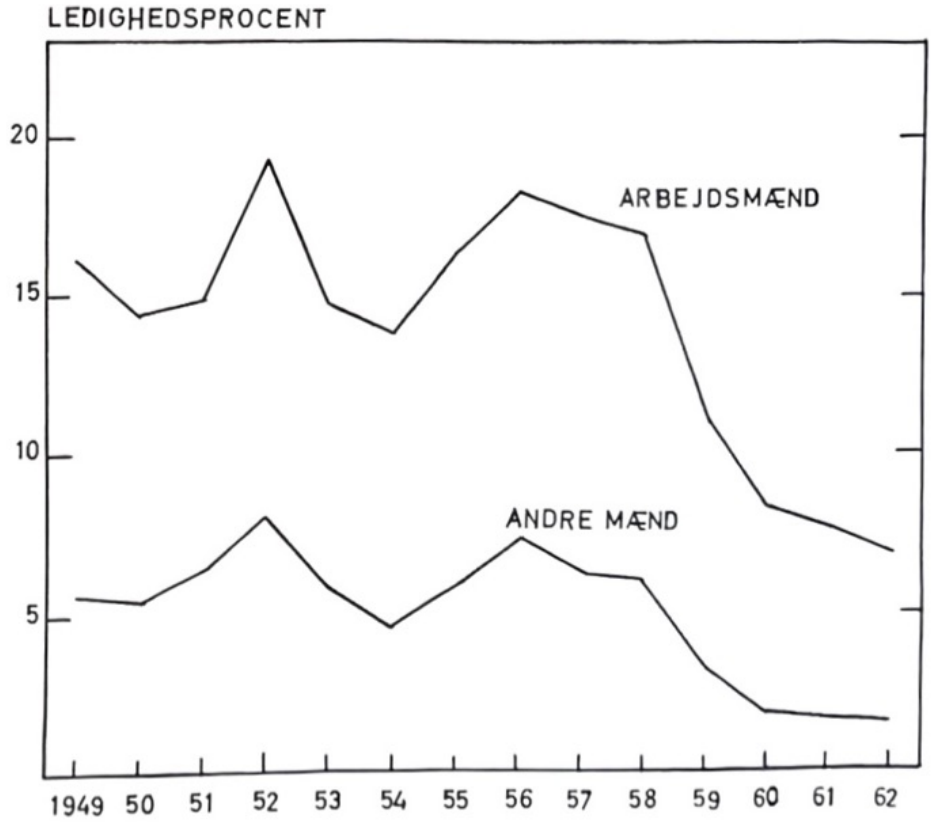
Engang imellem stilles spørgsmålet, hvordan bliver fremtidens erhvervsdeling. Mange synes at forestille sig, at samfundet nærmer sig en bestemt erhvervsdeling. Denne forestilling ville kun være rigtig, dersom vi nærmer os en stabil erhvervsfordeling, der skulle være ens fra år til år. Dette er der imidlertid ingen grund til at antage. Den erhvervsdeling, vi stiler imod, vil sikkert til stadighed være underkastet forandring. Der er vel endda grund til at antage, at efterhånden som vi når mætheden for flere og flere goder, først mad, så klæder o. s. v., vil merefterspørgslen rette sig mod stadig nye goder. Den økonomiske og tekniske udvikling vil således stadig tilsige os en anden fordeling, end den vi faktisk har.

Der er al grund til at antage, at landbrugets andel for Europa som helhed vil være for stadig nedadgående, og at den til stadighed vil være for stor i forhold til, hvad der behøves. Desto hurtigere landbobefolkningen reduceres, desto mindre vil den være »for stor«, og desto mindre vil – helt bortset fra subsidier – forskellen mellem landbrugernes økonomiske vilkår og de andres være. Det må derfor gælde om at fremme bortvandringen fra landbruget så meget som overhovedet muligt. Desto stærkere nærmer vi os en løsning på landbrugets problemer.

For Danmarks vedkommende må enhver spådom blive særlig usikker. Europas erhvervsdeling vil være bestemt af den almindelige økonomiske vækst i vor verdensdel. Denne vækst vil påvirke vore forhold; de vil imidlertid yderligere påvirkes af arbejdsdelingen mellem Europas lande. Skulle man mod forventning komme bort fra selvforsyningsideerne på landbrugets område, vil dette stærkt kunne påvirke vor erhvervsdeling. Der er vel grund til at formode, at dette først vil ske, når de andre lande har reduceret deres landbefolkning så stærkt, at deres landbruger uden subsidier får en indkomst som andre mennesker.

Landbrugernes andel udgjorde for blot 30 år siden godt 30 pct. af vor befolkning. I dag ligger andelen på 16 à 17 pct., og tages hensyn til, at en del landbrugere driver erhvervet som bierhverv, er tallet endnu lavere. Man har nylig skønnet, at man omkring 1975 ville have landbrugets andel nede på 10 pct. af befolkningen. Skulle jeg i dag spå påny, vil jeg ikke spå meget afvigende derfra, men under indtryk af, at vandringen bort fra landbruget snarere tager til end tager af, vil jeg næsten tro, at de 10 pct. nås før 1975. Vandringshastigheden vil selvsagt være påvirket af, om det lykkes i årene til da at opretholde den store aktivitet i byerne.

Ofte anføres det, at det er industrien, der overtager arbejdskraften, der

Figur 3.
Ledigheden 1949–1963.

frigøres fra landbruget. For industriens vedkommende synes stigningen imidlertid ikke at være så stærk som for »andre erhverv«: handel, hotelerhverv, serviceerhvervene, transporterhvervene, de liberale erhverv o. s. v. Industrien kan i højere grad end de andre erhverv mekaniseres. Dybteregående arbejdsdeling nødvendiggør megen handel. Det er måske heller ikke så underligt, om større velstand giver sig udslag i en særlig stærk stigning i forbruget af de ydelser, »de andre« erhverv giver os.

Medens landbruget forlængst har kulmineret såvel relativt som absolut med hensyn til antal beskæftigede, har industrien ikke kulmineret relativt og slet ikke absolut.

Et erhverv af en egen karakter er det, der betegnes »ude af erhverv«. Dette vil vokse, allerede fordi vi bliver stadigt flere gamle. Herudover vil der imidlertid ske en vækst, som statistikken ikke vil registrere: vi vil holde mere og mere fri. En del af vor større velstand vil vi bruge til at holde fri: kortere arbejdsdag, længere ferier og måske »fri-halvår« e. l. Arbejdsløshed er ofte en følge af en forkert erhvervsfordeling. Fritid m.m. er en følge af en højere velstand, der endda tildels har en rigtig erhvervsfordeling til forudsætning.

En ejendommelighed ved det kommende samfund bliver det, at en stadig større del af de mennesker, der bliver beskæftiget i det, får funktionærstatus. Antallet af selvstændige går nu indenfor byerhverv regelmæssigt tilbage fra år til år. Antallet af arbejdere stiger ikke stærkt, hvorimod antallet af funktionærer er i stadig og stærk stigning. Hertil kommer imidlertid, at en række af de mennesker, der rubriceres som arbejdere, i realiteten nærmer sig til at blive stillet som funktionærer. Kan en arbejder regne med at have stadig beskæftigelse, er det jo ret ligegyldigt, om han får ugeløn eller månedsløn; det afgørende er, at han er regelmæssigt beskæftiget og ganske pænt lønnet.

Kan vi undgå krig, bliver fremtidens samfund et velstandssamfund. Fattige mennesker vil blive sjældne undtagelser, om de da ikke helt vil forsvinde. Man må jo regne med en fordobling af levefoden på knap tyve år; det betyder, at de fleste mennesker i løbet af få år vil komme til at leve på et typisk mellemstandsniveau. Parcelhuse og biler vil nærme sig til at blive hvermands-eje. Den vækst, vi nu er inde i, vil føre til en helt ukendt velstand for os allesammen. En fire procents årlig vækst vil betyde, at vi om et halvt hundrede år har otte gange så høj en levefod, som i dag. Halvtreds år svarer så nogenlunde til det åremål, der går fra en mand vælger erhverv, til han pensioneres. Vi vælger efter forholdene i dag, men til en verden med en helt anden velstand, en rigmands verden.

Vi kan vist trygt drage konklusionen, at fremtiden vil stille os over for helt anderledes store strukturproblemer, og at strukturdebatten følgelig kun er ved sin begyndelse.

Resultatet af denne bevægelse vil sammen med meget andet føre til, at skillelinien mellem by og land vil blive udvisket. Bliver landbrugsvirksomhederne stærkt specialiserede virksomheder, hvor folk dagen igennem udfører omtrent det samme arbejde, bliver de i teknisk henseende meget at ligne ved industrivirksomheder. De industrielle virksomheder vil i stort omfang blive placeret på landet, og det vil måske være ret tilfældigt, om en mand tager arbejde i en industriel virksomhed eller i en landbrugsvirksomhed, og han vil ikke føle det, som om der er nogen afgørende forskel på, om han gør det ene eller det andet. Det vil føles af ham som ret ligegyldigt, om han arbejder i en legetøjsfabrik eller i en svinefabrik. Både beboelsesmæssigt og arbejdsmæssigt vil forskellen mellem land og by blive udvisket. Det samme er iøvrigt allerede tilfældet kulturelt, hvor man nu nyder det samme fjernsyn, lytter til den samme radio og i stort omfang interesserer sig for de samme ting. Ugebladene, der læses på landet, er ikke forskellig fra ugebladene i byerne. Ugeblade, radio og fjernsyn bringer bykultur til landdistrikterne, medens landkulturen, når den fremstilles i disse medier, ofte bliver noget idyllisk og romantisk. Kulturelt set står vi overfor en ensartetgørelse, der yderligere understreges af, at de arbejdsmæssige forskelle vil forsvinde.

8.

En ejendommelighed ved fremtidens samfund er, at vi på en helt anden måde end før selv producerer det. I gamle dage kom der landbrug, hvor der var særlig gode vilkår for landbrug; og industrien voksede op omkring råstofferne, først og fremmest minerne. I dag gælder det om store dele af landbrug og industri, at det er ganske ligegyldigt, hvor det er placeret. Opfodringen kan ligesåvel finde sted i Norge som i Danmark; importerer man foderet, kan det ske det ene sted som det andet; klimaet er underordnet. Megen industri kan i dag placeres det ene sted såvel som det andet. Den afgørende faktor for, hvor erhvervene kommer til at foregå, kan meget vel blive fordelingen af de mennesker, der kan udføre arbejdet bedst. Uddanner vi vore folk således, at de bliver de dygtigste specialister på det ene eller det andet område, vil eksistensen af disse folk bevirke, at industrien bliver placeret her. Gennem vor uddannelse bestemmer vi til en vis grad, om Danmark skal få kvægopdrætning til speciale, eller om vi skal have metalindustri, tekstilindustri eller elektronicindustri. Ved de specialer, vi vælger, skal vi næppe lade os så meget lede af at gøre som de andre, men af at vælge os nogle specialer, de andre ikke har valgt.

Fremtidens vilkår beror først og fremmest på uddannelse af mennesker, og derfor er uddannelsen en af de allervigtigste opgaver, der skal løses. Vi skal gøre os klart, at vi på en måde, vi aldrig har kendt gør, selv har ansvaret for den fremtid, der ligger foran os.

BETRAGTNINGER VEDRØRENDE STATENS BUDGETLÆGNING*

ERIK IB SCHMIDT

1.

Den overordentlig kraftige vækst i statens udgifter har optaget sindene stærkt i en årrække og været et hovedemne i den offentlige debat. Det er imidlertid påfaldende, så lidt man har interesseret sig for et nærmere studium af årsagerne til væksten, og at man næsten ikke har beskæftiget sig med de problemer, der hænger sammen med statens budgetlægning og i nøje forbindelse hermed: planlægningen af statens udgiftspolitik.

Det er fortrinsvis denne relativt uopdyrkede problemkreds, der er emne for de følgende betragtninger.

2.

Indledningsvis skal resumeres størrelsen af de tal, vi har at gøre med:

På finanslovforslaget er statens samlede udgifter til drift og anlæg opgjort til godt 11,2 milliarder kr.

Alt efter smag og behag kan man stille tallene sammen på andre måder og få andre sumtal frem. Man kan, hvad meget taler for, medregne statens udlån til en række anlægsformål, og man kan bruttopostere visse udgifter, der på budgettet er nettoposteret, eller man kan finde det hensigtsmæssigt at nettopostere flere udgiftsområder.

Mere interessant er det, at statens udgifter til drift og anlæg, opgjort på samme måde som på finanslovforslaget, i 1960–61 var 6,2 milliarder og i 1951–52 kun godt 3 milliarder. Vækstempoet har således i de senere år været væsentligt hurtigere end i 50'erne.

Nu er disse tal som bekendt præget af pris- og lønstigninger og anden almindelig økonomisk fremgang; det giver en bedre bedømmelse at sætte udgifterne i relation til nationalindkomsten.

Resultatet bliver, at medens statens drifts- og anlægsudgifter i 1951–

*) Foredrag holdt d. 10. december 1963.

52 udgjorde knap 13 pct. af bruttofaktorindkomsten, var de i 1960–61 steget til ca. 15 pct., og i 1964–65 vil de udgøre omkring 19 pct. – hvis da de forudsætninger, der i øvrigt ligger til grund for budgettet, holder stik. Dette er jo under alle omstændigheder en stigning, der er til at tage og føle på.

Denne stigning kan deles i to kategorier: *for det første* er statens andel i de offentlige udgifter i den forløbne periode steget mere end kommunernes, eller sagt på en anden måde: de samlede offentlige udgifter er ikke steget så hurtigt som statens; *for det andet* beror stigningen på en stærk vækst *inden for de hidtidige* offentlige udgiftsområder, men derimod ikke på nogen nævneværdig udvidelse af arten af de opgaver, staten har deltaget i løsningen af.

Det sidste kan også formuleres på den måde, at grænselinien mellem de opgaver, staten beskæftiger sig med, og de opgaver private – og ikke mindst erhvervene – beskæftiger sig med, ikke er væsentligt forskudt i den her betragtede periode.

To afvigelser herfra må dog nævnes:

Staten har siden 1958 *afviklet* sin omfattende udlånsvirksomhed til boligbyggeri. Dette afspejler sig ikke i de anførte tal, som netop ikke medregner udlånsbudgettet. Såfremt man inddrog alle statens udlån i beregningen, ville statsudgifterne i 1951–52 blive 15,2 pct. af bruttofaktorindkomsten og i 1960–61 16,4 pct., altså en væsentlig mindre stigningstakt i 50'erne end drifts- og anlægsudgifterne alene.

Siden 1960–61 har det virket i modsat retning, at staten har påtaget sig forpligtelser på rundt regnet 1/2 milliard kr. over for landbruget. Dette har betydet en ekstra vækst på ca. 5 pct. i statens samlede udgifter.

Hertil kunne som en *tredie ting* nævnes U-landshjælpen, som dog endnu er af beskedent omfang.

Bortset herfra må man imidlertid konstatere – og dette er bemærkelsesværdigt – at grænserne for statens virksomhed har ligget overordentlig fast; den stærke kvantitative vækst i virksomheden skyldes, at der netop inden for nogle af de hovedområder, hvor staten traditionelt sætter ind, af den ene eller den anden grund er sket en voldsom udvikling.

Lad mig f. eks. nævne, at de samlede *forsvarsudgifter* steg med 170 pct. i første halvdel af 50'erne; derefter var de praktisk taget uændrede – og vel reelt faldende – gennem 6 år, for så at vokse meget kraftigt igen, nemlig fra 1045 mill. i 60–61 til over 1700 mill. på finanslovforslaget.

Lad mig videre nævne, at statens samlede udgifter til *undervisning, forskning* og *kulturelle formål* siden 1960–61 er vokset væsentligt mere end statsudgifterne som helhed. I alt bliver disse udgifter i 1964–65 mere end 6 gange så store som i 1950–51. I nedenstående oversigt er belyst den

Stigningen i antal stillinger ved en række højere læreanstalter[1])

	1959/60	1963/64
Professorer	342	451
Lektorer	245	487
Afdelingsledere (25.)	111	238
Ammanuenser (19.–24.)	470	979
Forskerstipendiater	1	5
Adjunkter	44	142
Kandidatstipendiater	22	311
i alt	1235	2613

[1]) KU, AU, DTH, DIA, FaH, TaH, LæH, KLH.

voldsomme stigning i de sidste år i antal stillinger ved universiteterne og andre højere læreanstalter.

Endelig har udgifterne til folkepension og visse *forsorgsudgifter* været stærkt ekspanderende – og det er svært at bestride, at behovet her er meget intensivt.

Efter disse meget summariske bemærkninger om udviklingslinien i udgifterne skal jeg gå over til mit hovedemne: budgetlægningens og bevillingsprocessens problemer.

3.

Et finanslovforslag som det nu foreliggende indeholder i alt over 6.700 enkelte udgiftsbevillinger. Til disse knytter sig 750 tættrykte sider forklaringer og specifikationer, hvortil kommer det langt mere omfattende utrykte materiale.

Disse 6.700 bevillingsposter skal finansudvalget og folketinget tage stilling til inden 31. marts, og man må regne med, at der inden da kommer et betydeligt antal *ændringsforslag*. Ifjor var det ca. 1500, i år er tallet væsentligt lavere.

Allerede inden finansloven er vedtaget begynder traditionelt en strøm af tillægsbevillingssager. I finansårets løb behandler finansudvalget 6–800 enkeltsager, såkaldte *aktstykker,* der hver ofte indeholder adskillige bevillingspositioner.

Disse aktstykker samles hen mod finansårets slutning sammen med en række andre yderligere bevillingsforslag til forslaget om *tillægsbevillingsloven*. Dette omfattede ifjor godt 2000 bevillingspositioner vedrørende udgifterne til vedtagelse i folketinget. Hertil kom senere et antal ændringsforslag.

Det er ikke let at se, hvorfor folketing og finansudvalg skal arbejde sig gennem disse 10.000 bevillingsposter, og hvorfor folketingets medlemmer højtideligt skal stemme om dem.

Et simpelt regnestykke vil vise, at den gennemsnitlige udgiftsbevilling

på finansloven er på små 2 mill. kr., og beløb af denne størrelse er det vel umagen værd at beskæftige sig med. Men dette gennemsnitsbeløb er meget lidt typisk. En meget væsentlig del af statsbudgettets samlede udgifter fordeler sig på nogle få meget store udgiftsposter, medens resten består af det meget store antal ofte meget små bevillingsposter.

På finanslovforslaget er således i alt optaget 19 enkelte udgiftsposter, der hver for sig er større end 100 mill. kr. Tilsammen beløber disse 19 positioner sig til 5.362 mill. kr., altså nærved halvdelen af budgettets samlede udgiftsmasse.

Går man videre og tæller op, hvor mange bevillinger, der er over 10 mill. kr., når man til godt 200, og disse dækker igen rundt regnet 4/5 af budgettet. Det store antal konti er således små beløb.

Begynder man fra den anden ende, når man til, at der er 160 konti på under 1000 kr., godt 1300 på under 10.000 kr. og henved 3000 konti er under 50.000 kr. Summen af disse udgiftskonti er mindre end 1/2 pct. af hele budgettet. – Dette kan nok give anledning til eftertanke over, om arbejdet er lagt rigtigt til rette for finansudvalget og folketinget.

4.

Hvis forholdet nu var det, at bevillingsmyndighederne brugte megen tid til de store bevillinger og gik hurtigt og summarisk hen over de mange småbevillinger, ville hele sagen måske ikke være værd at diskutere. Så enkelt er det imidlertid ikke – man kunne næsten sige: tværtom.

Hovedparten af de store bevillingskonti henhører i gruppen af lovbundne udgifter, hvor de tal, der er opført på budgettet, er uden reel bevillingsmæssig betydning. Staten skal nu engang i henhold til lovgivningen refundere kommunerne deres udgifter til folkepension, sygehuse, skoler og veje o. s. v. efter regning, hvad enten der står det ene eller det andet beløb herfor på finansloven. Bevillingsmæssigt afgørende er blot, at der *står* et eller andet beløb. – Noget andet er, at det finanspolitisk naturligvis er af største betydning at få de bedst mulige skøn frem, således at tendenserne i statens samlede udgifter klarlægges. Faktisk har man tidligere ikke taget det så nøje med, om de skøn, finanslovforslaget indeholdt, var de bedst mulige – netop fordi der ikke knyttede sig nogen bevillingsmæssig interesse hertil.

Af finanslovforslagets 11,2 milliarder kr. kan meget nær halvdelen, nemlig godt 5,5 milliarder henføres under gruppen lovbestemte udgifter. De fordeler sig på relativt få bevillingsposter. Der findes dog også en del mindre bevillingskonti inden for gruppen: lovbundne udgifter.

For at undgå eventuelle misforståelser bør tilføjes, at ingen udgift er lovbunden længere end folketingets flertal ønsker det. På kort sigt kan ud-

giftslovgivningen selvsagt ikke laves om, men på noget længere sigt kan meget ændres, hvis man da ønsker det. Henvisningen til, at visse udgifter er lovbundne, er således især relevant ud fra budgetlægningssynspunkter, men ikke som begrundelse for, at udgifterne er stærkt stigende over en årrække.

En anden gruppe udgiftskonti, der budgetmæssigt kan sidestilles med de lovbundne udgifter, er *lønninger* til statens tjenestemænd. I denne gruppe falder også en del af de meget store bevillingsposter. Der er her tale om kontraktlige forpligtelser for staten indgået i henhold til lønnings- og normeringslovene. Finanslovforslaget rummer bevillinger på i alt godt 1,4 milliarder kr. inden for denne gruppe. Beløbet vil stige automatisk – d. v. s. uden særlig bevillingsbeslutning – efter at januarpristallet har vist den stigning, som betinger 3 pct. pristalsregulering. Bevillingstallene er i øvrigt skønsmæssige, men usikkerheden er her formentlig relativt lille.

Sammenlagt udgør de to nævnte udgiftsgrupper, som bevillingsmyndigheden ikke har indflydelse på, således henved 7 milliarder kr.

De resterende udgiftskonti – den store masse af bevillingspositioner vedrørende alle de talrige statsstyrelser og statsinstitutioner og den lange række af tilskud til gode og mindre gode formål – kan deles i to grupper:

En del bevillinger er *anslåede* eller *kalkulatoriske,* d. v. s. der er givet tilslutning til at foretage bestemte dispositioner, men det anslåede beløb herved er ikke bindende for den pågældende minister.

Det er ikke så svært at anføre eksempler herpå: f.eks. udgifterne til opvarmning af lokaler, kontorholdsudgifter og lign. driftsudgifter.

Ulige vanskeligere er det at sige generelt, hvilke konti, der er anslåede og hvilke, der hører i den 4. gruppe: *de fikserede konti,* hvor bevillingen går ud på, at der må bruges så og så mange kroner til et angivet formål. Typiske eksempler herpå er, at der stilles et beløb til rådighed som tilskud til en bestemt forening, til deltagelse i en kongres eller til et andet specielt formål.

Der kan som nævnt næppe gives nogen klar generel definition på, hvilke slags konti, der henhører under de kalkulatoriske og de fikserede bevillinger; der foreligger en vis praksis herfor og tilsyneladende opstår ikke større fortolkningstvivl. Her er det finansministeriets opgave at føre kontrol.

Det vil imidlertid fremgå, at *alene* forsåvidt angår de fikserede konti, kan man sige, at finanslovens tal er bindende for styrelserne, således at overskridelser kun er mulige, når der er givet tilslutning dertil. Da disse fikserede bevillinger alt i alt kun udgør en ret begrænset del af det samlede budget, vil man forstå, at det faktisk ikke er så ligetil på forhånd at sige, om finanslovens bevillingstal er realistiske.

I øvrigt er det et af de mest charmerende træk ved det danske bevillingssystem, at også overskridelser på fikserede konti tolereres, idet styrelserne i et vist omfang *bagefter* kan dække sig ind på tillægsbevillingsloven.

For fuldstændigheds skyld skal også nævnes den gruppe bevillinger, der løber over fra et finansår til det følgende. Dette forekommer hyppigst ved bygge- og anlægsbevillinger, men kan også forekomme på driftsbudgettet, f. eks. når købeordre er afgivet i henhold til en bevilling, men leverancen ikke har fundet sted inden finansårets udløb. Til udgiftens afholdelse kræves formelt *genbevilling*, men denne gives normalt efterfølgende. Ved hvert finansårs begyndelse udestår normalt et betydeligt beløb af genbevillinger, men ingen ved, hvor stort beløbet er og hvor stor en del af det, der ventes forbrugt. Også dette bidrager til usikkerheden om udgifternes størrelse.

5.

De her omtalte forhold vedrørende bevillingsteknikken har bl. a. den iøjnefaldende virkning, at der er et betydeligt slør i hele bevillingsmaskineriet. Heri ligger en del af forklaringen på, at man ikke uden videre kan fastlægge et loft for statens samlede udgifter. – Man erindrer den debat, der var i anledning af overskridelserne af det ved OMS-forliget aftalte bevillingsloft.

Hele den *statsretslige* problematik i forbindelse med den omstændighed, at ministrene og deres stedfortrædere i vid udstrækning kan afholde statsudgifter, uden at der er bevillingsmæssig dækning *enten* på finansloven, *eller* ved tilslutning fra finansudvalget, *eller* ved tillægsbevillingslov *eller* på nogen anden måde, skal ikke uddybes her. Spørgsmålet er som bekendt på statsministerens foranledning taget op i et særligt udvalg af 4 juridiske professorer.

Men selv om disse lærde jurister skulle komme til det resultat, at alt er i den bedste orden forfatningsretligt set, står spørgsmålet fortsat tilbage, om den nuværende bevillingsprocedure og budgetlægning er tilfredsstillende ud fra andre hensyn.

Svaret herpå må efter min opfattelse være et klart nej!

Vi har en bevillingsprocedure, som er overordentlig tungtvirkende og arbejdskrævende, og som i mange henseender umyndiggør de enkelte styrelser eller institutionschefer.

Det tunge apparat sikrer ikke desto mindre ikke nogen effektiv bevillingskontrol; lige indtil statsregnskabet foreligger hersker største usikkerhed med hensyn til, hvor store statens samlede udgifter bliver. Det eneste sikre er, at de bliver større end de bevilgede beløb.

Hertil kommer, at den overdrevne atomisering af hele bevillingsprocessen let fører til, at overblik og sammenhæng går tabt.

Vort bevillings- og budgetsystem er præget af næsten total mangel på planlægning af udgiftsdispositionerne på længere sigt. Ligeså berettiget det er, at folketinget insisterer på en nøjagtig finanskontrol, ligeså betydnings-

fuldt er det, at bevillingerne indgår som led i en sammenhængende og langtsigtet budgetlægning.

Bevilling af statsmidler til en række forskellige formål er jo noget helt fundamentalt i det moderne samfunds politiske ledelse, og statens finansielle dispositioner – heri medregnet opkrævning af skatter og afgifter – er i dag de bærende virkemidler i den økonomiske politik. Dette gælder, hvad enten der er tale om konjunkturregulering eller påvirkning af indkomstfordelingen; det gælder socialpolitik og sundhedsvæsen, det gælder uddannelsespolitik og endog kulturpolitik – og det gælder i almindelighed bestræbelserne på at fremme den økonomiske vækst.

På denne baggrund er statens budgetlægning og bevillingspolitik andet og mere end en lang række enkeltbevillinger til en lang række forskellige formål. *Afvejningen af de forskellige opgavers indbyrdes vægt og vurderingen af deres betydning i samfundsudviklingen er det centrale – og budgetsystemet må indrettes, så det kan danne grundlag herfor.*

Det er klart, at disse spørgsmål må optage sindene i finansministeriet og økonomiministeriet – ligesom mange andre utvivlsomt har følt behovet for reformer.

Overvejelserne er ikke endnu så langt fremme, at der kan fremlægges færdige reformplaner. Væsentlige sider heraf må i øvrigt gennemdrøftes i regeringen og i finansudvalget. Men nogle af de synspunkter, der arbejdes med og som må indgå i den videre debat, kan anføres.

Det er så heldigt, at man kan gå etapevis frem. På nogle punkter er reformer allerede indledt, på andre kan de relativt hurtigt sættes iværk; på atter andre vil der nok kræves en del tid, før tilfredsstillende resultater kan nås.

6.

Lad mig – for at tage tråden op fra de indledende bemærkninger – begynde med det mindre vidtrækkende spørgsmål, *om* det ikke skulle være muligt at rydde op i de mange 1000 små konti på finansloven og *om* hvilke fordele og ulemper, en sådan udrensning ville indebære.

Det forekommer givet, at der ikke kan knytte sig nogen *politisk* interesse til netop den specifikation af finansloven, som vi har nu. Hensigten med den politiske bevillingskontrol er, at de enkelte ministre ikke skal kunne disponere over større beløb, end folketinget har godkendt, og ikke skal kunne anvende de bevilgede beløb til andre formål, end de tilsigtede. Dette forudsætter vel i hvert fald mere specifikation end *eet samlet rådighedsbeløb* til hver minister. Det vil f. eks. ikke være folketinget uvedkommende, hvor stor en del af kulturministerens budget, der bruges til teatre, til film, til biblioteker, til nationalmuseet, til kunstmuseet o. s. v. Men har det virkelig interesse at få slået fast på finansloven, at det kgl. bibliotek må anvende

60.000 kr. til vedligehold af bygninger, 44.000 kr. til hovedistandsættelse af bygninger, 104.000 kr. til driftsudgifter for bygninger, 75.000 kr. til husleje, 85.000 kr. til inventar, 240.000 kr. til ekstraordinære anskaffelser af inventar og 17.000 kr. til vedligeholdelse af inventar – for blot at nævne et tilfældigt eksempel?

En så høj grad af perfektionisme kan måske tilfredsstille visse formelle ordenshensyn – men den kan ikke være begrundet i operative hensyn.

Den anvendte kontoplan skyldes da heller ikke politiske krav. Det er noget, der gradvis har udviklet sig, og det må vist erkendes, at finansministeriet har hjulpet godt med til at kræve mere og mere vidtgående specifikation.

Det er naturligt at spørge, om man ikke i vid udstrækning kan slå alle de mange underkonti sammen til *rammebevillinger* eller rådighedsbeløb, forstået således, at rammen *skal* overholdes, men den nærmere udfyldning kan overlades til ministeren og – på hans vegne – de enkelte styrelseschefer.

Rammebevillinger og rådighedsbeløb er i øvrigt ikke ukendt på finansloven. Et par oplagte eksempler på rådighedsbeløb er bevillingerne til: ungdommens uddannelsesfond, vejfondstilskuddene, statens almindelige videnskabsfond, det teknisk-naturvidenskabelige forskningsråd, statens kunstfond og U-landshjælpen.

Disse bevillinger er dog ikke typiske for det store antal finanslovsbevillinger, idet der er tale om udgifter, hvor formålet for og proceduren ved midlernes anvendelse er nærmere fastlagt ved særlige love.

Der kan også anføres en del andre eksempler på rådighedssummer, hvor anvendelsen er defineret nærmere i tekstanmærkninger; men de udgør en klar undtagelse fra den almindelige praksis.

En vidtgående overgang til rammebevillinger eller rådighedssummer, hver afsat til et bestemt veldefineret formål, vil efter mit skøn rumme flere væsentlige fordele:

For det første vil det reducere antallet af tillægsbevillinger ganske betydeligt: merforbrug på een underkonto kunne uden videre kompenseres ved besparelser på andre konti, medens det nuværende system indebærer en klar tendens til at søge alle bevillinger opbrugt, også hvor det ikke er nødvendigt.

Behovet for tillægsbevillinger ville herved blive formindsket, og man kunne føre en stram politik over for ønsker om tillægsbevillinger. En del af finanslovens tal ville herved kunne blive mere realistiske end nu.

For det andet ville budgettet blive mere overskueligt og de centrale bevillingsspørgsmål ville træde mere i forgrunden.

Endelig ville *for det tredie* en sådan omlægning give styrelsescheferne større bevægelsesfrihed – og samtidig større finansielt ansvar. Nogen finder måske nok, det er en lettelse, at finansministeriet træffer en del af af-

gørelserne, men mon de fleste ikke ville finde det mere tilfredsstillende at disponere selv? En mulig konsekvens kunne måske blive, at interessen for mere langsigtet budgetlægning voksede. En anden, at der ville blive udvist bedre økonomi.

Der vil givetvis rejse sig både praktiske og principielle vanskeligheder i forbindelse med et sådant mere smidigt bevillingssystem. Det ville dog næppe føre til en svækkelse af finanskontrollen: finansministeriets budgetafdeling og revisionen ville ikke blive svagere stillet end i dag, og for finansudvalget ville der nok blive tale om en lettelse i arbejdet. Hertil kommer, at den simplificering af bevillingssystemet, rammebevillinger ville indebære, utvivlsomt ville gøre det lettere at iværksætte den løbende *udgiftskontrol,* vi trænger så stærkt til. Men det er en anden historie om reformer af statens regnskabsvæsen, som ikke skal tages op her.

7.

Finansudvalget har i den senere tid – og ikke uden grund – vist stigende interesse for udviklingen i antallet af statsansatte, ikke mindst det over medhjælpskontiene aflønnede personale.

Ved overgangen til rammebevillinger vil det nok være påkrævet at holde alle lønkonti separat og yderligere at supplere oplysningerne om lønudgifterne med oplysninger om personalets størrelse og sammensætning. Betydningen heraf behøver vist ikke nærmere motivering.

8.

Det næste spørgsmål vedrører det alt for *korte sigt i vor budgetlægning.* Med kort sigt tænkes ikke på de samfundsøkonomiske virkninger af statens finansielle dispositioner, som jo ofte strækker sig endda meget langt ud i fremtiden; det gælder f. eks. bygge- og anlægsarbejder og samtlige udgifter til undervisning, uddannelse, folkeoplysning og forskning.

Det jeg har for øje, er den kendsgerning, at vi af traditionelle og måske også forfatningsretlige grunde arbejder med budgetter for eet år ad gangen, og i alt for ringe grad tænker igennem, hvilke finansielle følger udgiftsdispositioner fra et finansår har i de følgende.

Et typisk eksempel er den praksis, at søge bevilling til *nyt byggeri* uden at fremlægge overslag over konsekvenserne for de fremtidige driftsudgifter, efter at det nye hus er taget i brug; en ændring er her igang. Et eksempel af en anden karakter er det, at man tilslutter sig et eller andet internationalt samarbejdsforetagende, uden at der foreligger nogen viden om, hvilke finansielle konsekvenser, det efterhånden kan få.

Særlig betydningsfuldt er det naturligvis, at de finansielle konsekvenser af *nye lovforslag* belyses fyldestgørende, ikke blot for det første år, for hvil-

ket loven får gyldighed, men også for de følgende. Den finansielle analyse af lovforslag må være noget helt centralt i budgetpolitikken; den forudsætter, at finansministeriet inddrages i det forberedende arbejde på et tilstrækkeligt tidligt tidspunkt, d. v. s. før tingene politisk er låst fast.

Efter grundloven gælder en finanslov kun for eet år, og formelt skal der til alle fortsættelsesarbejder, f. eks. på et byggeri, år for år søges ny bevilling. Selv om folketinget ikke bryder sig om at binde sig til bevillinger for mere end et år ad gangen – men dog alligevel undertiden gør det – kan og bør dette ikke hindre regeringen i at lægge *flerårige dispositionsplaner*.

For såvidt angår bygge- og anlægsområdet er dette så oplagt, at man da også er godt på vej til både at lave langsigtede prognoser og perspektivplaner og for kortere åremål at opstille flerårige byggebudgetter.

Fra og med indeværende finansår er det for første gang lykkedes at opstille et *3-årigt budget for hele den offentlige byggevirksomhed*. I kraft af de gældende byggerestriktioner har det været muligt at inddrage det kommunale byggeri i dette budget.

Fra og med det kommende finansår kan det påregnes, at der på tilsvarende måde opstilles 3-årige budgetter for den langt overvejende del af de offentlige anlægsarbejder.

Disse 3-årige budgetter omfatter lister over samtlige påbegyndelser i hvert af de 3 år med beløbsangivelser såvel for den forventede totale udgift ved hvert enkelt arbejde som for udgiftens fordeling over den årrække, bygge- eller anlægsprocessen varer. I mange tilfælde er der således tale om udgifter over 5 år eller endnu længere periode. Store byggearbejder som den ny tekniske højskole og rigshospitalet strækker sig over 10–15 år.

Sideløbende med disse 3-årsbudgetter må arbejdes med langsigtede perspektivplaner.

Vedrørende *trafikinvesteringerne* blev 1961 fremlagt samlede overslag over behovet 20 år frem. Der var tale om rent foreløbige opstillinger, og det var en forudsætning, at en dyberegående gennemarbejdning efterhånden fandt sted. Det kniber dog med at komme videre hermed.

Vedrørende *investeringerne i undervisning og uddannelse* blev i 1962 fremlagt skøn, ligeledes for 20 år, og man kom her tillige ind på behovet for lærere på de forskellige trin ud fra erkendelsen af, at skolebyggeri og tilgang af lærere må være afstemt efter hinanden.

For et specialområde – men ikke af de billige – nemlig behovet for indsats på *Grønland*, er en 10-års oversigt som bekendt på vej.

Overvejelser er nu igang vedrørende udbygningen af *sygehusvæsenet*. Her er det helt afgørende, at byggeplanerne afstemmes med planerne for uddannelse af læger og afpasses efter mulighederne for at få sygeplejersker og andet personel, ligesom dimensioneringen af sygehusene må ses i relation til planerne for plejehjem og andre beslægtede offentlige institutioner.

I de sidst nævnte tilfælde er man således gået videre end til at skønne over byggeudgifterne og er på vej til at få holdepunkter for at bedømme driftsudgifterne på langt sigt.

Jeg tror imidlertid, at man *generelt må stile mod at gennemføre en flerårig budgetlægning*. En 3-årsperiode svarende til den vi nu har for byggeri- og anlægsvirksomhed, vil nok i de fleste tilfælde være passende. Længere perioder vil næppe være overkommelige indtil videre, og 2-årige budgetter giver ikke tilstrækkeligt perspektiv.

Udarbejdelsen af 3-årsbudgetter kan indebære en meget væsentlig forbedring af hele budgetlægningen. Den vil, såvidt jeg kan se, bl. a. afhjælpe to svagheder ved det nuværende system: nemlig på den ene side, at det, som forholdene er nu, tager alt for lang tid at udarbejde finanslovforslaget, og på den anden side, at der alligevel ikke er tid nok til at fordybe sig i de centrale spørgsmål.

Dette kan måske lyde paradoksalt, men er ikke desto mindre rigtigt. Allerede i december 1963 har man ude i mange underinstitutioner påbegyndt forarbejderne til finansloven for 1965–66. I løbet af foråret videresendes bidragene til institutionerne, derfra sendes de tidligt på sommeren til departementerne, og derfra sidst i august til finansministeriet, som så har knapt to måneder til at gennemgå og samle alt materialet.

Når finansministeriet kommer ind i billedet, er der ikke længere nogen jordisk chance for væsentlige ændringer i budgetpolitikken, men man må koncentrere sig om at prøve på at skære en række konti ned. Og det budgetgrundlag, der er startet 5 kvartaler før budgettet træder i kraft, må nødvendigvis blive mangelfuldt.

Hvis man derimod indfører 3-års budgetter, vil disse kunne danne grundlag for en principiel debat, hvor man har mulighed for at overveje en prioritetsfølge og for at sikre en indbyrdes afstemning af de mange forskellige bevillinger.

Man kan måske sige det på den måde, at der skulle blive mulighed for samtidig at arbejde med problemerne på to niveauer: *dels* den mere planlæggende budgettering, hvor retningslinierne for udviklingen på de forskellige felter blev afstukket, *dels* arbejdet med eet-års-budgetterne, som herefter til en vis grad skulle kunne blive en udfyldningsopgave. Denne sidste del skulle da også kunne gennemføres på væsentlig kortere tid end nu, og man kunne måske undgå den nuværende 4-trinsprocedure med: fremsættelse af finanslovforslag, fremsættelse af ændringsforslag, fremsættelse af tillægsbevillingsforslag og endelig ændringsforslag hertil.

Hvor meget af sådanne 3-årsbudgetter, det ville være hensigtsmæssigt at offentliggøre, må så afgøres til sin tid.

Afgørende er i hvert fald, at sådanne 3-års-budgetter vil blive vigtige ar-

bejdsredskaber *for* de enkelte institutioner, *for* de forskellige centrale styrelser, *for* finansministeriet og økonomiministeriet og dermed naturligvis ikke mindst *for* regeringens udformning af hele finanspolitikken.

9.

Bedre budgetlægning, flercårige budgetter og mere omfattende planlægning stiller uvægerligt nye krav til administrationen. Man går vel ingen for nær ved at sige, at planlægning ikke netop er den danske centraladministrations stærke side. Den traditionelle indstilling til tingene går mere i retning af en passivt afventende holdning og løsning af problemerne et for et, efterhånden som de melder sig.

I det moderne velstandssamfund bør man imidlertid ikke vente med at disponere til en *mangelsituation er* opstået, det være sig i form af pladsmangel på sygehuse og skoler, ventetider ved færgeoverfarterne, lærermangel, overfyldte gader og S-tog, teknikermangel o. s. v.

Det er givet, at den fornødne planlægning ikke kan ske på eet sted – det være sig finansministeriet eller økonomiministeriet eller et særligt planlægningsorgan. Hvert enkelt ministerium og igen inden for dette hver enkelt styrelse bør selv arbejde med budgetter på længere sigt, og departementerne må hver for deres område samle de mange brikker til sammenhængende oversigter, prognoser og planer.

Dette kræver visse ændringer i organisation og bemanding, men ikke nødvendigvis en forøgelse af den samlede bemanding.

Uden den ændring af undervisningsministeriets indre opbygning, som blev gennemført i foråret på administrationsudvalgets foranledning, ville det være håbløst at nå frem til bedre budgetlægning og planlægning for uddannelsesområdet. Omlægningen vedrørte i første omgang skoledepartementet; forsåvidt angår de højere læreanstalter og forskningen arbejdes der endnu med reformplaner, som forhåbentlig kan fremlægges i 1964. Spørgsmålet om en bedre planlægning af udviklingen på hele dette felt står i forgrunden i overvejelserne.

Også i andre ministerier end undervisningsministeriet vil større eller mindre reformer efter de af administrationsudvalget skitserede retningslinier være nødvendige. Sigtet er at nå en klarere funktionel opdeling i departementerne og aflaste disse for behandling af en række konkrete sager. Budget- og planlægningsfunktionerne må sikres en central placering.

10.

Når der er grund til at understrege, at bedre planlægning og budgettering må ske i de enkelte departementer, beror det bl. a. på, at det nu engang efter dansk forfatningsret er således, at det er de enkelte fagministre,

der er ansvarlige for de dispositioner, der træffes inden for deres område. Dette gælder også dispositioner over statens penge. Set den anden vej rundt kan det siges på denne måde, at det *ikke er finansministeriet,* der er ansvarlig for, hvorledes statens penge gives ud. Bevillingssager er primært et mellemværende mellem den enkelte fagminister og folketinget, respektive finansudvalget.

Når finansministeriet forlods kommer ind i billedet i ethvert bevillingsanliggende, skyldes det ikke forfatningsretlige bestemmelser, men at alle regeringer siden 1924 har fundet det hensigtsmæssigt, at ethvert bevillingsandragende passerer finansministeriet på vejen fra fagministerium til finansudvalg og folketing. Finansministeriet foretager den centrale registrering af bevillingerne og redigerer finanslov og tillægsbevillingslov, og finansministeriet påser, at alle formalia er overholdt i hver enkelt bevillingsansøgning, herunder om udgifterne er specificeret og konteret på den foreskrevne måde. Herudover søger finansministeriet i en vis udstrækning at øve reel indflydelse på statens udgiftspolitik. Det er finansministerens naturlige rolle inden for regeringen i alle sammenhænge at tænke på, hvilke finansielle konsekvenser, der følger af statens dispositioner, også hvor disse ikke har noget økonomisk sigte. Finansministeriet må herudover påse, at der disponeres i overensstemmelse med almindelige principper for god økonomi og i øvrigt i overensstemmelse med de mange forskrifter, der er givet for, hvorledes statsinstitutioner kan disponere. For såvidt angår statsbyggesager ligger denne kontrol dog især i boligministeriet.

Det, der for den enkelte institution kan forekomme af underordnet økonomisk betydning, kan blive væsentligt, hvis det giver stødet til en ny praksis for samtlige statsinstitutioner, og en tilsyneladende ubetydelig udgiftsbevilling i et enkelt finansår, kan i givet fald trække en kæde af senere udgifter efter sig. Det er den centrale bevillingskontrols opgave at fange sådanne dispositioner.

Finansministeriet kan selvsagt herudover give sit besyv med for såvidt angår den mere almene vurdering af statens udgiftspolitik. Men er der uenighed mellem finansministeriet og et fagministerium om, hvorvidt et bevillingsforslag eller eventuelt et lovforslag, der indebærer nye eller øgede statsudgifter, skal nyde fremme, må sagen behandles på regeringsplan. Det er her, de afgørende retningslinier fastlægges for statens udgiftspolitik som i andre henseender.

II.

Et helt andet spørgsmål i forbindelse med gennemførelsen af f. eks. 3-årige budgetter og anden finansiel planlægning på længere sigt er det, om den dermed følgende fastlåsning af en række dispositioner er forenelig med den konjunkturpolitiske bevægelsesfrihed, der må være i statsbudgettet som et af de vigtigste instrumenter i konjunkturpolitikken.

Hertil kan først og fremmest siges, at en fastlægning af statens udgifter jo ingenlunde udelukker stærke variationer i statens indtægter, og dermed er den konjunkturpolitiske bevægelsesfrihed forsåvidt reddet.

Men for det andet behøver flerårige budgetter ikke at indebære en fuldstændig fastlåsen af udgiftspolitikken – det ville simpelthen være en meningsløshed. Der må altid være et spillerum for ændringer fra år til år. Men rigtigt er det, at bliver dette spillerum for stort – bliver man ved med at ændre på en gang lagte planer – er det næppe muligt at fastholde interessen for planlægning.

Hertil kan føjes, at det også er alt for uøkonomisk i større udstrækning at føre konjunkturregulering på statens udgifter, og da navnlig over bygge- og anlægsbudgetterne. Hyppige og vilkårlige ændringer i planerne udelukker, at der kan disponeres rationelt og økonomisk. Man har jo set, at det kan gå så galt, at man sætter lødige bygge- og anlægsarbejder istå for at dæmpe konjunkturen eller opnå besparelser og derefter, når tegn på arbejdsløshed viser sig, fremmer mindre lødige beskæftigelsesarbejder for hurtigt at modvirke ledigheden.

Jeg tror derfor ikke, der er væsentlige betænkeligheder ved at stile mod i langt højere grad end hidtil at lægge fastere flerårige rammer for statens udgiftspolitik.

12.

Et andet problem, der naturligt kan rejses i denne sammenhæng, er, i hvilken grad 3-årige eller flerårige udgiftsbudgetter kan være *politisk* bindende – og herved tænkes navnlig på den mulighed, at der efter et folketingsvalg kommer et nyt flertal, som ikke føler sig bundet af de budgetter, medlemmer af den foregående regering har lagt.

Som svar herpå kan for det første anføres, at antallet af 3-års perioder, der gennemskæres af valg med ændret folketingsflertal til følge, erfaringsmæssigt vil være meget begrænset. Men muligheden består naturligvis.

Mere væsentligt er det, at det næppe er realistisk at vente, at et nyt folketingsflertal i almindelighed ville disponere helt anderledes over statens penge. Næsten alle bevillinger tiltrædes jo af et bredt folketingsflertal, og *kun på specielle områder* er der stærkt afvigende meninger. En ny regering ville derfor næppe lave væsentligt om på budgetterne, men ville måske på enkelte områder gribe korrigerende ind.

13.

Selv om hele budgetlægningsprocessen forbedres væsentligt, vil man aldrig kunne nå dertil, at en finanslov, der vedtages ved finansårets begyndelse, giver det endelige billede.

Rent bortset fra, at der kan indtræde naturbegivenheder eller internationale jordrystelser, som medfører nye udgifter, vil der altid fremkomme en række uforudsete – og i mange tilfælde endda uforudseelige – udgifter.

Behovet for særbevillinger hertil vil dog reduceres ved overgang til rammebevillinger, idet mindre ekstraudgifter skulle kunne afholdes heraf. I øvrigt må som hidtil på finansministeriets budget afsættes visse reserver til dækning i et rimeligt omfang af sådanne udgifter. Store uforudsete ekstraudgifter må fortsat hjemles ved tillægsbevilling.

Vigtigere er det imidlertid, at der altid vil være nogle udgifter, som vel er forudset, men som det af politiske grunde ikke er viist at medtage på budgettet. Finansministeren ville således berøve sig selv en vigtig forhandlingsposition, hvis han på budgettet søgte et beløb til lønforhøjelser til tjenestemændene, medens lønforhandlinger pågik. Og landbrugsministeren kunne af samme grund ikke søge et beløb til landbrugsstøtte på et tidspunkt, hvor forhandlinger herom forestod. Således var situationen jo bl. a. sidste efterår, og finanslovforslaget *måtte* derfor være urealistisk.

Sådanne huller i budgetlægningen er imidlertid ikke afgørende i forhold til hele den øvrige problemstilling, jeg har omtalt, selv om de af en uvenlig opposition eventuelt kan anvendes som grundlag for den kritik, at regeringen har fremlagt et dårligt budget.

FORTEGNELSE OVER LITTERATURANSKAFFELSER OMHANDLENDE MODERNE HISTORIE OG STATSKUNDSKAB

Udarbejdet af bibliotekar ved Det Kongelige Bibliotek
cand. mag. KNUD VOHN

FORKORTELSER:

AmL: The American Library, American Embassy, København.
ArA: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, København.
ArS: Arbejds- og Socialministeriets Bibliotek, København.
KB: Det Kongelige Bibliotek, København.
KG: Det Kongelige Garnisons Bibliotek, København.
MaB: Marinens Bibliotek, København.
Udm: Udenrigsministeriets Bibliotek, København.
UnSa: Institut for Samtidshistorie og Statskundskab, København.
Å: Statsbiblioteket, Århus.
ÅU: Århus universitet, Århus.

1. BIBLIOGRAFI:

Collins, Robert & Peter Duignan, Americans in Africa. (Hoover Institution. Bibliographical Series. XII). Stanford 1963.

Duignan, Peter & Kenneth M. Glazier (ed.), A Checklist of Serials for African Studies. (Hoover Institution. Bibliographical Series. XIII). Stanford 1963.

Duignan, Peter (ed), United States and Canadian Publications on Africa in 1961. (Stencil). (Hoover Institution. Bibliographical Series XIV). Stanford 1963.

Engelborghs-Bertels, Marthe, Les Pays de l'Est et la décolonisation particulièrement en Afrique (Bibliographie). (Académie royale des Sciences d'Outre-Mer. Classe des sciences morales et politiques. Mémoires in 8°. Nouvelle série. Tome 28, fasc. 2 (Histoire)). Bruxelles 1963.

Fairbank, John King & Kwang-Ching Liu, Modern China. A Bibliographical Guide to Chinese Works 1898–1937. (Harvard-Yenching Institute Studies. Vol. 1). Cambridge, Mass., 1962. 608 s. KB & Å.

Ferguson, John Alexander, Bibliography of Australia. Vol 5. Sidney 1963.

Harris, John (comp.), Books About Nigeria. Ibadan ⁴1963. 52 s.

Heyse, Th., Contributions au progrés des sciences morales, politiques et économiques relatives aux Territoires d'Outre Mer. (Relevés bibliographiques. 2. Bibliographia Belgica 57). Bruxelles, Commission Belge de Bibliographie, 1961. 206 s. KB & Å.

Rister, Herbert, Schlesische Bibliographie

1928–1934 teil C. (Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ost-Mitteleuropas nr. 65). Marburg 1963.

Ryan, Milo, History in Sound. A descriptive listing of the KIRO-CBC collection of broadcasts of the World War II and after, in the phonoarchive of the University of Washington. Seattle 1963. XXV+617 s.

Todd, Albert C., & *Stephen Viederman* (eds.), The American Bibliography of Russian and East European Studies for 1961. (Russian and East European Series vol 27). Bloomington 1963.

Wermke, Ernst, Bibliographie der Geschichte von Ost- und Westpreussen 1957–61. (Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ost-Mitteleuropas nr. 64). Marburg 1963.

Wilber, Donald N., Annotated Bibliography of Afghanistan. (Behavior Science Bibliographies). New Haven ²1962.

Woods, Frederick, A Bibliography of the Works of Sir Winston Churchill. London 1963. 340 s.

2. STATSKUNDSKAB:

Arendt, Hannah, On Revolution. New York 1963.

Aristoteles, Aristotle's Politics. Books III and IV. Transl. with introduction and comments by Richard Robinson. Oxford, 1962. 128 s. KB & Å.

Baron, S. H., Plekhanov, the Father of Russian Marxism. Stanford, Calif., 1963. 400 s. ArA.

Bensman, Joseph & *Bernard Rosenberg,* Mass, Class, and Bureaucracy. The Evolution of Contemporary Society. Englewood Cliffs, N.J., 1963.

Berelson, Bernard (ed.), The Behavioral Sciences Today. New York 1963.

Black, Charles L., Jr., Perspectives in Constitutional Law. Englewood Cliffs, N. J., 1963.

Borko, Harold (ed.), Computer Applications in the Behavioral Sciences. Englewood-Cliffs, N. J., 1962.

Brandt, Richard B. (ed.), Social Justice. Spectrum Book S-38. Englewood Cliffs, N. J., 1962.

Brinkmann, Karl, Freiheit und Verfassung. Bonn 1963. XVIII+426 s.

Brown, J. A. C., Techniques of Persuation. From Propaganda to Brainwashing. Harmondsworth 1963. 325 s. KG.

Caine, Sydney, The History of the Foundation of the London School of Economics and Political Science. London 1963. VIII+103 s.

Campo Urbano, Salustiano del, La sociologia cientifica moderna. Madrid 1962.

Cook, Fred J., The Warfare State. London 1963. VIII+376 s.

Cowling, Maurice, Mill and Liberalism. London 1963.

Cowling, Maurice, The Nature and Limimts of Political Science. Cambridge, 1963. VII+214 s. KB & Å.

Dagtoglou, Prodromos, Ersatzpflicht des Staates bei Legislativem Unrecht. (Recht und Staat, hft. 265/266). Tübingen 1963

Dahl, Robert A., Modern Political Analysis. Englewood Cliffs, N.J. 1963.

Deutsch, Karl W. & *William J. Foltz* (eds.), Nation-Building. New York 1963.

Feather, V., The Essence of Trade Unionism. London 1963. 127 s. ArS.

Fourastié, Jean, Le grand espoir du XXe siécle. Paris 1963. 372 s.

Friedman, Milton, Capitalism and Freedom. Chicago 1962. 202 s. KB & Å.

Friedrich, Carl Joachim, The Philosophy of Law in Historical Perspective. Chicago, ²1963.

Friedrich, Carl J., Zur Theorie und Politik der Verfassungsordning. Heidelberg 1963.

Fries, Jakob Friedrich, Politik oder philosophische Staatslehre. Hrsg. v. E. F. Apelt. Neudr. der Ausg. Jena 1848. Aalen 1962. 404 s. Å.

Gabor, Dennis, Inventing the Future. London 1963. 231 s.

Gerald, J. Edward, The Social Responsibility of the Press. Minneapolis 1963.

Gregor, Howard F., Environment and

Economic Life. An Economic and Social Geography. Princeton, N. J., 1963.

Guetzkow, Harold (ed.), Simulation in Social Science. Readings. Englewood Cliffs, N. J., 1962. 199 s. Å.

Hägerstöm, Axel, Rätten och staten. Stockholm 1963.

Haste, Hans, Rasismen. Stockholm, 1962. 238 s. Å.

Hecker, Hellmath, Verfassungsregister. Teil IV: Afrika-Asien-Australien. (Dokumente, Heft XXIV B). Frankfurt am Main. Berlin 1963.

Heckscher, A., The Public Happiness. London 1963. 288 s. ArS.

Hook, S., From Hegel to Marx. Studies in the Intellectual Development of Karl Marx. Michigan 1962. 335 s. ArA.

Horst, Paul, Matrix Algebra for Social Scientists. New York 1963. XXI+517 s.

Imboden, Max, Rousseau und Die Demokratie. (Recht und Staat, Hft. 267). Tübingen 1963.

Jackson, J. Hampden, Marx, Proudhon and European Socialism. New York, 1962. 155 s. Å.

Jans, Evelin, Les chemins nouveaux de l'organisation. Paris 1963.

Jouvenel, Bertrand de, The Pure Theory of Politics. Cambridge 1963. XIII+221 s.

Kamenka, Eugene, The Ethical Foundations of Marxism. London 1962. 208 s. KB & Å.

Kateb, Georges, Utopia and Its Enemies. London 1963, 244 s.

Keller, Suzanne, Beyond the Ruling Class. New York 1963.

Kuhn, Alfred, The Study of Society. A Unified Approach. Homewood, Ill., 1963.

Lichtheim, George, Marxism. An Historial and Critical Study. (Praeger University Series U 525). New York, ²1962. 412 s. KB & ÅU.

Löwith, Karl (ed.), Die Hegelsche Linke. Texte aus den Werken v. Heinrich Heine, Arnold Ruge, Moses Hess, Max Stirner, Bruno Bauer, Ludwig Feuerbach, Karl Marx und Søren Kierkegård. Stuttgart 1962. 288 s. KB & Å.

Lohmar, Ulrich, Innerparteiliche Demokratie. (Soziologische Gegenwartsfragen. Neue Folge. Heft 18). Stuttgart 1963.

Lucas, Eric (ed.), What is Freedom? London 1963. VI+136 s.

Lübbe, Hermann, Politische Philosophie in Deutschland. Stuttgart 1963. 242 s.

Magde, John, The Origins of Scientific Sociology. New York, Free Press of Glencoe, 1962. 600 s. KB & Å.

Mintz, Samuel I., The Hunting of Leviathan. Seventeenth-century Reactions to the Materialism and Moral Philosophy of Thomas Hobbes. Cambridge 1962. 189 s. KB & Å.

Moore, Stanley, Three Tactics. The Background in Marx. New York 1963. 96 s.

Moore, Wilbert E., Social Change. Englewood Cliffs, N. J., 1963.

Muller, Steven (ed.), Documents on European Government. New York 1963. 266 s. KB & Å.

Murdoch, G. P., Social Structure. New York ⁸1963. 387 s. ÅU.

Parkes, James, Antisemitism. London 1963.

Plamenatz, John, Man and Society. A Critical Examination of some Important Social and Political Theories from Machiavelli to Marx. Vol I–II. London 1963. XXII+472 s. & XXII+455 s.

Polsby, Nelson W., Robert A. Dentler & Paul A. Smith, Politics and Social Life. An Introduction to Political Behavior. Boston 1963. XIII+879 s.

Presthus, Robert, The Organizational Society. New York 1962.

Pye, Lucian W. (ed.), Communications and Political Development. (Studies in Political Development. I). Princeton, N.J., 1963. 381 s. KB & ÅU.

Raffaele, Joseph A., Labor Leadership in Italy and Denmark. Madison 1962. 436 s. KB & Å.

Runciman, W. G., Social Science and Political Theory. Cambridge 1963. 200 s. KB & Å.

Schmidt, Alfred, Der Begriff der Natur in der Lehre von Marx. (Frankfurter Beiträge zur Soziologie, Bd. 11). Frankfurt a.M. 1962. 184 s. KB & Å.

Schrader, Rudolf, Science and Policy. On the Interaction of Scientific and Political Affairs. (The Commonwealth and International Library of Science, Technology, Engineering and Liberal Studies. Liberal Studies Division vol. 1). Oxford, 1963. 81 s. ÅU.

Simon, Brian (ed.), The Challenge of Marxism. London 1963. 206 s.

Specht, K. G. et al. (eds.), Studium soziale – Ergebnisse sozialwissenschaftlicher Forschung der Gegenwart. Festschrift für Karl Valentin Müller. Köln 1963.

Sprigge, C.J.S., Karl Marx. New York 1962. 125 s. Å.

Stouffer, Samuel A., Social Research to Test Ideas. New York 1962. 314 s.

Uberoi, J. P. Singh, Politics in the Kula Ring. An analysis of the findings of Bronislaw Malinowski. Manchester 1962. 162 s. KB & Å.

Vidal-Naquet, Pierre, La raison d'Etat. Paris, 1962. 331 s. Å.

Wheare, K. C., Legislatures. (Home University Library of Modern Knowledge, 248). London 1963. 247 s. KB & Å.

Wiles, P. J. D., The Political Economy of Communism. Oxford 1962. 404 s. KB & Å.

Wünsch, Georg, Zwischen allen Fronten, Der Marxismus in soziologischer und christlicher Kritik. (Theologische Forschung. Wissenschaftliche Beiträge zur kirchlich-evangelischen Lehre. 25. Veröffentlichung). Hamburg 1962. 288 s. KB & Å.

3. FORVALTNING:

Bachof, Otto, Verfassungsrecht, Verwaltungsrecht, Verfahrensrecht in der Rechtsprechung des Bundesverwaltungsgerichts. Teil I–II. Tübingen 1963.

Long, M., P. Weil & G. Graibant, Les grands arrêts de la jurisprudence administrative. Paris, Sirey, 1962. 509 s. KB & ÅU.

Melville, Harry, The Department of Scientific and Industrial Research. (The New Whitehall Series no. 9). London, George Allen & Unwin, 1962. 200 s. ÅU.

Mora, A. H. & F. T. Morales, El servicio civil y la carrera administrative en Colombia. Bogota 1962. 117 s. ArS.

Mundebo, I., Social Administration. Stockholm 1963. 153 s. ArS.

Pirker, Theo, Bürotechnik. (Soziologische Gegenwartsfragen). Stuttgart 1963.

Waline, M., Droit administratif. Paris [9]1963, 934 s. KB & ÅU.

Woll, Peter, Administrative Law. The Informal Process. Berkeley 1963. X+203 s.

4. INTERNATIONAL POLITIK:

Ahlberg, René, Weltrevolution durch Koexistenz. Berlin 1962. 78 s. Å.

Albrecht, Andrzej, The Rapacki Plan – New Aspects. Warszawa 1963.

von Beckerath, Herbert, Wirtschaftspolitik, Machtpolitik und der Kampf um die Weltordning. (Recht und Staat 268/269). Tübingen 1963.

Black, Joseph E. & Kenneth W. Thomspon (eds.), Foreign Policies in a World of Change. New York 1963. 756 s.

Chamberlain, Neil W. The West in a World Without War. New York 1963.

Frankel, Joseph, The Making of Foreign Policy. An Analysis of Decision Making. London 1963. XV+231 s. KB, KG & Å.

Hinsley, F. H., Power and the Pursuit of Peace. Cambridge 1963. 416 s.

Nicholas, H.G., Britain and The United States. London 1963. 192 s.

North, Robert C., Moscow and Chinese Communists. Stanford, [2]1962. VIII+310 s.

Osborn, Fairfield (ed.), Our Crowded Planet. Essays on the Pressures of Population. London 1963.

Padelford, Normann J. & Rupert Emerson (eds.), Africa and World Order. New York 1963. 152 s.

Pike, Fredrick B., Chile and the United States 1880–1962. Indiana 1963. XXVII+466 s.

Snyder, Louis L. (ed.), The Imperialism Reader. Princeton 1962.

Strausz-Hupé, Robert, James E. Dougherty & William R. Kintner, Building the Atlantic World. New York 1963. XIV+400 s.

Warth, Robert D., Soviet Russia in World Politics. New York 1963. 544 s.

4.1 *International organisation:*

Anabtawi, M. F., Arab Unity in Terms of Law. The Hague 1963. XIV+263 s.

Birrenbach, Kurt, The Future of the Atlantic Community. Toward European-American Partnership. New York 1963. XII+94 s.

Boyd, Andrew, United Nations: Piety, Myth, and Truth. (Penguin Special, S214). Harmondsworth 1962. 185 s. Å.

Brownlie, Jan, International Law and the Use of Force by States. Oxford 1963. 532 s. KB, Å & UnSa.

Buchan, Alastair, NATO in the 1960's. The Implications of Interdependence Rev. ed. New York 1963. 179 s. Udm.

Cardozo, Michael H., Diplomats in International Cooperation: Stepchildren of the Foreign Service. Ithaca, N. Y. 1962. 142 s. Udm.

Dupuy, René-Jean, Les techniques de revision des conventions internationales. Paris 1961.

Higgins, Rosalyn, The Development of International Law Through the Political Organs of the United Nations. New York 1963.

Lador-Lederer, J. J., International Non-governmental Organizations and Economic Entities. Leyden 1963. 403 s.

Der Warschauer Pakt. Dokumentsammlung herausgegeben von Boris Meissner. Köln 1962. 204 s. ArA.

Nicholas, H.G., The United Nations as a Political Institution. (Oxford Paperbacks 57). London, ²1962. 232 s. KB & Å.

Uschakow, A., Der Rat für gegenseitige Wirtschaftschilfe (COMECON) Köln 1962. 199 s. ArA.

Vandenbosch, Amry & Willard N. Hogan, Toward World Order. New York 1963. IX+389 s.

4.1.1. *Europæisk integration:*

Belof, Max, The United States and the Unity of Europe. Washington D. C., The Brookings Institution, 1963.

Beloff, Nora, The General says No. Britain's Exclusion from Europe. Harmondsworth 1963. 180 s. Udm.

Brierly, Caroline, The Making of European Policy. (Chatham House Memoranda July 1963). London 1963.

Coppock, John O., North Atlantic Policy. The Agricultural Gap. New York 1963. 270 s. KB & ÅU.

Dell, Sidney, Trade Blocs and Common Markets. London 1963.

Deniau, J. F., The Common Market – Its Structure and Purpose. London ³1963. IV+139 s.

Drouin, Pierre, L'Europe du marché commun. Paris 1963.

Hallstein, Walter, The European Economic Community and Latin America. Bremen. 1963.

Honig, F. et al., Cartel Law of the European Economic Community. London 1963.

Humphrey, Don D., The United States and the Common Market. New York 1963. XVI+176 s.

Koppensteiner, Hans Georg, Die europäische Integration und das Soureränitätsproblem. (Schriftenreihe zum Handbuch für europäische Wirtschaft bd. 14). Bonn 1963.

Lichtheim, George, Europe and America. The Future of the Atlantic Community. London 1963. XVI+256 s. KB & Udm.

Massip, Roger, De Gaulle et l'Europe. (Paris) 1963. 204 s.

Stein, Eric & Thomas L. Nicholson (eds.), American Enterprise in the European Common Market. A Legal Profile. 2 vols. Ann Arbor, ²1962. 510 & 732 s. KB & Å.

4.2 *Krig og Krigsførelse:*

Glasstone, Samuel (ed.), The Effects of Nuclear Weapons. Washington 1962, rev. ed. XVI+730 s. Udm.

Greyerz, Wals von, Psychology of Survival: Human Reactions to the Catastrophes of War. New York/Amsterdam 1962.

Knorr, Klaus, A NATO Nuclear Force: The Problem of Management. (Policy Memorandum. No. 26). Princeton 1963.

Martin, Thomas L. & Donald C. Latham, Strategy for Survival. Tucson 1963. 389 s. KG.

Sokolovski, V. D. (ed.), Soviet Military Strategy. A RAND Corporation Research Study. Englewood Cliffs, N.J., 1963. 544 s. KB & KG.

Sokolovsky, Marshal V. D. (ed.), Military Strategy. Soviet Doctrine and Concepts. With Analysis and Annotation by H. Dinerstein, L. Gouré and T. Wolfe. 1963. 541 s. Udm.

Tucker, Robert C. et al., Proposal for No First Use of Nuclear Weapons: Pros and Cons. (Policy Memorandum. No. 28). Princeton 1963.

Tzu, Sun, The Art of War. Oxford 1963. XVI+197 s. KB & KG.

Whitehouse, Arch, Amphibious Operations. New York 1963. 346 s. KG.

4.3. *Fredsbevarelse:*

Benoit, Emile & Kenneth E. Boulding (eds.), Disarmament and the Economy. New York 1963. X+310 s.

(The) Economic Effects of Disarmament. By the Economist Intelligence Unit sponsored by the United World Trust. London 1963. 224 s. Udm.

Forbes, Henry W., The Strategy of Disarmament. Introduction by Quincy Wright. Washington 1962.

Levine, Robert A., The Arms Debate. Cambridge Mass. 1963. XI+347 s.

Nathan, Otto & Norden, Heinz (eds.), Einstein on Peace. London 1963. XVI+704 s.

Osgood, Charles E., An Alternative to War or Surrender. Urbana, Ill., 1962.

Russell, Bertrand, Unarmed Victory. London 1963. 120 s. ArA.

4.4. *Udviklingslandene:*

Alpert, Paul, Economic Development. Objectives and Methods. Glencoe, Ill., 1963.

Black, Eugene R., The Diplomacy of Economic Development and other Papers. New York 1963. 177 s.

Gill, Richard T., Economic Development: Past and Present. Engelewood Cliffs, N. J., 1963.

Hunter, G., Education for a Developing Region. London 1963. XVI+119 s. KB & ArS.

Lagos Gustavo, International Stratification and Underdeveloped Countries. Chapel Hill 1963.

Millen, Bruce H., The Political Role of Labor in Developing Countries. Washington 1963.

Mountjoy, Alan B., Industrialization and Underdeveloped Countries. London, ²1963.

Segerstedt, Torgny T., Tekniskt bistånd och social struktur. Några problemställningar. Stockholm 1962. 54 s. Å.

Sigmund, Paul E. (ed.), The Ideologies of the Developing Nations. New York 1963. IX+326 s.

Vente, Rolf E., Möglichkeiten und Grenzen der Ausbildung von Angehörigen der Entwicklungsländer in Industrieländern. (Schriftenreihe zum Handbuch der Entwicklungshilfe. H. 5. Die technische Hilfe für Entwicklungsländer. Bd. 2). Baden-Baden 1962. 68 s. KB & Å.

Walinsky, Louis J., The Planning and Execution of Economic Development. New York 1963.

5. MODERNE HISTORIE:

Baldwin, Hanson W., World War I. An Outline History. New York 1962. 181 s. KG.

Blumenson, Martin, Anzio: The Gamble

That Failed. Philadelphia 1963. 212 s. KG.

Boring, Edwin G., History, Psychology, and Science. Selected Papers ed. by Robert I. Watson & Donald T. Campbell. New York 1963.

Budurowycz, Bohdan B., Polish-Soviet Relations, 1932–1939. New York 1963. XI+229 s.

Brook-Shepherd, Gordon, Anschluss. The Rape of Austria. London 1963. 223 s. KB & KG.

Gablentz, O.M. von der (bearb. von), Die Berlin-Frage in ihrer Weltpolitischen Verflechtung 1944–1963. (Dokumente und Berichte Bd. 19). München 1963.

Gallagher, Matthew P., The Soviet History of World War II. New York 1963. XVI+ 205 s.

Gavshon, Arthur L., The Last Days of Dag Hammarskjold. London 1963. 259 s.

Hartshorn, J. E., Oil Companies and Governments. An Account of the International Oil Industry in its Political Evironment. London 1962. 365 s. KB & AU.

Jacobsen, Hans-Adolf & Hans Dollinger (Hrsg.), Der Zweite Weltkrieg in Bildern und Dokumenten. Bd. 1: Der europäische Krieg 1939–1941. Bd. 2: Der Weltkrieg 1941–1943. Bd. 3: Sieg ohne Frieden 1944–1945. München 1962. 480, 480, 492 s. KB & Å.

Joesten, Joachim, They Call it Intelligence. Spies and Spy Techniques Since World War II. London 1963. 314 s. KG.

Langsam, Walter Consuelo, World History since 1870. New York 1963. XV+558 s.

Medlicott, W. N. (ed.), From Metternich to Hitler. Aspects of British and Foreign History, 1814–1939. London 1963. VIII+267 s.

Olsson, Jan Olof, 20: århundradet. Världhistoria i vårt sekel. Bd. 3: 1921–1930. Malmö 1962. 183 s. KB, Å & ArA.

Philip, André, Histoire des faits économiques et sociaux de 1800 à nos jours 1–2. Paris 1963.

Toynbee, Arnold & Philip Toynbee, Comparing Notes. A Dialogue across a Generation. London 1963. 155 s.

Valentin, Hugo, Antisemitismen – historisk verklighet och psykologisk bakgrund. (Verdandis Skriftserie 19). Stockholm 1962. 129 s. KB & Å.

Wighton, Charles, The Worlds Greatest Spies. London 1962. 319 s. KG.

Wise, David & Thomas B. Ross, The U-2 Affair. London 1963. 277 s. KG.

6. EUROPA:

Birnie, Arthur, An Economic History of Europe 1760–1939. With an Epilogue. Rev. ed. (University Paperbacks. UP 52). London, Methuen, 1962. 281 s. Å.

Dvornik, Francis, The Slavs in European History and Civilization. New Brunswick, N. J., 1962. 688 s. KB & Å.

Futrell, M., Northern Underground. Episodes of Russian Revolutionary Transport and Communications Through Scandinavia and Finland 1863–1917. London 1963. 240 s. KB, KG, Udm. & ArA.

Futrell, M. Underjordiskt i Norden. Episoder från ryska revolutionära transporter och förbindelser gennom Skandinavien och Finland 1863–1917. Stockholm 1963. 223 s. ArA.

Glover, Michael, Wellington's Peninsular Victories. Busaco, Salamanca, Vitoria, Nivelle. London 1963. 192 s. KG.

Godechot, Jaques, Les Révolutions. (1770–1799). (Nouvelle Clio. L'Histoire et ses problemes, 36). Paris 1963.

Halperin, S. William, Diplomats under Stress. Visconti-Venosta and the Crisis of July 1870. Chicago 1963. XI+ 196 s.

Hubatsch, Walter, Germany and the Central Powers in the World War 1914–1918. (University of Kansas publications. Social science studies, 1963). Lawrence, Kansas, 1963.

Marriott, J.A.R, A History of Europe, 1815–1939. (Methuen History of Medieval and Modern Europe, VIII). London [6]1963.

Medlicott, W. N., The Coming of the War in 1939. London 1963. 31 s. Udm.

Mosse, George L., The Culture of Western Europe. London 1963.

Simon, W. M. European Positivism in the Nineteenth Century. An Essay in the Intellectual History. Ithaca N. Y. 1963.

Woodward, E. L., Three Studies in European Conservatism. London 1963.

6.1. *England, Skotland og Irland:*

Beaverbrook, Lord, The Decline and Fall of Lloyd George. London 1963. 320 s. KB & Å.

Buck, Philip W., Amateurs and Professionals in British Politics 1918–1959. London 1963. XII + 143 s.

Bullock, John, The Origin and History of the British Counterespionage Service. London 1963. 206 s. KG.

Butler, David & *Jennie Freeman*, British Political Facts 1900–1960. London 1963. XVI + 245 s.

Crombie, James, Her Majesty's Customs and Excise. (The New Whitehall Series. No. 10). London 1962. 224 s. ÅU.

Crosland, C. A.R., The Conservative Enemy. A Programme of Radical Reform for 1960s. London 1962. 251 s. ArA.

Dunnings, J. H. and C. J. Thomas, British Industry. Change and Development in the Twentieth Century. London 1963. 242 s.

Ferris, Paul, The Church of England. London, 1962. 244 s. Å.

Gilbert, Martin & *Richard Gott*, The Appeasers. London 1963. 380 s.

Guttsman, W. L., The British Political Elite. London 1963. 398 s.

Hanson, A. H. (ed.), Nationalization. A Book of Readings. London 1963.

Harrod, Roy, The British Economy. New York, 1963. 240 s. KB & ÅU.

Hart, William O., Hart's Introduction to the Law of Local Government and Administration. London ⁷1962.. 848 s. KB & ÅU.

Hyams, Edward, The New Statesman. The History of the First Fifty Years, 1913–1963. London 1963. XIII + 326 s.

Inglis, K. S., Churches and the Working Classes in Victorian England. London 1963.

Ingram, Derek, The Commonwealth Challenge. London, 1962. 292 s. Å.

James, Robert Rhodes, Rosebery. London 1963. XIV + 534 s.

McBriar, A. M., Fabian Socialism and English Politics 1884–1918. Cambridge 1962. 387 s. ArA.

McClelland, Vincent Alan, Cardinal Manning, His Public Life and Influence 1865–1892. London 1962. 256 s. Å.

McElwee, William, Britain's Locust Years 1918–1940. London 1962. 292 s. Å.

Minney, R. J., No. 10 Downing Street. A House in History. London 1963. XVII + 483 s.

Mitchell, B. R., Abstract of British Historical Statistics. Cambridge 1962. 513 s. KB & Å.

Pawle, Gerald, The War and Colonel Warden. London 1963. 427 s.

Shanks, M., The Lessons of Public Enterprise. A Fabian Society Study. London 1963. 314 s. KB & ArA.

Shannon, David A. (ed.), Beatrice Webb's American Diary 1898. Madison 1963. XV + 181 s.

Shinwell, Emanuel, The Labour Party? Being a History of the Labour Party. London 1963. 222 s.

Strachey, John, The Strangled Cry and Other Unparliamentary Papers. London 1962. 256 s. KB & Å.

Terraine, John, Douglas Haig. The Educated Soldier. London 1963. 508 s. KG.

Thompson, F. M. L., English Landed Society in the Nineteenth Century. London 1963. XIII + 374 s.

Thompson, R. W., The Yankee Marlborough. London 1963. 363 s. KB & Udm.

Wagner, Margit, Irland. München 1963.

Warner, Oliver, William Wilberforce and his Times. London 1962. 174 s. KB & Å.

Warren, John Herbert, The English Local Government System. London ⁷1963.

Watkins, K. W., Britain Divided. The Effect of the Spanish Civil War on British

Political Opinion. London 1963. IX+270 s.

Winnifrith, Hohn, The Ministry of Agriculture, Fisheries and Food. (The New Whitehall Series no. 11). London 1962. 271 s. ÅU.

Woodward, Llewellyn, British Foreign Policy in the Second World War. London 1962. 592 s. KB & Å.

Wootton, Graham, The Politics of Influence. British Ex-Servicemen, Cabinet Decisions and Cultural Change, 1917–57. London 1963. XIV+301 s.

Worswick, G. D. N. & P. H. Ady (eds.), The British Economy in the Nineteen-Fifties. Oxford. 564 s. KB & Å.

Young, Kenneth, Arthur James Balfour. London 1963. XXVI+516 s.

6.2. *Tyskland, Østrig og Schweiz:*

Allemann, Fritz René, Zwischen Stabilität und Krise. Etappen der Deutschen Politik 1955–1963. München 1963. 309 s. KB & Udm.

Arendt, Hannah, Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil. New York 1963.

Brachmann, B., Russische Sozialdemokraten in Berlin 1895–1914. Mit Berücksichtigung der Studenterbewegung in Preussen und Sachsen. Berlin 1962. 216+16 s. ArA.

Chopard, Théo (ed.), Switzerland Present and Future. A Small Country Reexamines Itself. New Helvetic Society Yearbook. Bern 1963. 216 s. Udm.

Collier, David S., & *Kurt Glaser* (ed.), Berlin and the Future of Eastern Europe. (Foundation for Foreign Affairs Series 7). Chicago 1963.

Cysarz, Herbert, Das deutsche Nationalbewusstsein. München 1961.

Dokumente zur Berlin-Frage 1944–1962. (Forschungsinstitut der deutschen Gesellschaft für auswärtige Politik e.v. Dokumente und Berichte Bd. 18). München 1962.

Dux, Günter, Bundesrat und Bundesaufsicht. (Schriften zum öffentlichen Recht. Bd. 9). Berlin 1963.

Feld, Werner, Reunification and West German-Soviet Relations. The Hauge 1962. X+204 s.

Flake, Otto, Die Deutschen. Aufsätze zur Literatur und Zeitgeschichte. Hamburg 1963.

Göken, Günther, Friedrich von Gentz. Eine Studie zu seiner Staatsauffassung und zu seinem Kampf um das monarchische Prinzip. Köln, 1962. 105 s. KB & Å.

Goertz, Hartmann, Preussens Gloria. 66 Jahre deutscher Politik 1848–1914 in zeitgenössischer Satire und Karikatur. München, 1962. 272 s. KB og Å.

Heiber, Helmut, Joseph Goebbels. Berlin 1962.

Hesse, Konrad; Siegfried Reicke & Ulrik Scheuner (Hrsgb.), Staatsverfassung und Kirchenordning. Festgabe für Rudolf Smend zum 80. Geburtsrag am 15. januar 1962. Tübingen 1962. 466 s. KB & Å.

Hindels, H., Hitler war kein Zufall. Ein Betrag zur Soziologie der Nazibarbarei. Wien 1962. 198 s. ArA.

Hoffmann, Charles W., Opposition Poetry in Nazi Germany. (University of California Publications in Modern Philology, vol. 67). Berkeley 1962. 197 s. KB & Å.

Irving, David, The Destruction of Dresden. London 1963. 255 s. KG.

Jaspers, Karl, Lebensfragen der deutschen Politik. München 1963. 314 s.

Koenigswald, Harald v., Die Gewaltlosen. Dichtung im Wiederstand gegen d. Nationalsozialismus. Herborn 1962.

Kosthorn, Erich, Von der Gewerkschaft zur Arbeitsfront und zum Widerstand. Bonn 1963.

Křižek, Jurij, Die wirtschaftlichen Grundzüge des österreichisch-ungarischen Imperialismus in der Vorkriegszeit. (1900–1914). (Rozpravy československé akademie věd. Řada společenských věd. Ročnik 73. Sešit 14). Praha 1963.

Krüger, Horst (Hrsgb.), Das Ende einer Utopie. Hingabe und Selbstbefreiung früherer Kommunisten. Eine Dokumen-

tation im zweigeteilten Deutschland. Freiburg 1963. 234 s.

Kuby, Erich et al., Franz Josef Strauss, ein Typus unserer Zeit. München 1963. 380 s.

Küng, Hans, Konzil und Wiedervereinigung. Erneuerung als Ruf in die Einheit. Wien 1962. 251 s. ÅU.

Liebknecht, Wilhelm, Briefwechsel mit Karl Marx und Friedrich Engels. (Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der deutschen und österreichischen Arbeiterbewegung 5). Haag 1963.

McDermott, Geoffrey, Berlin: Succes of a Mission? London 1963. 147 s. KB & Udm.

Michaelis, Herbert, Der Zweite Weltkrieg. (Handbuch der deutschen Geschichte. Bd. IV, Absch. 5. (Teil 1)). Konstanz 1963.

Müller, Hans, Katholische Kirche und Nationalsozialismus. Dokumente 1930–1935. München 1963. 433 s. KB & ÅU.

Pflanze, Otto, Bismarck and the Development of Germany. The Period of Unification 1815–1871. Princeton 1963. 510 s.

Pinney, Edward L., Federalism, Bureaucracy, and Party Politics in Western Germany. Chapel Hill 1963. VIII+268 s.

Plischke, Elmer, Government and Politics of Contemporary Berlin. Haag 1963. XIV+119 s.

Pritzel, Konstantin, Die wirtschaftliche Integration der sowjetischen Besatzungszone Deutschlands in den Ostblock und ihre politischen Aspekte. Bonn, 1962, 263 s. KB & Å.

Richter, Hans Werner (hrsg.), Die Mauer oder der 13. August. (Rororo-Taschenbuch-Ausgabe 482). Hamburg 1963.

Roh, Franz, »Entartete« Kunst. Kunstbarbarei im Dritten Reich. Hannover, 1962. 331 s. Å.

Salzmann, Joachim, Der Gedanke des Rechtsstaates in der Wehrverfassung der Bundesrepublik. (Schriften zur Rechtslehre und Politik bd. 38). Bonn 1962. 149 s. KB & Å.

Schnurre, Wolfdietrich, Die Mauer des 13. August. Berlin 1962.

Schumann, Ekkehard, Verfassungs- und Menschenrechtsbeschwerde gegen richterliche Entscheidungen. (Schriften zum Öffentlichen Recht, Band 11). Berlin 1963.

Schuster, Rudolf, Deutschlands staatliche Existenz im Widerstreit politischer und rechtlicher Gesichtspunkte 1945–1963. (Forschungsinstitut der deutschen Gesellschaft für auswärtige Politik E. V. Dokumente und Berichte, Bd. 20). München 1963.

Schwarz, Egon (Hrsg.), Nation im Widerspruch. Deutsche über Deutschland. Hamburg 1963.

Schwerte, Hans, Faust und das Faustische, Ein Kapitel deutscher Ideologie. Stuttgart, Ernst Klett, 1962. 359 s. KB & Å.

Spengler, Oswald, Briefe, 1913–1936. München 1963. 818 s.

Tully, Andrew, Berlin: Story of a Battle. New York 1963. 304 s. KG.

Weber, Hermann (Hrsg.), Der deutsche Kommunismus. Dokumente. Berlin 1963. 679 s.

Wolf, Erik, Grosse Rechtsdenken der deutschen Geistesgeschichte. Tübingen 1963.

6.3 *Benelux:*

Mallinson, Vernon, Power and Politics in Belgian Education, 1815–1961. London 1963. XI+253 s.

Roeykens, R. P. Aug., L'initiative africaine de Leopold II et l'opinion publique belge. Tome I. (Academie Royale des Sciences D'Outre-mer. Classe des Sciences morales et politiques NS XXIX-4). Bruxelles 1963.

6.4. *Frankrig:*

Campenhausen, Axel von, Staat und Kirche in Frankreich. (Göttinger Rechtswissenschaftliche Studien, Band 41). Göttingen 1962.

Cole, Hubert, Laval. A Biography. London 1963. VIII+314 s.

Debré, Michel, Au service de la nation.

Essai d'un programme politique. Paris 1963. 279 s.

Duclos, J., Die Pariser Kommune als Vorbote einer neuen Welt. Berlin 1963. 276 s. ArA.

Friedlander, Walter A., Individualism & Social Welfare. An Analysis of the System of Social Security and Social Welfare in France. New York, 1962. 249 s. Å.

Gall, Lothar, Benjamin Constant. (Veröffentlichungen des Instituts für europäische Geschichte Mainz, Bd. 30). Wiesbaden 1963.

Gorce, Paul-Marie de la, The French Army. A Military-Political History. London 1963. 568 s. KG.

Hackett, John & Anne-Marie Hackett, Economic Planning in France.London 1963. 419 s. ÅU.

Hampson, Norma, A Social History of the French Revolution. London 1963. VIII+278 s.

Johnson, Douglas, Guizot. Aspects of French History 1787–1874. London 1963. IX+469 s.

Lacour-Gayet, Robert, Calonne. Financier, réformateur, contre-révolutionnaire .... Paris 1963. 510 s.

Ozouf, Mona, L'école, l'église et la république. (Kiosque, 23). Paris 1963.

Staub, Hans O., Frankreich zwischen gestern und morgen. Freiburg 1963. 257 s.

Zeldin, Theodore, Emile Ollivier and the Liberal Empire of Napoleon III. Oxford 1963. 248 s.

Ziebura, Gilbert, Léon Blum. Theorie und Praxis einer sozialistischen Politik. Band I: 1872 bis 1934. Berlin 1963. VIII+534 s.

6.5. *Italien, Spanien og Portugal:*

Andersson, Sven O., Spanien väntar. Stockholm 1963. 134 s. ArA.

Fried, Robert C., The Italien Prefects. A study in administrative politics. (Yale Studies in Political Science, 6). New Haven, N. J., 1963.

Gay, François de & Paul Wagret, L'économie de l'Italie. (Que sais-je? 1007). Paris 1963.

Hamilton, Bernice, Political Thought in Sixteenth-Century Spain. Oxford 1963.

Horowitz, Daniel L., The Italian Labor Movement. Cambridge, Mass., 1963. XIII+356 s.

Marongiu, Antonio, Il parlamento in Italia. (Studies presented to the international commission for the history of representative and parliamentary institutions. 25). Milano 1962.

(El) nuevo estado español 1936–1963. Instituto de Estudios Politicos, I/II. Madrid 1963. Udm.

6.6. *Østeuropa og Balkan:*

Bierzanek, R., »Heimatrecht« Instrument of Revisionism. Poznan 1963.

Griffith, William E., Albania and the Sino-Soviet Rift. Cambridge, Mass., 1963. XV+423 s.

Hutira, Ervin, Die Entwicklung der Volkswirtschaft in der Rumänischen Volksrepublik. Bukarest 1963.

Nyers, R., The Cooperative Movement in Hungary. Budapest 1963. 260 s. ArA.

Vidić, Rastko, The Position of the Church in Yugoslavia. Beograd, 1962. 135 s. KB & Å.

6.7. *Rusland:*

Armstrong, John A., Ukrainian Nationalism. New York ²1963. XIV+361 s.

Bergson, Abram & Simon Kuznets (eds.), Economic Trends in the Soviet Union. Cambridge, Mass., 1963. 392 s. KB. Å & ÅU.

Bornstein, Morris & Daniel R. Fusfeld (eds.), The Soviet Economy. Homewood Ill., 1962. 382 s. KB & ÅU.

Campbell, Robert W, Accounting in Soviet Planning and Management. (Russian Research Center Studies, 45). Cambridge, Mass., 1963. 315 s. KB & Å.

Chapman, Janet G., Real Wages in Soviet Russia Since 1928. Cambridge, Mass., 1963.

Colmsee, Peter, Der Partisanenkampf in der Sovjetunion. Über Charakter, In-

halt und Formen des Partisanenkampfes in der UdSSR 1941–1944. (Militärhistorische Studien. 6). Berlin (Øst), 1963. 132 s. KG.

Deutscher, Isaac, The Prophet Outcast. Trotsky 1929–1940. London 1963.

Freymuth, Kaspar-Dietrich. Die historische Entwicklung der Organisationsformen des sowjetischen Aussenhandels (1917–1961). (Berichte des Osteuropa-Instituts an der freien Universität Berlin. Reihe Wirtschaft und Recht). Berlin 1963.

Hayward, Max & Leopold Labedz (ed.), Literature and Revolution in Soviet Russia 1917–62. London 1963.

Jelavich, Barbara (hrsgb. von), Russland 1852–1871. (Veröffentlichungen des Osteuropa-Institutes München, Bd. 19). Wiesbaden 1963.

King, Edmund J., (ed.), Communist Education. London 1963.

Kubijovyč, Volodymr (ed.), Ukraine. A Concise Encyclopaedia. Vol I. (Toronto) 1963.

Maxwell, Robert (ed.), Information U.S.S.R. An Authoritative Encyclopaedia about the Union of the Soviet Socialist Republics. (Countries of the World. Information Series. Vol. 1). Oxford 1962. 982 s. KB & ÅU.

Owen, Launcelot A., The Russian Peasant Movement 1906–1917. New York 1963.

Pipes, R., Social Democracy and the St. Petersburg Labor Movement, 1885–1897. Cambridge, Mass., 1963. 156 s. KB, Å & ArA.

Radkey, Oliver Henry, The Sickle under the Hammer. London 1963. XIII+525 s.

Riasanovsky, Nicholas V., A History of Russia. New York 1963. XVIII+711 s.

Schapiro, Leonard (ed.), The U.S.S.R. and the Future. London ²1963. XIX+324 s.

Serge, Victor, Memoirs of a Revolutionary, 1901–1941. London 1963. XXIV+401 s

Thalheim, K. C., Grundzüge des sowjetischen Wirtschaftssystems. Köln 1962. 176 s. ArA.

Tsamerian, I. P. & S. L. Ronin, Equality of Rights between Race and Nationalities in USSR. Paris, UNESCO, 1962. 106 s. Å.

Yevenko, I., Planning in the U.S.S.R. Moscow. 252 s. KB & Å.

7. MELLEMØSTEN:

Baer, Gabriel, A History of Landownerthip in Modern Egypt, 1800–1950. London 1962. 256 s. KB & Å.

Bobek, Hans, Iran: Probleme eines unterentwickelten Landes alter Kultur. Frankfurt a. M. 1962.

Bruno, Michael, Interdepence, Resource Use and Structural Change in Israel. Jerusalem 1962.

Comay, Joan, Introducing Israel. London 1963.

Eagleton, William Jr., The Kurdish Republic of 1946. (Middle Eastern Monographs, 5). London, 1963. XIV+142 s.

Feldmann, Renate, Die amerikanische Politik bei der Gründung des Staates Israel. Eine kritische Analyse. Freiburg 1963. V+205+XXXI. Diss.

Langley, Kathleen M., The Industrialization of Iraq. (Harvard Middle Eastern Monographs 5). Cambridge, Mass., ²1962. 313 s. KB & Å.

Lewis, Bernard & P. M. Holt (eds.), Historians of the Middle East. (School of Oriental and African Studies. University of London. Historical Writing on the Peoples of Asia 4). London 1962. 519 s. Å.

Lubell, Harold, Middle East Oil Crisis and Western Europe's Energy Supplies. Baltimore 1963. XX+233 s.

Madaule, Jacques, Les juifs et le monde actuel. Paris 1963.

Marlowe, John, Iran. A Short Political Guide. London 1963. 144 s.

Monroe, Elizabeth, Britain's Moment in the Middle East 1914–1956. London 1963. 254 s.

Nalbandian, Louise, The Armenian Revolutionary Movement. Berkeley 1963. IX+247 s.

Peretz, Don, The Middle East Today. New York 1963. X+483 s.

Vernier, Bernard, L'Irak d'aujourd'hui. Paris 1963. 340 s.

Weiker, Walter F., The Turkish Revolution 1960–1961. Aspects of Military Politics. Washington 1963.

Weisgal, Meyer W. & Joel Carmichael, Chaim Weizmann. A Biography by Several Hands. London 1962. 364 s. KB & Å.

Wilber, Donald N., Contemporary Iran. New York 1963. VI+224 s.

Wirth, Eugen, Agrargeographie des Irak. (Hamburger geographische Studien. H. 13). Hamburg 1962. 193 s. KB & Å.

8. ASIEN OG AUSTRALIEN:

Allen, G. C., A Short Economic History of Modern Japan. Rev. ed. New York 1963. 237 s.

Bhargava, R. N., Indian Public Finances. London 1962.

Bhattacharyya, K. N., Indian Plans: a Generalist Approach. London 1963.

Bone, Robert C, Jr., The Dynamics of the Western New Guinea (Irian Barat) Problem. Ithaca 1962.

Braibranti, Ralph & Joseph J. Spengler (eds.), Administration and Economic Development in India. (Duke University Commonwealth-studies Center. Publications number 18). Cambridge 1963.

Brown, W. Norman, The United States and India & Pakistan. Rev. Ed. Cambridge, Mass., 1963. XV+444 s.

Burns, Sir Alan, Fiji. London 1963. XV+255 s.

Chesneaux, Jean, Le mouvement ouvrier chinois de 1919 & 1927. (Le monde d'outre-mer passé et présent. Première Série, Études XVII). Paris 1962.

Chinch, Truong, Primer for Revolt. The Communist Takeover in Viet-Nam. New York 1963. XXII+213 s.

Cho, Yong Sam, »Disguised Unemployment« in Underdeveloped Areas, With Special Reference to South Korean Agriculture. Berkeley, Cal., 1963.

Dunn, Frederick S., Peace-Making and the Settlement with Japan. Princeton 1963. XVIII+210 s. KB & KG.

Fall, Bernard B., Street Without Joy. Insurgency in Indochina, 1946–63. Harrisburg, Penn., ³1963.

Farmer, B. H., Ceylon. A Divided Nation. London 1963. XIII+74 s.

Filliozat, Jean, India. The Country and its Traditions. London 1962. 276 s. Å.

Fisher, Charles A., South-East Asia. A Social, Economic and Political Geography. London 1964.

Fukutake, Tadashi, Man and Society in Japan. Tokyo 1962.

Grattan, C. Hartley, The Southwest Pacific Since 1900. University of Michigan History of the Modern World. Ann Arbor 1963.

Gupta, Pratul Chandra, Nana Sahib and the Rising at Cawnpore. Oxford 1963. IX+227 s.

Hangen, Welles, After Nehru, Who? London 1963. XVI+303 s.

Herzer, Rudolf & Wolfgang Mohr (Bearb.) Verträge der Volksrepublik China mit anderen Staaten. Teil 2: Die Länder des Vorderen Orients und Afrikas. (Schriften des Instituts für Asienkunde in Hamburg Bd. XII/2). Frankf. a/Main – Berlin 1963.

Hwang, Tien-chien, Failures of Mao Tze-Tung's Dictatorship 1949–1963. Part I. Taipei 1963.

Indonesian economics. (Selected Studies on Indonesia, Vol 6). The Hague 1962.

Insor, D., Thailand. A Political, Social and Economic Analysis. London 1963. 188 s.

Jaenicke, Wolfgang, Das Ringen um die Macht im fernen Osten. Vorgeschichte des chinesisch-japanischen Krieges 1937 auf politischem und wirtschaftlichem Gebiet und Auswirkung auf die Gegenwart. Würzburg, 1963. 196 s. Å.

Jha, Shiva Chandra, Studies in the Development of Capitalism in India. Calcutta 1963.

Johnstone, William C., Burma's Foreign Policy. A Study in Neutralism. Cambridge, Mass., 1963. IX+339 s.

Karve, D. D. (comp. & sel.), The New Brahmans. Five Maharashtrian Families. Berkeley 1963.

Kennedy, Malcolm. D., A History of Japan. London 1963. XI+365 s.

Kohler, Werner, Die Lotus-Lehre und die modernen Religionen in Japan. Zürich, 1962. 300 s. ÅU.

Krader, Lawrence, Peoples of Central Asia. (Indiana university publications. Graduate School. Uralic and Altaic series, 26). Bloomington, Ind., 1963.

Lambert, Richard D., Workers, Factories, and Social Change in India. Princeton, N.J., 1963. XIII+247 s.

Lewis, John Wilson, Leadership in Communist China. New York 1963. XIII+305 s.

McVey, Ruth T., The Soviet view of the Indonesian revolution. Ithaca, N. Y., 1962.

Maruyama, Masao, Thought and Behaviour in Modern Japanese Politics. Ed. by Ivan Morris. London 1963.

Mayer, Andrian C., Indians in Fiji. London 1963. 142 s.

North, Robert C. & *Xenia J. Eudin*, M.N. Roy's Mission to China. The Communist-Kuomintang Split of 1927. Berkeley 1963. VI+399 s.

Panikkar, K. M., The Foundations of New India. London 1963. 259 s.

Pike, Douglas, Australia. The Quiet Continent. Cambridge 1962. 242 s. KB & Å.

Preble, George Henry, The Opening of Japan. A Diary of discovery in the Far East, 1853–1856. Ed. by Boleslaw Szczesniak Norman 1962. 454 s .KB & Å.

Price, A. Grenfell, The Western Invasions of the Pacific and Its Continents. Oxford 1963. VIII+236 s.

Rose, Saul (ed.), Politics in Southern Asia. London 1963. VIII+386 s. KB & UnSa.

Saletore, B. A., Ancient Indian Political Thought and Institutions. London 1963. XIV+695 s.

Shinohara, Miyohei, Growth and Cycles in the Japanese Economy. (Economic Research Series, 5). Tokyo 1962.

Singh, Karan, Prophet of Indian Nationalism. A Study of the Political Thought of Sri Aurobindo Ghosh, 1893–1910. London 1963. 163 s.

Singleton-Gates, Peter, General Lord Fryberg VC. An unofficial biography. London 1963. 328 s. KG.

Sinha, A. N., Law of Citiizenship and Aliens in India. London, Asia Publishing House, 1962. 387 s. KB & Å.

Sinor, Denis, Introduction à l'étude l'Eurasie centrale. Wiesbaden 1963.

Smith, Donald Eugene, India as a Secular State. Princeton 1963. XIX+518 s.

Snow, Edgar, The Other Side of the River. Red China today. London 1963. 826 s. KB, Å & UnSa.

Srinivas, M. N., Caste in Modern India and other Essays. London, Asia Publishing House, 1962. 171 s. KB & Å.

Stephens, Ian, Pakistan. London 1963. IX+288 s.

Szczepanik, Edward F. (ed.), Symposium on Economic and Social Problems of the Far East. Hong Kong 1963.

Kuan, Ta-Tung, The Socialist Transformation of Capitalist Industry and Commerce in China. Peking 1960. 133 s. ArA.

Thomsen, Harry, The New Religions of Japan. Rutland, Vt., 1963. 269 s. ÅU.

Tomson, Edgar, Die Volksrepublik China und das Recht nationaler Minderheiten. (Dokumente 37). Frankfurt a/M – Berlin 1963.

Ward, Robert E. & *Roy C. Macridis* (eds.), Modern Political Systems. Asia. Englewood Cliffs, N.J., 1963. XIV+482 s.

Waterston, Albert, Planning in Pakistan. Organization and Implementation. Baltimore 1963.

Wightman, David, Toward Economic Cooperation in Asia. New Haven/London 1963.

Wilcox, Wayne Ayres, Pakistan. The Consolidation of a Nation. New York 1963. IX+276 s.

Winstedt, Ricard O., A History of Malaya. Singapore 1962.

9. AFRIKA:

Alligan, Garry, The Welensky Story. London 1962. 308 s. KB & Å.

Barth, Heinrich, Barth's Travels in Nigeria. Extracts from the Journal of Barth's Travels in Nigeria, 1850–1855. Selected and ed., with an introduction by A.H. M. Kirk-Greene. London 1962. 300 s. KB & Å.

Bauer, Gebhard, Die Wirtschaft Afrikas unter besonderer Berücksichtigung finanzieller Aspekte. Frankfurt 1963.

Benson, Mary, Chief Albert Lutuli of South Africa. London 1963.

Binns, C. T., The Last Zulu King. London 1963.

Brett, Linoel & Ian McLean, The Criminal Law and Procedure of Lagos, Eastern Nigeria and Western Nigeria. London 1963.

Bryant, A. T., Bantu Origins: The People and Their Language. Cape Town 1963.

Carson, Patricia, Materials for West African History in the Archives of Belgium and Holland. (Guides to Materials for West African History in European Archives, 1). London 1962. 86 s. KB & Å.

Damman, Ernst, Die Religionen Afrikas. (Die Religionen der Menschheit. Band 6). Stuttgart 1963.

Desai, Ram (ed.), Christianity in Africa as Seen by Africans. Denver 1962.

Ehnmark, Anders & Per Wästberg. Angola. – Moçambique. Malmö, 1962. 1962 s. Å.

Fyfe, Christopher, A History of Sierre Leone. London, Oxford University Press, 1962. 773 s. KB & Å.

Gallagher, Charles F., The United States and North Africa, Marocco, Algeria, and Tunisia. Cambridge, Mass., 1963.

Gardinier, David E., Cameroon. United Nations Challenge to French Policy. London 1963.

Giertz, Bo, Afrikanska överraskninger. Stockholm 1962. 107 s. Å.

Hailey, William Malcolm, The Republic of South Africa and the High Commission Territories. London 1963.

Heck, Lutz (ed.), Meyer's Handbuch über Afrika. Mannheim 1962. 779 s. KB & Å.

Hernández Pacheco, Francisco & Cordero Torres, El Sahara español. Colección empresas politicas. Madrid 1962.

Hill, Polly, The Migrant Cocoa-Farmers of Southern Ghana. A Study in Rural Capitalism. Cambridge 1963.

Hovet, Thomas Jr., Africa in the United Nations. (Northwestern University African Studies. Vol. 10). Evanston, Ill. 1963.

Hunter, Guy, The New Societies of Tropical Africa. A Selective Study. London 1962. 376 s. KB & Å.

Ikelle-Matiba, Jean, Cette Afrique-là. Paris 1963.

Jeanson, Francis, La révolution algérienne. Problémes et perspectives. Milano, 1962. 256 s. KB & Å.

Keatley, Patrick, The Politics of Partnership. The Federation of Rhodesia and Nyasaland. 1963. 528 s.

Kirkwood, Kenneth (ed.), African Affairs, no. 2. (St. Anthony's Papers. No. 15). London 1963.

Lessing, Pieter, Africa's Red Harvest. London, 1962. 207 s. KB & Å.

Linden, Fred van der, Le problème de l'information en Afrique. Journaux européens, agences de press, publications africaines, cinéma, télévision, radio. (Académie royale des sciences d'outremer, Classe des sciences morales et politiques. N.s., 27-4). Bruxelles 1963.

Macmillan, William Miller, Bantu, Boer and Briton. The Making of the South African Native Problem. Oxford ²1963. XVIII+382 s.

Majdalany, Fred, State of Emergency: Full Story of Mau Mau. London 1962.

Mannix, Daniel P. & Malcolm Cowley, Black Cargoes. A History of the Atlantic Slave Trade, 1518–1865. London 1962. XIV+306 s.

Meynaud, Jean & Anise Salah-Bey, Le

syndicalisme africain. Évolution et perspectives. Paris 1963.

Modisane, Bloke, Blame me on History. London, 1963.

Moorehead, Alan, The Blue Nile. London 1962. 308 s. KB & Å.

Mouilleseaux, Louis, Histoire de l'Algérie. Paris 1962. 454 s. KB & Å.

Niven, C. R., A Short History of Nigeria. London 1963.

Oliver, Roland & J. O. Faye, A Short History of Africa. (Penguin African Library AP2). 1962.

Parin, Paul, Fritz Mèrgenthaler & Goldy Parin-Matthèy, Die Weissen denken zuviel. Zürich 1963.

Perham, Margery & Mary Bull, The Diaries of Lord Lugard. Vol. 4. (Northwestern University African Studies. Vol. 3). Evanston, Iill., 1963.

Pollock, N. C. & Lady Swanzie Agnew, A Historical Geography of South Africa. London 1963.

Reeves, Ambrose, South Africa – Yesterday and Tomorrow: A Challenge to Christians. London, 1962. 173 s. KB & Å.

Samuels, L. H. (ed.), African Studies in Income and Wealth. London 1963. 433 s. KB & ÅU.

Sandor, The Coming Struggle for South Africa. London 1963. 36 s. ArA.

Shepherd, George W., Jr., The Politics of African Nationalism. Challenge to American Policy. (Praeger Paperbacks. PPS-66). New York 1962. 244 s. KB & Å.

Stade, Ruth, King Leopold's Congo. Aspects of the Development of Race Relations in the Congo Independent State. London 1962. 230 s. KB & Å.

Tiano, André, La politique économique et financiére du Maroe indépendant. Paris 1963.

Tilman, Robert O. & Taylor Cole (eds.), The Nigerian Political Scene. (Duke University Commonwealth-Studies Center. Publication Number 17). Cambridge 1962.

Touval, Saadia, Somali Nationalism. International Politics and the Drive for Unity in the Horn of Africa. Cambridge, Mass., 1963. XII + 205 s.

Wakin, Edward, A Lonely Minority: The Modern Story of Egypt's Copts. New York 1963.

Warhurst, Philip R., Anglo-Portuguese Relations in South-Central Africa 1890–1900. (Imperial Studies Series no. 23). London 1962. 169 s. KB & Å.

Winans, Edgar V., Shambala. The Constitution of a Traditional State. London 1962. 180 s. KB & Å.

10. AMERIKA:

10.1. *USA og Canada:*

Aitchison, J. H. (ed.), The Political Process in Canada. Toronto 1963. VII + 193 s.

Bauer, Raymond A.; Ithiel de Sola Pool & Lewis Anthony Dexter, American Business and Public Policy. New York 1963. XXVII + 499 s.

Brock, W. R., An American Crisis. Congress and Reconstruction 1865–67. London 1963. XII + 312 s.

Burns, James MacGregor, The Deadlock of Democracy. Four-Party Politics in America. London 1963. 388 s.

Burns, W. Haywood, The Voices of Negro Protest in America. London 1963. 88 s.

Burrow, James G., AMA: Voice of American Medicine. Baltimore 1963. XII + 430 s.

Chamberlain, John, The Enterprising Americans: A business history of the United States. New York 1963.

Coben, Stanley, A. Mitchell Palmer: Politician. New York 1963. XII + 351 s.

Cook, Ramsey, The Politics of John W. Dafoe and the Free Press. Toronto, 1963. XII + 305 s.

Deener, David R. (ed.), Canada-United States Treaty Relations. (Duke University Commonwealth-Studies Center. Publication Number 19). Cambridge 1963.

Fishmann, Betty G. & Leo et al., The

American Economy. Princeton, N.J., 1962.

Friedman, Milton & Anna Jacobson Schwartz, A Monetary History of the United States 1867–1960. (Nat. Bureau of Economic Research Studies in Business Cycles No. 12). Princeton 1963.

Getty, J. Paul, My Life and Fortunes. New York 1963. 300 s.

Hacker, Andrew, Congressional Districting. The Issue of Equal Representation. Washington 1963.

Heins, A. James, Constitutional Restrictions Against State Debt. Madison 1963. XII+151 s.

Hofstadter, Richard, Anti-Intellectualism in American Life. New York 1963. IX+434+XIII s.

Howard, Warren S., American Slavers and the Federal Law, 1837–1862. Berkeley 1963. XII+336 s.

James, Sydney V., A People among Peoples. Quaker benevolence in eighteenth-century America. Cambridge 1963. XV+405 s.

Karl, Barry Dean, Executive Reorganization and Reform in the New Deal. The Genesis of Administrative Management, 1900–1939. Cambridge, Mass., 1963. XV+292 s.

Kaufman, Herbert, Politics and Policies in State and Local Governments. Englewood Cliffs, N.J., 1963. 120 s. KB & Å.

Keller, Morton, The Life Insurance Enterprise, 1885–1910. Cambridge, Mass., 1963. XII+338 s.

Kelly, Alfred H. & Winfred A. Harbison, The American Constitution. Its Origins and Development. New York 1963. XVIII+1125 s.

Konvitz, Milton R., First Amendment Freedoms. Selected Cases on Freedom of Religion, Speech, Press, Assembly. New York 1963.

Lee, Charles (ed.), The State of the Nation: Retrospect and Prospect by Karl R. Bopp et al. Philadelphia 1963.

Malone, Dumas, Thomas Jefferson as Political Leader. Berkeley 1963. VIII+75 s.

Means, Gardiner C., The Corporate Revolution in America. Economic Reality vs. Economic Theory. New York 1962. 191 s. KB & ÅU.

Merrild, Walter M., Against Wind and Tide. A Biography of Wm. Lloyd Garrison. Cambridge, Mass., 1963. XVI+391 s.

Miernyk, William H., Trade Unions in the Age of Affluence. New York 1962.

Morley, Felix (ed.), The Necessary Conditions for a Free Society. Princeton, N. J. XVI+329 s.

Mullenbach, Philip, Civilian Nuclear Power. Economic Issues and Policy Formation. New York 1963.

Nevins, Allan, Herbert H. Lehman and His Era. New York 1963. 456 s.

Northrup, H. R. & G. F. Bloom, Government and Labor. Homewood, Ill., 1963. XIV+507 s. ArS.

Pear, Richard H., American Government. London ²1963. 256 s.

Perlo, Victor, Militarism & Industry. Arms Profiteering in the Missile Age. London 1963. 208 s.

Preston, William jr., Aliens and Dissenters. Federal Suppression of Radicals, 1903–1933. Cambridge, Mass., 1963. VIII+352 s.

Price, Don K., Government and Science. Their Dynamic Relation in American Democracy. New York 1962. 206 s. KB & Å.

Rogers, Georges W., The Future of Alaska. Economic Consequences of Statehood. Baltimore 1962. XIII+311 s.

Rolle, Andrew F., California. A History. New York 1963. XXI+649 s.

Rostow, Eugene V., The Sovereign Prerogative. The Supreme Court and the Quest for Law. New Haven, 1962. 318 s. KB & Å.

Schlesinger, Arthur M. & Morton White (eds.), Paths of American Thought. Boston 1963.

Schwartz, Bernard, A Commentary on the Constitution of the United States I–II. New York/London 1963.

Schwartz, Bernard, An Introduction to

American Administrative Law. London ²1962.

Somers, G. G. (ed.), Labor, Management, and Social Policy. Madison, Wis., 1963. XIV+303 s. ArS.

Strout, Cushing, The American Image of the Old World. New York 1963. XIV+288 s.

Thayer, Frank, Legal Control of the Press. Brooklyn ⁴1962.

Timberlake, James H.,., Prohibition and the Progressive Movement 1900–1920. 1963. 238 s.

Tyler, Gus, Organized Crime in America. A Book of Readings. Ann Arbor 1962.

Watson, J. Wreford, North America. Its Countries and Regions. London 1963.

Westerfield, H. Bradford. The Instruments of America's Foreign Policy. New York 1963. XVII+538 s.

White, Morton & Licia, The Intellectual Versus the City. From Thomas Jefferson to Frank Lloyd Wright. Cambridge, Mass., 1962. KB & Å.

Wright, Frances, Views of Society And Manners in America. Ed. by Paul R. Baker. Cambridge, Mass., 1963.

Yasuba, Yasukichi, Birth Rate of the White Population in the United States, 1800–1860. An Economic Study. (The John Hopkins University Studies in Historical and Political Science. Ser 79. no. 2). Baltimore 1962. 198 s. KB & Å.

10.2. *Latinamerika:*

Beaujeu-Garnier, Jacqueline, L'économie de l'Amerique Latine. Paris 1962.

Draper, T., Castro's Revolution, Myth and Realities. London 1962. 211 s. ArA.

Fagg, John E., Latin America: A General History. New York 1963. IX+1070 s.

Fideler, Raymond E. & Carol Kvande, South America. Grand Rapids 1963.

Furtado, Celso, The Economic Growth of Brazil. A Survey from Colonial to Modern Times. Berkeley 1963. X+284 s.

Glade, William P. jr. & Charles W. Anderson, The Political Economy of Mexico. Madison 1963. XI+242 s.

Gordon, Lincoln, A New Deal for Latin America. The Alliance for Progress. Cambridge, Mass., 1963. VI+146 s.

Kumm, B., Cuba si! Stockholm 1963. 172 s. ArA.

Manger, William (ed.), The Alliance for Progress. A Critical Appraisal. Washington 1963. 131 s.

Morray, J.P., The Second Revolution in Cuba. New York 1962. 173 s. ArA.

Owens, R. J., Peru. London 1963. 195 s. Udm.

Pendle, George, Argentina. London ³1963. XII+211 s.

Romero, José Luis, A History of Argentine Political Thought. Stanford 1963. XVII+270 s.

Schurz, William Lytle, Latin America. A Descriptive Survey. New York 1963. VIII+373 s.

Tannenbaum, Frank, Ten Keys to Latin America. New York 1963. XI+237+IX s.

Thomas, Benjamin P. & Harold M. Hyman, Stanton, The Life and Times of Lincoln's Secretary of War. New York, 1962. 659 s. KB & Å.

Vanger, Milton I., José Batlle y Ordoñez of Uruguay. The creator of his times, 1902–1907. Harvard 1963. VIII+320 s.

Vernon, Raymond, The Dilemma of Mexico's Development. Cambridge, Mass., 1963. XI+226 s.

Williams, W. A., The United States, Cuba, and Castro. An Essay on the Dynamics of Revolution and the Dissolution of Empire. New York 1962. 179 s. ArA.

Ydigoras, Fuentes, Miguel, My War With Communism. As told to Mario Rosenthal. Englewood Cliffs, N.J., 1963. 238 s.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

DEN ØKONOMISKE SITUATION I USA OG VESTEUROPA VED ÅRSSKIFTET

Den usikkerhed, der prægede konjunkturudviklingen i begyndelsen af 1963, blev i løbet af foråret og sommeren afløst af klare tegn på fornyet ekspansion. I USA har aktiviteten været jævnt voksende året igennem i et hurtigere tempo end i 1962. Det samme gælder UK, hvor en mere ekspansiv finanspolitik fik afbrudt den stagnationslignende tilstand, der havde præget den britiske økonomi siden sommeren 1961. Inden for Det europæiske økonomiske Fællesskab (CEE) har konjunkturudviklingen formet sig nogenlunde som ventet; i Forbundsrepublikken Tyskland er den økonomiske vækst blevet langsommere, men frygten for en egentlig konjunkturafmatning blev i årets løb gjort til skamme, især fordi eksporten på ny begyndte at stige stærkt. I Frankrig og Italien har væksten i den samlede aktivitet fortsat været hurtigere end i de øvrige CEE-lande, og den økonomiske politik har i stigende grad måttet indrettes på at dæmpe stigningstakten i pengeindkomster og priser. Den samme tendens præger i den seneste tid Nederlandene og Belgien. I Norge har man haft en usædvanlig kraftig vækst i produktionen, og der er tydelige symptomer på et efterspørgselspres. I Sverige har den økonomiske udvikling formet sig lidt gunstigere end ventet ved årets begyndelse.

Det er et slående kendetegn ved udviklingen i 1963, at det økonomiske vækstempo er blevet mere ensartet i de førende industrilande end i de foregående år. Dette skyldes især hurtigere vækst i de lande, der tidligere havde en tendens til at sakke bagud. I 1963 har således stigningen i bruttonationalproduktet efter de foreløbige opgørelser været af samme størrelse i USA og UK som for CEE-landende under ét, ca. 4 pct. korrigeret for prisstigninger. Den internationale handel har utvivlsomt spillet en vis rolle ved denne tilpasning. Lande med en særlig kraftig stigningstakt i omkostningsniveau og efterspørgsel øger deres import voldsomt og trækker dermed andre lade, hvor udviklingen er inde i en lidt roligere fase, med sig. Særlig tydelig er denne proces inden for CEE; den stærke importforøgelse i

Frankrig og Italien rummer således en del af forklaringen på det fornyede opsving i den vesttyske konjunktur. For det kontinentale Vesteuropa under ét har det været yderst betydningsfuldt, at den økonomiske ekspansion i USA og UK har været så betydelig; stigningen i eksporten til disse to lande har mærkbart stimuleret konjunkturudviklingen andetsteds.

Medens der nok har været en tendens til bedre ligevægt i betalingerne mellem de vesteuropæiske lande indbyrdes, især derved at Italien og Frankrig, der i de foregående år havde betydelige valutaoverskud, i 1963 fik deres betalingsbalance væsentligt forringet, har USA haft et endnu større valutatab end i 1962. Omfanget af den private og offentlige kapitaleksport fra USA steg så voldsomt i første halvår 1963, at de amerikanske myndigheder i juli greb ind med stor beslutsomhed, især gennem en forhøjelse af den korte rente, et forslag om en renteudligningsafgift på udenlandske emissioner i USA og en udnyttelse af trækningsmulighederne i Den internationale Valutafond; disse indgreb blev nærmere omtalt i Økonomi og Politik 1963 Nr. 2. De gennemførte foranstaltninger har haft en yderst klar virkning, som det fremgår af tabel 1; i sæsonudjævnet årsrate faldt valutatabet fra 5 mia. $ i 2. til 1 mia. $ i 3. kvartal 1963. I sidste kvartal faldt underskuddet yderligere lidt, især som følge af en stigning i overskuddet på vare- og tjenestebalancen. De amerikanske myndigheder regner med, at valutatabet i 1964 kan nedbringes til omkring halvdelen af det samlede underskud for 1963.

TABEL 1

USA's betalingsbalance 1960–1963. (Kvartalstal i sæsonudjævnet årsrate)

Mia. U.S. $	Varer og tjenester, netto	Offentlige gaver og kapital-bevægelser	Private kapital-bevægelser m. m.	Nettotab af valuta
1960	3,8	−2,8	−4,9	−3,9
1961	5,4	−2,8	−5,0	−2,4
1962	4,8	−3,0	−3,8	−2,2
1963, 1. kvartal	4,8	−3,5	−4,8	−3,5
2. kvartal	5,8	−4,6	−6,2	−5,0
3. kvartal	5,2	−2,2	−4,0	−1,0
4. kvartal	6,6	–	–	−0,8

Udsigterne for den økonomiske aktivitet i 1964 bedømmes i de fleste lande som gunstige. For Vesteuropa og Nordamerika under ét regnes med en fortsat ekspansion, der snarest ventes at blive stærkere end i 1963. Ved sammenligninger mellem vækststempoet i 1963 og 1964 bør det dog tages i betragtning, at den usædvanligt strenge vinter sidste år satte store dele af bygge- og anlægsvirksomheden i Vesteuropa i stå, og således svækkede stigningstakten i den samlede produktion. En indhentning af sidste vinters undernormale produktion vil i sig selv medføre en stigning på omkring en

halv procent i bruttonationalproduktet i UK, Frankrig, Forbundsrepublikken Tyskland og de nordiske lande.

Den relativt optimistiske vurdering af udsigterne for 1964 hviler direkte i USA, indirekte i Vesteuropa, på en enkelt forudsætning: gennemførelsen af de skattelettelser, der allerede længe har været til behandling i USA's kongres. Præsident Johnson har på et enkelt punkt strammet sin forgængers forslag, idet han foreslår den almindelige proportionalsats i kildeskatten nedsat fra 18 til 14 pct. og ikke blot til 15 pct. Den samlede virkning af de foreslåede lettelser, der nu synes at stå umiddelbart foran vedtagelsen i Senatet – Repræsentanternes Hus har færdigbehandlet det – er omkring 12 mia. $ direkte. Hertil kommer de indirekte virkninger, når de øgede indkomster, der følger af det større private forbrug, forplanter sig videre. Selv om skattelettelserne nu har været ventet så længe, at de formentlig i en vis udstrækning er blevet foruddiskonteret, vil der blive tale om en meget betydelig samlet effekt. Præsidentens økonomiske rapport anslår, at for hver måned, skattenedsættelsernes ikrafttræden udsættes, vil bruttonationalproduktet for 1964 blive reduceret med 2 mia. $.[1])

Samtidig med at disse skattelettelser gennemføres, afdæmpes de seneste års stærke vækst i de offentlige udgifter. Det budget, som præsident Johnson forelagde i januar, indeholdt mod forventning så betydelige besparelser, at unionsregeringens udgifter i finansåret 1964–65 (1. juli–30. juni) for første gang i en årrække anslås at ville falde, i første række som følge af en nedskæring af forsvarsudgifterne. Man aner den politiske nødvendighed og en yderst behændig strategi bag budgetforelæggelsen; på den ene side har det været nødvendigt for at sikre skattelettelsernes gang gennem kongressen at vise vilje til sparsommelighed med unionens udgifter, men på den anden side har man måttet undgå gennem en nedsættelse af disse udgifter at neutralisere den konjunkturstimulerende virkning af skattelettelserne. Denne vanskelige balancekunst synes i første række at være lykkedes gennem posteringstekniske manøvrer; når f. eks. således udgifterne til byudvikling og boligstøtte udviser et lille fald, skyldes det ikke, at indsatsen på dette område stagnerer. Der er tværtimod en vældig stigning i de faktiske udgifter, men de opvejes i nogen grad af et salg af realkreditobligationer, som unionsregeringen ligger inde med. Det er således helt klart, at det fald i budgetunderskuddet, som man regner med fra 1963/64 til 1964/65, slet ikke giver nogen indikation for den påvirkning af det økonomiske forløb, som vil udgå fra de offentlige budgetter.

Præsidentens økonomiske rapport regner under forudsætning af skattelettelsernes snarlige gennemførelse med en vækst i bruttonationalproduktet, korrigeret for prisstigninger på mindst 5 pct. fra 1963 til 1964. Ledig-

[1]) Skattelettelserne blev sidst i februar færdigbehandlet i kongressen; de trådte i kraft pr. 1. marts. (Tilføjet i korrektur, N. Th.).

heden skulle herved blive reduceret til under 5 pct. Det private forbrug vil vokse kraftigere end den øvrige efterspørgsel; da der endnu synes at være ledig kapacitet på en række områder, er der næppe udsigt til, at den private investeringsaktivitet vil blive øget stærkt. Præsidenten bebuder i sin rapport, at han nøje vil følge prisudviklingen; selv om der ved slutningen af 1963 viste sig tegn på en lidt tydeligere opadgående tendens i forbrugerpriserne, er der næppe risiko for, at selv en efterspørgselsforøgelse af det forventede omfang vil kunne bringe det amerikanske prisniveau i virkelig bevægelse. Den megen tale om nødvendigheden af betydelig prisstabilitet er dog forståelig på baggrund af USA's betalingsbalancesituation. En langsommere stigningstakt i priser og omkostninger end i de vesteuropæiske lande er en forudsætning for en holdbar nedbringelse af de amerikanske valutatab.

TABEL 2

Industriproduktionen i USA og enkelte vesteuropæiske lande

Indeks 1953 = 100	USA	UK	Sverige	Norge	Vest-tyskland[1])	Holland
1958	103	114	122	129	152	127
1959	116	120	129	136	162	139
1960	119	129	141	151	180	157
1961	120	130	147	162	190	160
1962	130	131	150	170	199	166
1961	*Sæsonudjævnede kvartalstal.*					
1	113	129	146	158	191	163
2	119	131	146	160	189	161
3	123	130	146	163	190	156
4	126	128	150	167	193	162
1962						
1	127	128	149	164	195	167
2	130	131	149	169	198	166
3	131	133	150	171	201	164
4	131	130	151	174	203	169
1963						
1	132	130	148	172	199	170
2	136	134	151	176	207	172
3	138	137	153	183	207	170

[1]) excl. Saar og Vestberlin.
Kilde: OECD Main Economic Indicators.

Også i *UK* er de økonomiske udsigter for 1964 stort set gunstige. Der er et så betydeligt opsving i gang i det private forbrug, de offentlige investeringer og eksporten, at også de private faste investeringer, der faldt i 1962 og lå næsten uændret gennem 1963, må ventes at bevæge sig opad. Der er også grund til at regne med en vis lageropbygning i årets løb, i alt fald efter årets midte.

Det mest bemærkelsesværdige træk ved udviklingen i 1963 har været den betydelige fremgang i eksporten: 8 pct. i værdi, godt 5 pct. i mængde. Der var ganske vist en tendens til aftagende stigningstakt i løbet af 1963, og i januar 1964 viste eksporten direkte nedgang, dog formentlig af helt forbigående årsager. Fremgangen i 1963 viste sig på de fleste markeder, men særlig tydeligt i CEE-landene og i det ydre sterlingområde. Det er interessant, at den britiske eksport til CEE trods det tilbageslag, som afbrydelsen af forhandlingerne om medlemskab i Fællesskab betød, er steget med 15 pct. – til Frankrig endda med hele 31 pct. Fremgangen i de andre EFTA-lande har været mere beskeden, ca. 7 pct.; særligt lille har den været på det danske marked, hvor afsætningen kun er øget med et par procent. Det ydre sterlingområde, hvor den bedrede valutaindtjening har sat sig spor i større import, har øget sine køb i UK med 8 pct.

Når den britiske eksport i 1963 kunne stige i rundt regnet det dobbelte tempo af de foregående år, er årsagen ikke alene at finde i handelspartnernes forhold. Den relativt langsomme stigning i det britiske lønniveau i det sidste par år må have betydet en vis styrkelse af konkurrenceevnen. Det har derfor vakt nogen bekymring i den britiske regering, at lønomkostningerne nu atter synes at være i hastig bevægelse opad. I de sidste måneder af 1963 blev der på vigtige områder af maskinindustrien indgået lønaftaler, der gik klart ud over det »guiding light« på 4 pct. stigning, som regeringen har søgt at kanonisere. Som et led i sine bestræbelser for at redde noget af sin lønpolitik har regeringen i januar bebudet, at den i løbet af året vil fremsætte lovforslag, der gør håndhævelsen af faste bruttopriser i detailhandelen ulovlig og skærper kontrollen med konkurrencebegrænsende foranstaltninger. Om man herigennem i et valgår kan få held til at vinde større lydhørhed i fagforbundene for en lønpolitik, kan der nok være grund til at nære tvivl om.

Trods den gunstige udvikling i eksporten har der været en ret klar tendens til stigende underskud på handelsbalancen i anden halvdel af 1963; hvis eksportstigningen aftager, samtidig med at importen er i jævn vækst, kan valutaudviklingen nødvendiggøre aktivitetsdæmpende indgreb. Den politiske situation gør det dog usandsynligt, at de finanspolitiske indgreb vil blive særlig dybtgående. Ved udgangen af februar forhøjedes diskontoen fra 4 til 5 pct.

I *Forbundsrepublikken Tyskland* var den økonomiske udvikling i 1963 præget af større stabilitet end i de nærmest foregående år. Den langsomme stigningstakt i arbejdsstyrken sætter nu snævrere grænser for produktionsforøgelser end i årene op til 1963. Som det fremgår af tabel 3, er mulighederne for at forøge beskæftigelsen i byerhvervene samtidig blevet indsnævret som følge af det nedsatte tempo i afvandringen fra landbruget. Derimod har det også i 1963 været muligt at rekruttere et betydeligt antal uden-

landske arbejdere, omend vanskelighederne er stadig tiltagende. Alt i alt er beskæftigelsen i byerhvervene i 1963 øget med mindre end 1 pct., medens de tilsvarende tal i de tre foregående år var hhv. 3,2, 2,2 og 1,7 pct. Hele tilvæksten i arbejdsstyrken har i øvrigt fået beskæftigelse i bygge- og anlægsfagene.

TABEL 3

Ændringer i beskæftigelsen i byerhvervene i Forbundsrepublikken Tyskland

Tusinder	1960	1961	1962	1963
Samlet stigning i byerhvervenes arbejdsstyrke	660	480	385	180
Modsvaret af:				
Vandring fra landbruget	200	75	75	60
Indvandring af arbejdere fra udlandet	110	195	160	165
DDR	135	145	65	10
Nedbringelse af ledighed	240	80	20	−30
Andre indenlandske årsager	−25	−15	65	−25

Kilde: OECD Annual Review 1963–64: Germany, February 1964.

Ændringen i arbejdsudbuddet er indtruffet samtidig med en svækkelse af efterspørgselsstigningen som følge af en mattere investeringskonjunktur og langsommere eksportfremgang. Disse tendenser var i slutningen af 1962 meget tydelige, men i løbet af foråret og sommeren 1963 viste der sig tegn på fornyet opgang i eksporten, især til Frankrig og Italien. Igennem efteråret har ordreindgangen i investeringsvareproduktionen været stærkt stigende såvel fra hjemmemarkedet som udlandet. Problemstillingen i den tyske økonomiske politik er således gradvis skiftet, og regeringens ønske om at holde efterspørgselsudviklingen under en vis kontrol har fundet udtryk i en erklæring om at ville holde stigningen i dens udgifter nede på 6 pct., en væsentlig langsommere vækst end i de foregående år. Om dette vil være tilstrækkeligt til at forhindre det tyske pris- og omkostningsniveau i at komme i stærkere bevægelse opad, er dog tvivlsomt, især hvis de meget gunstige eksportvilkår inden for CEE fortsætter. Det må antages, at bruttonationalproduktet i faste priser i 1964 vil vokse lidt hurtigere end året før, formentlig med ca. 4 pct.

Den forringelse af den tyske betalingsbalance, der prægede 1961/62, er blevet afbrudt i 1963, hvor der på ny har været overskud på såvel vare- og tjenestebalancen som kapitalposterne. Det relativt høje tyske renteniveau og periodevis formentlig tillige spekulationer i en opskrivning af D-marken har øget kapitalimporten i betænkeligt omfang, og de tyske aktiekurser er blevet presset en del op. Det er endnu ikke klart, hvilken fremgangsmåde de tyske myndigheder vil benytte sig af for at bremse den fornyede opgang i kapitalimporten. En sænkning af renten er næppe gennemførlig, men tendenserne til opgang i renteniveauet i andre lande bidrager til en

løsning. Restriktioner over for den private langfristede kapitalimport er i strid med CEE's regler om kapitalbevægelsernes frigivelse. Som en yderligere, omend ikke nærliggende mulighed fremstår en opskrivning af D-marken; erfaringerne hermed var ikke særlig gunstige i 1961, hvortil kommer, at de øvrige CEE-lande ville se yderst modvilligt på et sådant skridt.

I de øvrige CEE-lande er de økonomiske balanceproblemer mere påtrængende end i Tyskland. I *Italien* er der et tydeligt efterspørgselspres, som den nydannede regering endnu ikke har taget virksomme skridt for at dæmpe. Detailpriserne steg i løbet af 1963 med 8 pct., og lønstigningerne var væsentligt over 10 pct. Der har følgelig været en eksplosiv vækst i det private forbrug og i importen; samtidig har den private investeringsaktivitet ikke vist tegn på afmatning. For centralbank og private banker under ét er valutastillingen forringet drastisk, om end reserverne endnu er betydelige. En stramning af den økonomiske politik er undervejs; foreløbig er forskellige afgifter blevet forhøjet. Alligevel må det ventes, at den italienske økonomi også i 1964 vil blive den hastigst ekspanderende i Vesteuropa.

I *Frankrig* er konjunkturbilledet lidt mere nuanceret. Der foregår for øjeblikket en intens diskussion om den franske økonomiske politik. CEE-kommissionen hævder, at der er behov for en generel finanspolitisk stramning, medens den franske regerings foreløbige handlinger og udtalelser viser, at den ikke tror på eksistensen af et almindeligt efterspørgselspres. Indgrebene har i høj grad været selektive; de har søgt at gribe ind i prisudviklingen uden at bremse den økonomiske vækst. Det er endnu for tidligt at vurdere resultaterne af det program, der blev sat i værk etapevis i september og november. Det vil utvivlsomt føre til en noget roligere prisudvikling end i 1963 og til en afbrydelse af den forringelse af betalingsbalancen, der har kunnet spores siden midten af 1962. De franske valutareserver har trods underskuddet på vare- og tjenestebalancen været stigende gennem 1963 som følge af en omfattende privat kapitalimport, der har mere end opvejet den offentlige kapitaleksport (især udviklingshjælp).

I *Nederlandene* skete ved årsskiftet en voldsom stigning i lønningerne. Situationen på arbejdsmarkedet var efterhånden blevet så anspændt, at omgåelserne af de almindelige lønpolitiske retningslinier blev mere og mere talrige. Forhandlingerne på arbejdsmarkedet i august-september førte til en aftale om en lønforhøjelse på 10 pct. i 1964, hvoraf halvdelen skulle træde i kraft ved årsskiftet. De fleste virksomheder synes imidlertid at have givet hele forhøjelsen pr. 1. januar, hvortil kommer, at lønglidningen ikke er ophørt. CEE-kommissionen har anslået den samlede lønstigning fra gennemsnitsniveauet i 1963 til det forventede gennemsnit for 1964 til mellem 15 og 18 pct., hvilket er en bevægelse uden fortilfælde i Nederlandene som andetsteds. Regeringen har gennem en begrænsning af de offentlige investeringsudgifter og en stramning af pengepolitikken søgt at modvirke

de inflationære tendenser; også den i forvejen omfattende prislovgivning er blevet udvidet. Det er dog klart, at prisstigninger af størrelsesordenen 6–7 pct. ikke kan undgås, og et betydeligt betalingsbalanceunderskud – måske af samme størrelse som overskuddet i 1963, dvs. godt 1 milliard kr. – forekommer sandsynligt. I *Belgien* er situationen betydeligt mindre dramatisk, men der har også her vist sig tendenser til hurtigere bevægelse i lønningerne. Der er endnu ikke truffet omfattende forholdsregler; prislovgivningen er skærpet, og diskontoen blev i slutningen af året forhøjet.

Alt i alt står CEE-landene således over for særdeles vanskelige problemer i 1964. Man kan nære tvivl om, hvorvidt der vil blive skredet effektivt ind over for inflationsfaren; ser man bort fra Frankrig, er det vel for øjeblikket et fælles træk, at regeringerne savner parlamentarisk baggrund til at tage upopulære skridt. I Forbundsrepublikken Tyskland, hvor efterspørgselspresset er mindre udtalt end i de andre lande, ser man ingen grund til at være det første land til at gribe kraftigt ind; desuden nærmer valgåret 1965 sig. CEE-kommissionen finder derfor ikke megen lydhørhed for sine advarsler.

I *Norge* har det økonomiske opsving i løbet af 1963 vist stor styrke. Bruttonationalproduktet er øget med 5 pct. i faste priser, hvilket er en markant fremgang oven på den matte konjunkturudvikling i 1962. Eksporten er i 1963 gået op med 11–12 pct. i mængde, men da priserne på en række vigtige produkter har været vigende, er eksportværdien steget et par procent mindre. Alligevel er underskuddet på vare- og tjenestebalancen større end i de to foregående år, ca. 1450 mill. kr. Når det ikke er lykkedes at nedbringe underskuddet, er årsagen især at finde i den ekstraordinært store nettoimport af skibe.

Den økonomiske politik synes stort set gradvis at være blevet mere lempelig, hvilket kan overraske, da situationen snarest synes at tilsigte det modsatte. Statsbudgettet er således undergået en vis svækkelse i løbet af 1963, og kreditpolitikken har båret præg af at være blevet udformet på et tidspunkt, da konjunkturudsigterne for 1963 endnu tegnede sig noget usikkert. De faste investeringer er under disse omstændigheder gået en del op; lagrene er derimod faldet.

Når den norske økonomi ikke har vist påfaldende tegn på manglende stabilitet til trods for, at man har nærmet sig stærkt til kapacitetsgrænsen, skyldes det ikke mindst, at der ved forårets såkaldte »fellesopgjør« blev sat relativt snævre grænser for stigningerne i pengeindkomsterne i 1963. Det var måske her af særlig betydning, at man fik gennemført en såvel tidsmæssig som indholdsmæssig koordination af indkomstforhandlingerne på arbejdsmarkedet og med landbruget og fiskeriet. Om den moderate udvikling i pengeindkomsterne kan forlænges efter aftalernes udløb i 1964 er usikkert, da presset på arbejdsmarkedet er tiltaget. Det kan derfor ikke udelukkes,

at man i det kommende år på ny vil kunne iagttage, hvorledes lønmodtagerne og de selvstændige i hjemmemarkedserhvervene sætter deres indkomster op, medens de udprægede eksporterhverv – skibsfart, træforædlingsindustri, kemisk industri m. fl. – ser deres konkurrenceevne forringet.

Bortset fra kreditpolitikken, der vil blive noget strammere end i det forløbne år, er der ikke udsigt til ændringer i den økonomiske politik. Nationalbudgettet forudser en stigning i bruttonationalproduktet på omkring 4 pct. i faste priser.

Balancen i *den svenske økonomi* skiftede gradvis gennem 1963. Bruttonationalproduktet er steget med 3 1/2 pct. i faste priser, og der har været en ret jævn vækst i de enkelte dele af efterspørgslen, omend de private investeringer fortsat er det svage punkt i konjunkturbilledet. Efter nogle års overskud har der vist sig et ganske lille underskud på vare- og tjenestebalancen.

TABEL 4

Sveriges foreløbige nationalregnskab for 1963 og prognose for 1964

	1963 mill. sv. kr.	1964 1963-priser	pct.vis stigning 1963–64
Forbrug:			
Private	47.000	48.650	3,5
Staten	5.000	5.350	7,5
Kommunerne	7.200	7.650	6,0
Bruttoinvesteringer:			
Private	16.300	16.500	1,0
Staten	6.200	6.500	5,0
Kommunerne	5.800	6.250	7,5
Lagerændring	−100	800	–
Eksport	17.200	17.950	4,5
Samlet efterspørgsel	104.600	109.650	5,0
Modsvares af:			
Bruttonationalprodukt	87.100	91.200	4,5
Import	17.500	18.450	5,5

Kilde: Preliminär nationalbudget för år 1964 (Statsverkspropositionen år 1964, Bihang 2).

Det foreløbige nationalbudget, der offentliggjordes i januar, regner med en lidt hurtigere vækst i det kommende år. En opgang i de offentlige investeringer og i det offentlige forbrug vil være de stærkeste ekspansive kræfter. Det synes som om, at der her ligesom i Norge er tale om en vis finanspolitisk lettelse på et konjunkturmæssigt relativt upassende tidspunkt, idet balanceproblemerne er tiltagende. Nationalbudgettet opererer med tre alternative antagelser om lønudviklingen, men de detaillerede beregninger hviler på de laveste af de tre illustrative stigningstakter: 4 1/2, 6 og 7 1/2 pct.; det er imidlertid mere end tvivlsomt, om den faktiske lønstigning kan

begrænses hertil i betragtning af, at lønnen i 1963 steg med 9 pct., og der allerede er fremsat betydelige lønkrav. Arbejdsgiverne, hvis omkostninger udover med de direkte lønforhøjelser stiger med en lille procent i højere tillægspensionsbidrag, har foreløbig stillet sig afvisende, men der er knaphed på arbejdskraft. Skulle lønstigningerne blive større end forudset i Nationalbudgettet, kan en fornyet stramning i finanspolitikken blive påtrængende. En sådan stramning kunne også af en anden grund forekomme ønskelig, idet den betydelige låntagning til kommunale formål og boligbyggeriet har gjort erhvervslivets kreditvilkår vanskelige; det er således blevet væsentligt sværere at afsætte langfristede industrilån på obligationsmarkedet. Nationalbudgettet regner med en stigning i boligbyggeriets finansieringsbehov i det kommende år.

Den gradvise stramning på kreditmarkedet og især i bankernes likviditetsforsyning er ved slutningen af januar blevet understreget af Riksbankens beslutning om at forhøje diskontoen fra 4 til 4 1/2 pct. Kreditpolitikken kan imidlertid ikke alene bære byrderne i den økonomiske politik, og da man hævder ikke at ville tilstræbe en direkte påvirkning af forhandlingerne på arbejdsmarkedet, synes en vis omlægning af finanspolitikken at kunne presse sig på hen på året, hvad enten det er valgår eller ikke.

N. Th.
2/3/64.

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION

STATSFINANSERNE SIDEN OMSFORLIGET

Omsforliget

Baggrunden for det økonomisk-politiske forlig i sommeren 1962 var den kraftige forringelse af statsfinanserne, der indtraf i finansåret 1961/62. I løbet af dette år voksede statens udgifter med ca. 25 pct., således at overskuddet på drifts- og anlægsbudgettet, der i årene forud havde andraget omkring 1 mldr. kr., blev formindsket til ca. 300 mill. kr., og det hidtidige kasseoverskud på 300–400 mill. kr. blev ændret til et kasseunderskud på henved 500 mill. kr. Blandt hovedkomponenterne i denne voldsomme udgiftsstigning, der bidrog væsentligt til at forstærke det allerede eksisterende efterspørgselspres i samfundet, kan nævnes lønforhøjelser samt den nyindførte landbrugsstøtte.

Med forliget tilsigtedes »at begrænse væksten i den indenlandske efterspørgsel . . . for at mindske tendensen til valutaunderskud og stigende priser«. Dette skulle navnligt opnås ved en begrænsning af den offentlige bygge- og anlægsvirksomhed, en begrænsning af de samlede offentlige udgifter samt ved en forøgelse af opsparingen – dels ved en omlægning af beskatningen med henblik på at styrke den private opsparing, dels ved at forøge overskuddet på statsbudgettet.

Mere konkret udformedes disse synspunkter i følgende retningslinier for statens finanspolitik:

(a) De samlede drifts- og anlægsudgifter skulle for finansåret 1962/63 holdes inden for et samlet beløb af 8540 mill. kr., heri incl. forsvarsudgifter i henhold til forliget fra foråret 1962 på 1570 mill. kr. og udgiften til civile anlæg på 920 mill. kr.

(b) Der skulle tilvejebringes et kasseoverskud på 500 mill. kr., hvoraf 100 mill. kr. forudsattes at indkomme som provenu ved salg af præmieobligationer.

(c) Nye udgiftskrævende love, der kunne forrykke det vedtagne budget, ville ikke blive fremsat.

(d) Idet det forudsattes, at den ved forliget indførte almindelige omsætningsafgift (incl. oms af manufakturvarer m. v. fra 1. april 1963)

ville indbringe ca. 900 mill. kr. årligt, bestemtes det, at omsprovenuet i finansåret 1963/64 skulle modsvares af følgende foranstaltninger:

Bortfald af statsgrundskyld for landejendomme	40 mill. kr.
Forhøjelse af folkepensioner m. v.	30 mill. kr.
Forhøjelse af børnetilskud	70 mill. kr.
Nedsættelse af statsindkomstskatter	700 mill. kr.
Præmiering af opsparing	60 mill. kr.

Det bestemtes endeligt, at forligspartierne inden den endelige udarbejdelse af udskrivningsloven for 1963/64 skulle optage forhandlinger om »bedømmelsen af den økonomiske situation, herunder udsigten for valutastillingen, beskæftigelsen samt indkomst- og prisudviklingen« og at aftalen om skattenedsættelser ville kunne fraviges, »for så vidt der ud fra en samfundsøkonomisk vurdering var enighed herom«.

Ved offentliggørelsen af statsregnskabet for 1962/63 viste det sig, at såvel indtægter som udgifter var blevet noget større end forudset i forliget (cf. tabel 1).

TABEL 1

Oversigt over statsfinanserne.

(mill. kr.)

	1960–61	1961–62	1962–63	
			Forligsbetænkn.	Regnskab
Forbrugsafgifter, incl. oms.	4171	4674	5645	5688
Indkomstskatter	2921	3049	3668[1])	3738
Andre indtægter	217	234	270	285
I alt driftsindtægter	7299	7957	9515	9711
Civile driftsudgifter	4273	5484	6050	6335
Civile anlægsudgifter	822	955	920	1067
Forsvarsudgifter	1083	1231	1570	1572
I alt drifts- og anlægsudgifter	6178	7670	8540	8974
Overskud på drifts- og anlægsbudgettet	1121	287	975	737
Saldo på kapitalbudgettet	−722	−840	−475	−412
Kasseoverskud	399	−553	500	325

[1]) Heri er modregnet kompensationsbetalinger til familier med børn, folkepensionister m. fl.

I alt var der tale om en overskridelse på ca. 450 mill. kr. for drifts- og anlægsudgifterne og på ca. 200 mill. kr. for driftsudgifterne. Kasseoverskuddet blev 325 mill. kr. mod forligets tal på 500 mill. kr.

I forhold til de budgetterede beløb er de totale afvigelser dog ret små. På indtægtssiden udgør »overskridelsen« ca. 2 pct., på udgiftssiden ca. 4 pct.

Af den samlede overskridelse af driftsudgifterne vedrører knapt 70 pct.

eller ca. 190 mill. kr. lovbestemte udgifter. Det drejer sig især om merudgifter vedrørende invalidepensionen, landbrugsordningerne samt en række tilskud til sociale og undervisningsmæssige formål. Endelig blev også tilskuddet til nedsættelse af landbrugets amtskommunale skatter større end ventet.

Overskridelsen af udgiftsrammen for de civile anlæg skyldes dels merudgifter vedrørende refusionen af kommunernes vejudgifter, dels udgifter til en række arbejder, der ikke var forudset ved forligets indgåelse.[1])

Selv om forliget således ikke blev opfyldt i alle enkeltheder, opnåedes dog en meget betydelig begrænsning af den samlede efterspørgsel – ledsaget af en tilsvarende forbedring af statsfinanserne. De aktivitetsdæmpende virkninger af indgrebene var i virkeligheden endnu kraftigere end regnskabstallene umiddelbart lader formode, fordi de tidsmæssigt var koncentreret i finansårets sidste halvdel.

Finansåret 1963/64.

Det fremsatte forslag til finanslov for finansåret 1963/64 viste samlede driftsindtægter på næsten 10,5 mldr. kr. og drifts- og anlægsudgifter på ca. 9,7 mldr. kr. Overskuddet på drifts- og anlægsbudgettet blev herefter lidt over 600 mill. kr., medens kasseoverskuddet udgjorde 165 mill. kr.

I forhold til 1962/63 betød forslaget således en afgjort lempelse af finanspolitiken. Ved budgetteringen af driftsindtægten var der taget hensyn til den ved omsforliget aftalte skattelempelse: nedsættelse af statsskattesatserne, den videre udbygning af de forskellige skattebegunstigede opsparingsordninger samt bortfaldet af landbrugets statsgrundskatter. Hertil kom endelig nedsættelsen af de hidtidige punktskatter på manufakturvarer m. v., der fra 1. april 1963 alene beskattes med almindelig omsætningsafgift.

På udgiftssiden var der optaget driftsreserver på 400 mill. kr., hvoraf 300 mill. kr. til den forestående dyrtidsregulering, og anlægsreserver på 60 mill. kr. Der var derimod ikke regnet med merudgifter som følge af overenskomstforhandlingerne i foråret 1963. Det forudsattes endeligt, at den toårige landbrugsstøtte fra 1961 skulle bortfalde ved udgangen af høståret 1962/63, hvorfor der på finanlovforslaget kun var optaget en restbevilling, incl. statens tilskud til nedsættelse af den amtskommunale grundskyld, på knap 200 mill. kr.

I sin forelæggelsestale understregede finansministeren, at det centrale spørgsmål nu måtte blive, om den økonomiske situation tillod en så omfattende lettelse af finanspolitiken. Han fremhævede videre, at såfremt der

[1]) Derimod er de besparelser, der blev aftalt vedrørende konkrete anlægsarbejder, stort set blevet overholdt. Det drejede sig om besparelser vedrørende: Offentligt byggeri: 100 mill. kr., offentlige anlægsarbejder: 52 mill. kr., vejfonds- og beskæftigelsesarbejder: 55 mill. kr.

skulle blive tale om udgifter ud over budgetforslaget, incl. reserverne, måtte der skabes finansiel dækning herfor gennem højere skatter eller besparelser. Denne politik var efter regeringens opfattelse nødvendig, såfremt den samfundsøkonomiske balance ikke skulle blive forrykket.

Under de efterfølgende forhandlinger, der i marts 1963 endte med vedtagelsen af en række indkomstpolitiske love – helhedsløsningen[2]) – blev forudsætningerne for denne budgetpolitik ændret på en række punkter. Videreførelsen af landbrugsstøtten medførte merudgifter i forhold til finanslovforslaget på ca. 335 mill. kr., medens lavtlønstillægget, incl. tillæg til folkepensionister m. fl., androg ca. 70 mill. kr. Samtidig forhøjedes imidlertid folkepensionsbidraget med 1/4 pct. af skalaindkomsten. Provenuet heraf anslås til ca. 90 mill. kr. Beløbet indsættes på en bunden konto i Nationalbanken til imødegåelse af merudgifter ved gennemførelsen af den fulde folkepension[3]).

Væsentligst var dog, at efterspørgselsvirkningerne af de ved udskrivningsloven gennemførte skattelettelser blev imødegået gennem opkrævning af en bunden opsparing, der efter det oprindelige forslag skulle indbetales i 2. finanshalvår med 520 mill. kr.[4]).

Det således ændrede budget viste samlede drifts- og anlægsudgifter på 10,3 mldr., samlede driftsindtægter på 10,8 mldr. kr. og et kasseoverskud på knapt 500 mill. kr. I forhold til 1962/63 (cf. tabel 2) var der tale om en stigning i udgiftsniveauet på ca. 1180 mill. kr., medens kasseoverskuddet forventedes at ville blive forbedret med knapt 300 mill. kr., dog først med virkning for sidste halvdel af finansåret.

Efter de senest foreliggende skøn vil provenuet i 1963/64 af de direkte og indirekte skatter blive godt 200 mill. kr. større end budgetteret. Drifts- og anlægsudgifterne anslås til ca. 10.350 mill. kr. Merudgifterne i forhold til finansloven på ca. 70 mill. kr. vedrører især en række lovbestemte udgifter: tilskud til hospitaler, kornordningen, samt statens refusion af kommunernes vejudgifter. Statens tilskud til lærerlønninger vil på den anden side blive noget mindre end oprindeligt antaget. Herudover må man regne med et større underskud for statsbanerne, idet de i foråret 1963 gennemførte takstforhøjelser ikke har indbragt det forventede provenu. Endelig påregnes merudgifter vedrørende forskellige tillæg til lønninger for forsvarets personel. Bortset fra overskridelsen vedrørende vejrefusionen skønnes anlægsudgifterne at blive lidt mindre end budgetteret.

Dette indebærer en forbedring af overskuddet på drifts- og anlægsbudgettet på ca. 150 mill. kr. Samtidig vil kapitalbudgettet blive forringet med

[2]) cf. Økonomi og politik nr. 2, 1963, pg. 133.
[3]) Et forslag herom er for nylig fremsat.
[4]) Indbetalingsterminerne er siden blevet ændret, således at der i 1963/64 kun indbetales ca. 345 mill. kr., medens ca. 175 mill. kr. først indbetales i 1964/65.

ca. 260 mill. kr., væsentligst som følge af de ændrede indbetalingsterminer for den bundne opsparing. Kasseoverskuddet anslås herefter at blive ca. 120 mill. kr. mindre end budgetteret.

Finanslovforslaget for 1964/65

Med finanslovforslaget for 1964/65 fortsattes den lempelse i finanspolitiken, der blev indledt i foråret 1963. Overskuddet på drifts- og anlægsbudgettet viste en forringelse på godt 70 mill. kr., medens nedgangen i kasseoverskuddet efter forslaget udgjorde ca. 180 mill. kr. i forhold til 1963/64. For såvel udgifter som indtægter var der tale om noget mindre vækst end i de foregående år.

Ved budgetteringen af indkomstskatterne forudsattes udskrivningslovens satser forlænget uændret for skatteåret 1964/65. Med en stigning i de skattepligtige indkomster på 7–8 pct. i 1963 skulle der blive tale om en stigning i provenuet på 12–13 pct. Der blev ikke på forslaget regnet med yderligere forhøjelser af den indirekte beskatning, og stigningen i driftsprovenuet var således alene en følge af en forventet højere omsætning i det kommende år.

Udgifterne var i øvrigt baseret på de i sommeren 1963 gældende priser og lønninger, dog var der taget hensyn til helhedsløsningens generelle lønforhøjelser i foråret 1964. Til imødegåelse af forventede merudgifter som følge af ny lovgivning, ændringsforslag m. v. var der optaget reserver på driftbudgettet med 250 mill. kr. Der var derimod ikke ved budgetteringen regnet med nogen pristalsregulering som følge af januarpristallet.

I sin forelæggelsestale fremhævede finansministeren, at den fortsatte lempelse af finanspolitiken må ses på baggrund af en forventet stærkere aktivitetsstigning i samfundet end den, der har kendetegnet 1963. Da den gunstige udvikling i landbrugseksporten næppe kan forventes at ville fortsætte »må . . . den valutariske basis for en aktivitetsstigning . . . i hovedsagen . . . blive en forøgelse af vor eksport af industrivarer«. Det er derfor »vigtigt at fastholde eller forøge det konkurrencemæssige forspring, der har været et af resultaterne af det forløbne års økonomiske politik«.

»Resultatet af denne vurdering . . . må blive, at der ikke kan ske en yderligere lempelse af finanspolitiken . . . Med hensyn til statsudgifterne må konsekvensen blive, at der kun kan gennemføres nye foranstaltninger og love i det omfang, der er plads inden for den på finanslovforslaget opførte tillægsbevillingsreserve, eller hvis der skaffes dækning i form af nye indtægter«.

Siden forslagets fremsættelse er forudsætningerne for budgetteringen blevet ændret på en række punkter. Pristalsreguleringen som følge af januarpristallet vil for det samlede statsbudget medføre udgifter på knap 200 mill. kr. En række ændringsforslag – hvoraf en del skyldes ny lovgivning –

har betydet, at det samlede overslag over driftsudgifterne har måttet forøges med ca. 150 mill. kr. – eller godt 1 pct. – i forhold til finanslovforslaget. På indtægtssiden vedrører ændringerne væsentligst provenuet af den indirekte beskatning. Under hensyntagen til de seneste skøn for udviklingen i det kommende finansår anslås afgiftsprovenuet at blive godt 130 mill. kr. større end finanslovforslagets tal. I forhold til 1963/64 skulle der herefter blive tale om en stigning på ca. 350 mill. kr. eller godt 5 pct. Samtidig er skønnet for selskabsbeskatningen blevet noget reduceret. Hertil kommer endelig merprovenuet ved de i februar gennemførte afgiftsforhøjelser på øl, benzin og cigaretter, der efter fradrag af provenutabet ved afgiftsnedsættelsen på cerutter og pibetobak, anslås til ca. 260 mill. kr.

TABEL 2[1])

Oversigt over statsfinanserne.

(mill. kr.)

	1962–63	1963–64[2])	1964–65[3])
Told og forbrugsafgifter	5.704	6.500	7.080
Indkomst- og formueskatter	3.757	4.045	4.555
Andre driftsindtægter	369	440	510
I alt driftsindtægter	9.830	10.985	12.145
Civile driftsudgifter	6.508	7.490	8.285
Civile anlægsudgifter	1.102	1.250	1.400
Forsvarsudgifter	1.504	1.620	1.720
Bevillingsreserve til driftsbudgettet	–	–	175
I alt drifts- og anlægsudgifter	9.114	10.360	11.580
Overskud på drifts- og anlægsbudget	716	625	565
Bunden opsparing	–	345	175
Andre kapitalposter, netto	536	620	525
Kasseoverskud, i alt	180	350	215
Kasseoverskud, excl. genudlån	245	500	275

[1]) Opstillingen afviger på enkelte punkter fra den i tabel 1 anvendte. Cf. »Statsfinanserne, november 1963« og »Økonomisk årsoversigt, marts 1964«, begge udgivet af Det økonomiske Sekretariat.
[2]) Skøn.
[3]) Finansforslag med visse korrektioner.

Efter de nævnte ændringer vil stigningen i såvel driftsindtægterne som i drifts- og anlægsudgifterne være af nogenlunde samme størrelsesorden som fra 1962/63 til 1963/64. Drifts- og anlægsoverskuddet udgør herefter 565 mill. kr. Kasseoverskuddet forventes i 1964/65 at ville blive forringet med omkring 130 mill. kr., mod en forbedring fra 1962/63 til 1963/64 på ca. 170 mill. kr. Det må her tages i betragtning, at kapitaludgifterne indeholder statens genudlån af udenlandske statslån, der i de senere år har haft

et betydeligt omfang. Denne mellemfinansiering af elektricitetsværkernes lånoptagning i udlandet har næppe nogen aktivitetsstimulerende virkning, når bortses fra, at den i et vist omfang vil aflaste det indenlandske kapitalmarked. Ser man bort fra genudlånene, andrager forringelsen af kasseoverskuddet ca. 225 mill. kr., blandt andet som følge af, at den bundne opsparing i 1964/65 kun vil udgøre ca. 175 mill. kr. mod ca. 345 mill. kr. i 1963/64.

Det er ikke muligt at give et enkelt dækkende udtryk for statsfinansernes påvirkning af den økonomiske aktivitet, idet man herved må tage hensyn til såvel overskuddets som udgiftsniveauets højde. Alt i alt er der vel tale om en lidt mere udtalt lempelse i finanspolitiken i 1964/65 end i 1963/64. Hertil kommer, at den økonomiske baggrund må antages at blive ændret i mere ekspansiv retning.

BOLIGLOVGIVNINGEN

Byggereguleringen

Den 7. november fremsatte boligministeren i folketinget det i trontalen bebudede forslag om en ændret boliglovgivning, hvis formål er en gradvis ophævelse af den eksisterende byggeregulering. I bemærkningerne til forslaget hedder det, at »efter det ved de trufne foranstaltninger er lykkedes at sikre balance mellem byggeriet og byggekapaciteten, er det regeringens opfattelse, at det samlede boligbyggeri bør tilrettelægges på en sådan måde, at der sikres størst muligt og billigst muligt boligbyggeri i de områder af landet, hvor boligbehovet er størst«.

Disse mål skal efter forslaget opnås gennem en afvikling af byggereguleringen. Pr. 1. oktober var der indgivet ansøgninger om igangsættelsestilladelse for ca. 32.000 boliger i de regulerede områder, heraf ca. 18.000 i hovedstadsområdet, hvilket nogenlunde svarer til antallet af igangsættelser for et helt år.

Med henblik på stadig at opretholde balance mellem udbud og byggekapacitet foreslås afviklingen derfor gennemført gradvis, og således at det billige byggeri i de regulerede områder begunstiges, samtidig med at finansieringsvilkårene for det uregulerede byggeri skærpes. Dette skulle dels give mulighed for en overførsel af byggekapacitet fra ureguleret til reguleret byggeri, dels skabe incitament til en større boligopsparing.

I. Som kriterier for billigt byggeri opstilles følgende:

(a) Parcelbyggeri:

(1) det udnyttede boligareal må ikke overstige 110 m².

(2) håndværkerudgifterne må ikke overstige 55.000 kr. i hoved-

stadsområdet og 50.000 kr. i de øvrige regulerede områder for boliger på højst 85 m². For større boliger forhøjes grænsen med 300 kr. pr. m² indtil maksimumsgrænsen på 110 m².

(3) Udgiftsgrænsen reguleres efter byggeomkostningsindekset.

(b) Udlejningsbyggeri:

(1) der fastsættes en maksimumsgrænse for den årlige leje pr. m².
(a) hovedstadsområdet: 76 kr.
(b) øvrige Sjælland: 70 kr.
(c) øvrige regulerede område: 66 kr.

(2) grænserne reguleres efter byggeomkostningsindekset.

(c) Kontrollen med bestemmelsernes overholdelse overlades til kommunerne. Kontrollen er både forudgående ved ansøgningens indsendelse og efterfølgende. For udlejningsejendomme tænkes bestemmelsernes overholdelse sikret ved tinglysning af en lejedeklaration på ejendommen.

II. Med hensyn til finansieringskravene foreslås det, at

(a) man ved beregning af de i boliglovgivningen fastsatte grænser for den samlede belåning af en ejendom går over fra nettolån til bruttolån, således at bygherrens eget indskud også skal omfatte en forholdsmæssig del af kurstab m. v.

(b) der nedsættes et udvalg, som skal finde frem til de mest hensigtsmæssige former for organiseret boligopsparing. Udvalget skal herunder stille forslag om sikring af fortrinsret til bolig for personer, der har gennemført en sådan regelmæssig opsparing.

Forslaget er endnu ikke vedtaget, og under de foreløbige forhandlinger har det vist sig umuligt at nå frem til et bredt politisk forlig.

Huslejereguleringen

Efter det nylig fremlagte lovforslag vil den gældende regulering af huslejerne blive lempet på visse punkter.

Pr. 1. april 1959 blev huslejen frigivet i kommuner (byområder) med under 3000 indbyggere. Dog kunne reguleringen opretholdes, hvis et flertal af kommunalbestyrelsen på 2/3 stemte herfor. Med 1962-loven hævedes grænsen for indbyggertallet til 6000, og i kommuner med indtil 20.000 indbyggere kunne kommunalbestyrelsen med 2/3 flertal bestemme, at reguleringen skulle bortfalde. Reguleringen resp. frigivelsen omfattede efter de gældende regler alt byggeri, dvs. såvel beboelses- som erhvervslejemål.

Ved det nu fremsatte forslag videreføres denne politik. Generelt foreslås det, at reguleringen bortfalder i alle kommuner på under 9000

indbyggere[5]). I kommuner med indtil 30.000 indbyggere kan reguleringen efter kommunalbestyrelsens bestemmelse bortfalde.

Det hidtil gældende forbud mod opsigelse fra udlejerens side opretholdes[6]), og eventuelle lejeforhøjelser for bestående lejemål kan kun træde i kraft, såfremt parterne er enige herom. Ved genudlejning (eller første udlejning) fastsættes lejen frit ved aftale mellem ejer og lejer. Lejen kan dog begæres nedsat, hvis den står i misforhold til det lejedes værdi.

Der skal som hidtil være adgang til at forhøje huslejen som følge af modernisering, ombygning m. v. Ved 1955-loven begrænsedes denne mulighed, idet der for ejendomme fra før 1890 ikke uden huslejenævnets godkendelse kunne foretages forbedringer, der motiverede en forhøjelse på mere end 50 pct. af lejen pr. 1. sept. 1939. Bestemmelsen gjaldt kun for hovedstadsområdet og byer med over 30.000 indbyggere. I 1958 udvidedes reguleringen til at omfatte alle ejendomme uanset alder og i alle kommuner, og begrænsningen ændredes, således at lejeforhøjelsen højst kunne andrage 30 pct. af den gældende leje. Ved forslaget udvides kontrollen på dette område, idet huslejenævnet også skal kunne modsætte sig gennemførelsen af moderniseringen m. v., hvis denne anses for uhensigtsmæssig under hensyn til ejendommens alder, beliggenhed og beskaffenhed, eller hvis den ikke skønnes at ville medføre en rimelig forøgelse af brugsværdien. Der skal herved tages hensyn til bl. a. ejendommens hidtidige anvendelse. Det foreslås endeligt, at hvor en sag indbringes for huslejenævnet inden for 3 år efter ejendommens erhvervelse, skal huslejenævnet kun kunne udskyde en påtænkt forbedring i indtil 5 år, og hvis forbedringen tillades, kan nævnet bestemme, at ejendommen ikke må afhændes inden 3 år efter forbedringens gennemførelse.

DEN DANSKE ØKONOMI I 1963

Under den økonomiske opgang, der begyndte i 1958, forøgedes bruttonationalproduktet – målt i løbende priser – frem til 1962 med godt en halv snes pct. årligt, medens den reale vækst androg 5–6 pct. I det forløbne år har der været tale om en noget langsommere stigning. I løbende priser blev produktionen i 1963 forøget med ca. 6 pct., i faste priser med ca. 2 pct.

Denne udvikling er delvis en følge af de finanspolitiske indgreb fra sommeren 1962, hvis virkninger forstærkedes af den langvarige frostperiode i begyndelsen af 1963. Hertil kommer, at den ekstraordinære forbrugsstigning forud for indførelsen af den almindelige omsætningsafgift, formentlig har været efterfulgt af en vis nedgang i den første del af 1963.

[5]) Ved folketællingen pr. 26. 9. 1960.

[6]) I kommuner (byområder) på under 10.000 indbyggere, hvor huslejen frigives, kan kommunalbestyrelsen dog beslutte, at også opsigelsesreglerne skal lempes.

Ledigheden har i det forløbne år været ca. 4 pct. eller godt 1 pct. højere end i de foregående år. Navnlig inden for byggefagene og blandt arbejdsmændene var der i årets første måneder tale om en betydelig arbejdsløshed, men også i efterårsmånederne har ledigheden været lidt større end i de foregående år, bl. a. som følge af værftsindustriens afsætningsvanskeligheder.

Arbejdsstyrken antages at være vokset med nogenlunde samme styrke som i årene forud – dvs. med ca. 2 pct. – og produktivitetsstigningen har næppe heller været meget forskellig fra tidligere år. I forhold til den stærkt reducerede produktionsforøgelse har stigningen i den samlede ledighed været beskeden. Dette skyldes for en del, at der formentlig har været tale om en nedgang i overarbejdstimerne. Hertil kommer, at tilvæksten i arbejdsstyrken i noget højere grad end tidligere synes at være sket inden for de ret arbejdskrævende servicefag.

Som følge af den langsommere produktionsstigning har indkomststigningen været noget mindre end sidste år. Når man tager hensyn til væksten i arbejdsstyrken, har indkomststigningen i 1963 i alt været på 7–8 pct. mod godt en halv snes pct. i 1962.

Samtidig har indkomstudviklingen for de forskellige erhvervsgrupper afveget noget fra de tidligere års erfaringer.

Dyrtidsreguleringen pr. 1. marts 1963, helhedsløsningens lavtlønstillæg og kompensationstillægget pr. 1. september[7]) har tilsammen medført en lønstigning på ca. 4 pct. Herudover må man regne med en vis lønglidning. I 1963 har denne dog formentlig været af en begrænset størrelsesorden. Alt i alt har den gennemsnitlige timefortjeneste for arbejdere i byerhvervene i 1963 formentlig ligget ca. 8 pct. højere end i 1962. Inden for denne erhvervsgruppe må man – som følge af helhedsløsningen – regne med en lidt større lønstigning for de lavest lønnede.

For landbrugets medhjælpere har lønstigningen været en del større, formentlig hen ved 10 pct., medens gennemsnitsindkomsten for andre lønmodtagere – funktionærer og tjenestemænd – vel knapt nok er vokset i takt med arbejdernes.

Blandt de selvstændige næringsdrivende må man nok regne med, at indkomststigningen for de selvstændige landbrugere har været ret betydelig. Dette skyldes dels den gunstige eksportkonjunktur, der trods mindre produktion af visse varer har medført en stigende indtjening, dels at der på hjemmemarkedet er opnået højere priser i kraft af de udvidede markedsordninger fra oktober 1962. Formentlig har indtægtsstigningen fra 1962 til 1963 været på 6–7 pct.

For de øvrige selvstændige har indkomststigningen formentlig været

[7]) Der udbetales som kompensation for »opsparede« pristalspoints ved overgangen til den nye dyrtidsregulering.

noget mindre. Efter de hidtil fremkomne oplysninger vil industriens omsætning af egne varer i 1963 næppe blive forøget ud over sidste års niveau med et større beløb end svarende til de indtrufne omkostningsstigninger. Afsætningen til hjemmemarkedet har været stagnerende. Målt i faste priser har det private forbrug således været uændret fra 1962 til 1963, medens bruttoinvesteringerne er faldet med en halv snes procent. Som følge af den vigende efterspørgsel og den skærpede kontrol med priser og avancer har der næppe her været tale om nogen nævneværdig stigning i nettoindtjeningen. Derimod kan der på eksportmarkederne være opnået en vis indtægtsfremgang.

Detailomsætningen, korrigeret for prisstigninger, synes i 1. halvår af 1963 at have været lidt mindre end i samme periode i fjor, men i 2. halvår har der været tale om en noget stærkere stigning i omsætningen end i 1961.

Til trods for, at realindkomsterne således er steget med et par procent, har det private forbrug, målt i faste priser, været uændret fra 1962 til 1963. Dette skyldes formentlig væsentligst, at hamstringen forud for omsen's indførelse i august 1962 har medført en kraftig forøgelse af afbetalingskøbene, hvorfor også gældsafdragene, der i nationalregnskabet registreres som opsparing, er vokset.

Investeringerne lå i 1963 som nævnt ca. 10 pct. lavere end i 1962, målt i faste priser og godt 5 pct. i løbende priser. For byggeriets vedkommende var der i 1. halvår tale om en betydelig nedgang. Således lå påbegyndelserne ca. 25 pct. lavere end i samme periode sidste år. I 2. halvår er aktiviteten igen steget, og for året som helhed vil den samlede produktion kun blive lidt lavere end sidste år. Lagerforøgelserne, der i 1962 udgjorde ca. 8 pct., har i 1963 været en del mindre. Også for maskiner og transportmidler synes der – bortset fra landbrugsmaskiner – at være tale om nogen nedgang.

Den stærkt reducerede stigning i den indenlandske efterspørgsel til investering og forbrug har medført, at importen i 1963 har været uændret i forhold til 1962.

Når den afdæmpede efterspørgsel ikke har givet sig udslag i en betydelig stigning i ledigheden, skyldes det den fortsat stærke vækst i eksporten. Denne har i løbende priser andraget ca. 12 pct., i faste priser ca. 10 pct., hvilket er væsentligt mere end i de nærmest foregående år.

Værdien af landbrugseksporten er efter flere års stagnation i 1963 forøget med en halv snes pct., trods et fald i de producerede mængder. Kun for okse- og kalvekød har der været tale om en større proruktionsforøgelse.

Industrieksporten, excl. skibe og konserves, er i alt vokset med godt 15 pct. Fremgangen har især været udtalt i 1. halvår.

Som følge af denne udvikling er handelsbalancen over for udlandet blevet stærkt forbedret. Da samtidig turistindtægterne er steget, viser den sam-

lede vare- og tjenestebalance for 1963 et mindre overskud mod en forringelse i 1962 på 1,7 mldr. kr. Denne forbedring har sammen med den lavere stigningstakt i den indenlandske aktivitet indebåret en forbedring af likviditeten, således at rentefoden trods en betydelig udvidelse af långivningen, er faldet med ca. 1 pct., svarende til de i eftersommeren gennemførte diskontonedsættelser. Der er i løbet af året sket en omfattende låntagning i udlandet. Da der i den løbende samhandel med udlandet har været balance mellem indtægter og udgifter, har denne kapitalimport givet sig udslag i en tilsvarende stigning i valutabeholdningen, der i løbet af 1963 er blevet forøget med ca. 1700 mill. kr. til knapt 2,4 mldr. kr.

H. K.
3–3–64.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Oktober 1963

1. – Generalsekretær U Thant meddeler, at han har modtaget et tilbud fra Danmark, Finland, Holland, Norge og Sverige, hvorefter disse lande vil opstille militærstyrker til gennemførelse af fredsbevarende FN-aktioner.

Kauno Kleemola (se 10/9) opgiver at danne en finsk flertalsregering, og præsident Kekkonen opfordrer statsminister Karjalainen til at rekonstruere regeringen. – 8. Karjalainen foreslår, at regeringen rekonstrueres ved, at det socialdemokratiske forbund besætter de 3 ministerpladser, der bliver ledige ved FFC-ministrenes udtræden (se 30/8). – 17. Det socialdemokratiske forbund meddeler, at forudsætninger for fortsatte forhandlinger om dets deltagelse i regeringen ikke er til stede. – 18. Præsident Kekkonen opfordrer regeringen til at fortsætte, idet han konstaterer, at forhandlingerne om en parlamentarisk flertalsregering er mislykkedes, og at der heller ikke er stemning for en upolitisk embedsmandsregering. FFC fastholder imidlertid beslutningen om de 3 fagministres udtræden, der hermed bliver effektiv. – 30. Agrarforbundets partidelegation opgiver modstanden imod at deltage i en borgerlig flertalsregering på betingelse af, at partiet får yderligere 2 repræsentanter i regeringen, og at den tredje ledige ministerpost besættes med en upolitisk fagminister.

Hocine Ait Ahmed (se 5/9) kalder i en tale i Michelet i Kabylien til kamp mod præsident Bellas regering. – 3. Nationalforsamlingen i Algier giver Ben Bella ekstraordinære fuldmagter til nedkæmpelse af berberopstanden. – 12. Regeringstropper rykker ind i Michulet, og oprørerne under Ait Ahmed og den afskedigede chef for 7. region oberst Mouhand Ou el Hadj trækker sig tilbage til bjergene. Ben Bella erklærer aktionen mod oprørerne for afsluttet. – 24. Ben Bella meddeler, at oberst Ou el Hadj i anledning af grænsekonflikterne med Marokko (se 15/10) har stillet sig på regeringens side.

Præsident Ben Bella meddeler, at al fransk grundbesiddelse i Algeriet er blevet nationaliseret. – 28. Den franske nationalforsamling vedtager med 251 stemmer mod 202 en hjælp til Algeriet for 1964 på 260 mill. dollars, men premierminister Pompidou bebuder afkortning af hjælpen, såfremt Algeriet gennemfører yderligere foranstaltninger til skade for franske interesser.

Det amerikanske senat vedtager, at expræsidenter skal have ret til at tale i senatet (p. t. er 3 tidligere amerikanske præsidenter i live: Herbert Hoover, Harry S. Truman og Dwight D. Eisenhower).

Nigeria bliver republik inden for det britiske Commonwealth med den hidtidige generalguvernør Nnamdi Azikiwe som præsident.

Tanganyika afbryder de økonomiske forbindelser med Den sydafrikanske republik.

2. – Den amerikanske forsvarsminister, Robert S. McNamara, og chefen for den forenede generalstab, general Maxwell D. Taylor, aflægger rapport for præsident

Kennedy om deres rejse til Syd Vietnam, hvor de har undersøgt de militære foranstaltninger mod Viet Cong guerillastyrkerne. De erklærer, at bekæmpelsen af Viet Cong har gjort sådanne fremskridt, at den amerikanske militærhjælp kan begrænses fra udgangen af 1965. Den politiske situation er imidlertid meget alvorlig, og regeringens undertrykkelse af buddhisterne kan påvirke bekæmpelsen af Viet Cong.

3. – Den tjekoslovakiske regering har frigivet ærkebiskop Beran af Prag efter 14 års internering og fangenskab.

Præsident Ramôn Villeda Morales i Honduras styrtes ved et militærkup under ledelse af forsvarsministeren, oberst Osvaldo Lopez.

4. – I Moskva afslutter en delegation under viceministerpræsident og forsvarsminister Boumedienne en aftale med Sovjetunionen om langfristede kreditter til Algeriet.

Irak anerkender Kuwaits uafhængighed og suverænitet (Kuwaits nationalforsamling har 24/9 godkendt et lån på 30 mill. £ til Irak).

Efter en forfatningsændring, der afskaffer generalguvernørembedet og erklærer Uganda for en uafhængig suveræn stat inden for det britiske Commonwealth, vælger nationalforsamlingen (Lukiko) Kabaka'en af Buganda, Sir Edward Mutesa II, til præsident.

Den britiske koloni Gambia opnår indre selvstyre.

7. – Regeringen i Irak rekonstrueres, 3 ministre, der ikke er medlemmer af Baathpartiet, erstattes af partimedlemmer.

8. – Premierminister Harold Macmillan indlægges på hospital for at blive opereret for en blærelidelse. Vicepremierminister R.A. Butler overtager ledelsen af regeringen under premierministerens fraværelse. – 10. På det konservative partis kongres i Blackpool oplæser udenrigsminister Lord Home er brev fra Macmillan hvori denne meddeler, at han af helbredshensyn har besluttet at træde tilbage, så snart der er fundet en anden leder. Videnskabsminister Lord Hailsham (Quintin Hogg) meddeler, at han vil give afkald på sit adelskab (se 31/7) for at lade sig opstille til underhuset. – 18. Premierminister Macmillan indgiver sin afskedsbegæring, og dronningen amoder efter Macmillans råd udenrigsminister Lord Home om at danne regering. – 19. Såvel vicepremierminister Butler som finansminister Maudling erklærer sig villige til at gå ind i et kabinet med Lord Home som chef, og Lord Home påtager sig at danne regering. – 20. To fremtrædende medlemmer af Macmillans kabinet, Iain Macleod, der var leder af underhuset, og som tillige sammen med Lord Poole stod i spidsen for den konservative partiorganisation, og sundhedsminister Enoch Powell har ikke ønsket at fortsætte som kabinetsministre under Lord Home. Macleods hverv som leder af underhuset overdrages til J. Selwyn Lloyd, der udnævnes til lordseglbevarer, medens den hidtidige arbejdsminister, John Hare (senere ophøjet i adelstanden som Viscount Blakenham), vælges til formand for partiorganisationen. I kabinettet, der tæller 23 medlemmer mod hidtil 21 (se 13/7 1962) sker der i øvrigt flg. ændringer: R. A. Butler bliver udenrigsminister, Edward Heath minister for handel, industri og regional planlægning, krigsminister Joseph Godber arbejdsminister, Anthony Barber sundhedsminister, handelsminister Fredrick Erroll minister for kraftforsyning og første admiralitetslord Lord Carrington minister uden portefølje og leder af overhuset. Desuden optages minister for offentlige arbejder Geoffrey Rippon i kabinettet. – 23. Premierminister Lord Home giver afkald på sit adelskab og er herefter Sir Alec Douglas-Home.

Præsident Aref meddeler, at der er oprettet et øverste forsvarsråd for de irakiske og syriske styrker med Iraks forsvarsminister, general Ammash, som øverstkommanderende.

9. – Præsident Kennedy meddeler, at han har godkendt salg af hvede for 250 mill. dollars til Sovjetunionen.

Ministerpræsident Chou En-lai udtaler, at meningsforskellighederne mellem Kina og Sovjetunionen er af ideologisk og ikke af politisk natur, og at Kina er fast overbevist om, at Sovjetunionen i tilfælde af krig vil stå ved Kinas side.

10. – Moskvatraktaten af 5/8 om delvist forbud mod forsøg med kernevåben træder i kraft.

12. – Arturo Illia (se 7/7) efterfølger José Maria Guido som Argentinas præsident og udnævner en ny regering. Miguel Zavala Ortiz bliver udenrigsminister.

14. – FNs generalforsamling vedtager med 90 stemmer mod 2 – 13 stemmer ikke – en resolution, der opfordrer Storbritannien til ikke at overføre politiske og militære beføjelser til en hvid mindretalsregering i Syd Rhodesia.

Præsident Kennedy udnævner Paul H. Nitze til marineminister efter Fred Kerth.

15. – Præsident Ben Bella beordrer almindelig mobilisering i anledning af grænsekonflikten mellem Algeriet og Marokko. – 19. Den arabiske liga kræver indstilling af kampene, tilbagetrækning af tropperne til udgangsstillingerne og nedsættelse af en mæglingskommission. – 30. På en konference mellem kong Hassan II af Marokko, præsident Ben Bella, Algeriet, kejser Haile Selassie, Æthiopien, og præsident Modibo Keita, Mali, er opnået enighed om afslutning af en våbenstilstandsaftale. Våbenstilstanden skal herefter træde i kraft 2/11, der skal indkaldes en udenrigsministerkonference i Organisationen for den afrikanske enhed (se 26/5), og der skal oprettes en neutral zone i grænseområdet mellem Algeriet og Marokko. – 31. Marokko afbryder de diplomatiske forbindelser med Cuba, Syrien og Den forenede arabiske Republik, fordi disse stater aktivt har understøttet Algeriet i grænsekonflikten med Marokko.

De sidste franske tropper i Tunesien forlader Bizerta-basen.

Ved præsidentvalget i Sydkorea får lederen af militærjuntaen, general Pak Chung Hi, ca. 4,7 mill. stemmer og hans modkandidat, den tidligere præsident Yoon Bo Sun, godt 4,5 mill. stemmer.

16. – Efter at den 87-årige Konrad Adenauer er trådt tilbage som forbundskansler, vælger forbundsdagen ved hemmelig afstemning økonomiminister Ludwig Erhard til forbundskansler med 279 stemmer mod 180; 24 undlader at stemme, og 1 stemmeseddel er ugyldig. – 17. I Erhards regering overtager lederen af de frie demokrater (FDP) Erich Mende posten som vicekansler og bliver samtidig minister for altyske anliggender efter Barzel (CDU), medens viceformanden for CDUs parlamentsgruppe, Kurt Schmücker, afløser Erhard som økonomiminister, og Hans Krüger (CDU) bliver minister for flygtningespørgsmål efter Mischnick (FDP). I øvrigt fortsætter ministrene i Adenauer's kabinet på deres hidtidige poster, og kabinettets sammensætning er uændret 12 CDU, 4 CSU og 5 FPD.

18. – Ved valget i FNs generalforsamling af 3 nye medlemmer til sikkerhedsrådet vælges Bolivien og Elfenbenskysten med henholdsvis 86 og 92 stemmer. Til den tredje plads opnår ingen af kandidaterne, Malaysia og Tjekoslovakiet, den nødvendige 3/4 majoritet.

21. – FNs generalforsamling afviser med 57 stemmer mod 41 et forslag fra Albanien og Cambodia om at tilkende Den kinesiske folkerepublik Kinas sæde i FN; 12 undlader at stemme.

Ved valget til det lovgivende råd i Mauritius taber koalitionsregeringen af arbejderpartiet og Den muhammedanske aktionskomité 5 mandater, men bevarer flertallet.

25. – 29. – På det italienske socialistiske partis kongres vedtages en resolution, der går ind for deltagelse i en venstre-cen-

trumsregering på betingelse af sociale og økonomiske reformer og forstærkede afrustningsbestræbelser.

27. – Ved valget til det schweiziske nationalråd (andetkammer) besætter socialdemokraterne 53 (1959: 51) pladser, de radikale demokrater 51 (51), det konservative kristelig-sociale parti 48 (47), landbruger-, håndværker- og mellemstandspartiet 22 (23), de uafhængiges parti 10 (10), de liberale demokrater (også kaldet liberale konservative) 6 (5), demokraterne 4 (4), kommunisterne 4 (3) og det evangeliske parti 2 (2). Antallet af pladser i nationalrådet er forøget med 4 til 200. Efter det samtidig foretagne valg til delvis fornyelse af førstekammeret (stænderrådet) er partistillingen i dette: det konservative kristelig-sociale parti 17 (17), de radikale demokrater 13 (14), landbruger-, håndværker- og mellemstandspartiet 4 (4), de liberale demokrater 3 (3), demokraterne 3 (3) og socialdemokraterne 3 (2).

28. – Præsident Hubert Maga i Dahomey træder tilbage, efter at fagforeningerne har iværksat generalstrejke. – 29. Chefen for hæren, oberst Christoph Soglo, danner provisorisk regering.

31. – Præsident Kennedy erklærer, at det ikke er hensigten at reducere de amerikanske styrker i Vesttyskland på en sådan måde, at deres militære slagkraft formindskes.

November 1963

1. – Malaysia og Tjekoslovakiet enes om, at Tjekoslovakiet skal beklæde pladsen i sikkerhedsrådet i 1964 og Malaysia i 1965 (se 18/10).

Den britiske landbrugsminister meddeler, at der ved forhandlinger med de udenlandske eksportører og de britiske producenter er opnået enighed om en regulering af baconimporten.

Den politiske krise i Finland, der har strakt sig over 2 måneder, afsluttes med udnævnelsen af 3 nye ministre i overensstemmelse med agrarforbundets krav (se 1/10). Det rekonstruerede ministerium Karjalainen består af 7 (hidtil 5) agrarer, 7 repræsentanter for samlingspartiet, det finske folkeparti og det svenske folkeparti samt en upolitisk fagminister, Olavi J. Mattila, der bliver udenrigshandelsminister.

Jugoslavien afbryder de diplomatiske forbindelser med Den sydafrikanske Republik og spærrer havne og lufthavne for sydafrikanske skibe og fly.

Syd Vietnams regering under præsident Ngo Dinh Diem styrtes ved et militærkup. Præsidenten og hans broder og rådgiver Ngo Dinh Nhu omkommer. Regeringen overtages af en militærjunta under general Duong Van Minh, der beordrer løsladelse af alle politiske fanger, undtagen kommunister, og af de fængslede buddhistmunke. – 4. Ngo Dinh Diem's vicepræsident, buddhisten Nguyen Ngoc Tho, danner regering. – 7. USA anerkender den nye militærregering.

2. – Våbenstilstanden i grænseområdet mellem Algeriet og Marokko (se 15/10) træder i kraft.

3. – Ved parlamentsvalget i Grækenland bliver centrumsunionen det største parti med 42,2 (1961: 33,7) pct. af de afgivne stemmer og 140 (100) mandater. Den nationalradikale union får 39 (50,8) pct. af stemmerne og 129 (176) mandater og den demokratiske venstreunion (EDA) 14,6 (14,6) pct. og 29 (24) mandater. Endvidere besætter fremskridtspartiet under Spyros Markezinis med 3,7 pct. af stemmerne 2 pladser. (Fremskridtspartiet, der siden

sidste valg er udtrådt af centrumsunionen, talte i det opløste parlament 14 medlemmer). – 7. Centrumføreren Georgis Papandreou danner mindretalsregering med Sophokles Venizelos som udenrigsminister.

4. – Den tidligere udenrigsminister i eksilregeringen Belkacem Krim vender tilbage til Algeriet fra Schweiz. – 12. I Algier underskrives en overenskomst mellem den militære leder af opstanden i Kabylien, oberst Ou el Hadj, og præsident Ben Bella. Herefter skal oprørsbevægelsen indstilles, samtlige politiske fanger frigives og indsættes i deres tidligere embeder, og alle oprørske officerer og soldater skal genindlemmes i den regulære hær. Endvidere skal der forberedes en partikongres med deltagelse af alle ansvarlige for revolutionen. Berberopstandens politiske fører, Hocine Ait Ahmed er ikke underskriver af overenskomsten. – 16. Tidligere viceministerpræsident i eksilregeringen Mohammed Boudiaf løslades.

5. – Den kristelig demokratiske mindretalsregering i Italien under Leone (se 21/6) indgiver sin afskedsbegæring. – 11. modtager de kristelige demokraters generalsekretær, Aldo Moro, præsident Segnis opfordring til at danne regering. – 23. Moro meddeler, at han er blevet enig med lederne af socialisterne, socialdemokraterne og republikanerne om et program, der kan danne grundlaget for en venstre-centrum koalitionsregering. – 25. Socialisternes centralkomité godkender med 59 stemmer mod 40 partiets deltagelse i regeringen. Det kr.-dem. partis forretningsudvalg har ligeledes godkendt koalitionsoverenskomsten (1 stemte imod).

6. – FNs generalforsamling vedtager med 73 stemmer mod 2 (19 undlader at stemme) en resolution, der opfordrer Storbritannien til ikke at give Syd Rhodesia uafhængighed, så længe den hvide mindretalsregering ikke er erstattet af en regering, der repræsenterer alle befolkningslag. Desuden opfordres Storbritannien til at indkalde en forfatningskonference med repræsentanter for alle politiske partier i Syd Rhodesia.

Cambodia truer i noter til USA, Syd Vietnam og Thailand med ændringer i den økonomiske politik og udenrigspolitikken, hvis radioudsendelserne fra Syd Vietnam og Thailand mod fyrst Norodom Sihanouk's regering ikke standses senest 31/12. – 12. Norodom Sihanouk erklærer, at Cambodia har givet afkald på amerikansk hjælp for at kunne føre en mere uafhængig politik. – 21. Det franske telegrambureau offentliggør et interview med Norodom Sihanouk, hvori denne anmoder om hjælp fra Frankrig. – 24. Cambodia opfordrer Sovjetunionen og Storbritannien til at indkalde en konference af deltagerne i Indokina-konferencen af 1954 for at vedtage foranstaltninger til sikring af Cambodias neutralitet.

7. – Premierminister Sir Alec Douglas-Home vælges til medlem af underhuset ved et suppleringsudvalg i den skotske valgkreds Kinross and West Pertshire. 11/11 vælges han enstemmigt til leder af det konservative og unionistiske parti efter Macmillan.

11. – Syriens ministerpræsident, Salah Bitar, træder tilbage. 12/11 danner formanden for revolutionsrådet, general Amin el Hafez, selv ny regering med oberst Mohammed Omram som viceministerpræsident.

12. – Islands statsminister, Ólafur Thors, fratræder af helbredsgrunde. Han efterfølges af sin partifælle, selvstændighedspartiets formand, justits- og industriminister Bjarni Benediktsson.

Som følge af stridigheder inden for Baath-partiet landsforvises den irakiske viceministerpræsident Ali Saadi. – 13. Et opstandsforsøg til støtte for Saadi slås ned. – 18. Baath-regeringen under general Bakr styrtes ved et militærkup. Præsident Aref bliver tillige formand for revolutionsrådet og øverstbefalende for de militære styrker. Baath-partiets private »hær«, nationalgar-

den, opløses. – 19. Aref erklærer, at Irak vil opfylde sine forpligtelser over for Syrien og betragter skabelsen af arabisk enhed som sit vigtigste formål. – 20. Der dannes ny regering under ledelse af generalstabschef Taker Yahia. Fhv. ministerpræsident Bakr bliver republikkens vicepræsident.

13. – Kong Hassan II af Marokko, hidtil også indehaver af posten som regeringschef, udnævner en ny regering under Hadj Ahmed Bahnini som ministerpræsident. – 18. Marokkos første parlament åbnes af kong Hassan.

Efter at den indonesiske førsteminister Djuanda Kartawidjaja og justitsminister Sahardjo med få dages mellemrum er afgået ved døden, foretages en rekonstruktion af regeringen, hvorved præsident Sukarno selv overtager premierministerposten og udenrigsminister Subandrio tillige bliver første vicepremierminister.

15. – Argentina annullerer kontrakterne med 8 amerikanske og 2 europæiske olieselskaber.

18. – Sydafrikas udenrigsminister Eric Louw meddeler, at han af personlige grunde træder tilbage 31/12. 21/11 meddeler premierminister Verwoerd, at den sydafrikanske ambassadør i London, Hilgard Muller, er udnævnt til Louw's efterfølger.

20. – Videnskabsminister Lord Hailsham (Quintin Hogg) frasiger sig sit adelskab, efter at han er blevet udpeget som kandidat ved suppleringsvalget i St. Marylebone, hvor han 5/12 opnår valg til underhuset.

21. – Ved valget til det japanske underhus bevarer det liberal-demokratiske parti under premierminister Ikeda det absolutte flertal, idet det opnår 56,7 (1960: 59,6) pct. af samtlige afgivne stemmer og får 283 (296) mandater. Det socialistiske parti får 29 (27,6) pct. af stemmerne og 144 (145) mandater, de demokratiske socialister 7,4 (8,8) pct. og 23 (17) mandater og kommunisterne 4 (1,1) pct. og 5 (3) mandater. Endvidere får uafhængige 4,8 (2,8) pct. og 12 (5) mandater. 11 af de uafhængige slutter sig til de liberale demokrater.

22. – Præsident John F. Kennedy dræbes under et besøg i Dallas, Texas, af en snigskytte, og Texasguvernøren, John B. Conally, såres. Vicepræsident Lyndon B. Johnson, som ledsagede Kennedy under rejsen, aflægger eden som USAs præsident. Efter sin tilbagekomst til Washington anmoder han Kennedys kabinet og samtlige amerikanske ambassadører om at forblive på deres poster. I løbet af få timer anholdes den 24-årige Lee Harvey Oswald sigtet for at have myrdet Kennedy. – 24. skyder natklubejeren Jack Ruby (Rubinstein) Oswald, da denne overføres til et andet fængsel. – 25. begraves Kennedy i Washington. Stats- og regeringschefer fra hele verden er kommet til stede.

24. – I Peking underskrives en traktat, der fastlægger grænsen mellem Kina og Afghanistan. Tidligere er underskrevet tilsvarende traktater mellem Kina på den ene, Pakistan, Mongoliet, Nepal og Burma på den anden side.

26. – Ved nationalforsamlingsvalget i Sydkorea får præsident Pak Chung Hi's republikansk-demokratiske parti det absolutte flertal med 120 mandater.

29. – Den spanske nationalforsamling vedtager at indføre selvstyre i territorierne Fernando Po og Rio Muni fra 1/1 1964.

30. – Ved parlamentsvalget i Australien sejrer regeringskoalitionen af det liberale parti og landpartiet, der tilsammen besætter 70 (1961: 62) pladser, medens arbejderpartiet får 52 (60) mandater.

Ved parlamentsvalget i New Zealand opnår premierminister Keith J. Holyoake's nationale parti 46,9 pct. af de afgivne stemmer og får 44 (1960: 46) mandater, arbejderpartiet får 43,8 pct. af stemmerne og 35 (34) mandater og Social Credit partiet 8,1 pct. og 1 (0) mandat.

December 1963

1. – Ved præsidentvalget i Venezuela vælges Raúl Leoni, der tilhører præsident Betancourts demokratiske aktionsparti, med 32 pct. af de afgivne stemmer. Afstemningsprocenten er 93,7 til trods for den kommunistiske undergrundsbevægelses boycot og trusler om angreb på stemmelokalerne.

Ved præsidentvalget i Senegal får præsident Leopold Senghor, der er eneste kandidat, 1.050.000 af i alt 1,3 mill. afgivne stemmer. Ved parlamentsvalget afgives knap 1,1 mill. stemmer for Senghors parti, fremskridtsunionen, medens det demokratiske enhedsparti kun får knap 60.000 stemmer. – 10. Senghor danner ny regering.

2. – Premierminister Lester B. Pearson erklærer, at Canada ikke vil deltage i en multinational NATO-atomstyrke.

Den tyrkiske koalitionsregering under Ismet Inönü indgiver sin afskedsbegæring. Forinden har bondepartiet og partiet Det nye Tyrkiet besluttet at trække sig ud af regeringen, efter at de har lidt svære tab ved lokale valg. – 26. Inönü danner ny regering bestående af medlemmer af det republikanske folkeparti og uafhængige.

3. – Fyrst Norodom Sihanouk af Cambodia foreslår en konfoderation af Syd Vietnam og Cambodia på betingelse af Syd Vietnams neutralisering. – 12. Cambodia hjemkalder sin ambassadør i USA efter en amerikansk protest mod en radioudsendelse, hvori afdøde præsident Kennedy skal være omtalt på fornærmelig måde. 14/12 hjemkaldes ligeledes ambassadøren i Storbritannien.

4. – I Italien danner Aldo Moro (se 5/11) koalitionsregering bestående af 16 kristelige demokrater, 6 Nenni-socialister, 3 socialdemokrater og 1 republikaner. Pietro Nenni bliver viceministerpræsident og den soc.dem. leder, Giuseppe Saragat, udenrigsminister, medens det republikanske partis generalsekretær, Oronzo Reale, bliver justitsminister. – 17. Deputeretkammeret vedtager med 350 stemmer mod 233 (kommunister, liberale, monarkister og neofascister) en tillidserklæring til regeringen. Før afstemningen har 25 socialistiske deputerede, alle tilhørende den prokommunistiske fløj, forladt mødesalen. 23 af de 25 suspenderes 21/12 for et år for brud på partidisciplinen.

6. – Baath-partiet forbydes i Libanon.

8. – Feltmarskal Sarit Thanarat, Thailands premierminister og faktiske diktator siden 1958, afgår ved døden 53 år gl. – 9. Kong Bhumibol Adulyadei udnævner den hidtidige vicepremierminister og forsvarsminister, general Thanom Kittikachorn, til premierminister.

Ved nationalforsamlingsvalget i Congo (Brazzaville) får den nationale revolutionsbevægelse 89 pct. af de afgivne stemmer. Ingen andre partier deltager i valget.

9. – Ministerpræsident Khrushchev beskæftiger sig ved åbningen af det kommunistiske partis centralkomites mødesamling især med de økonomiske vanskeligheder og kræver forstærket udvikling af kunstgødningsindustrien som en af de vigtigste forudsætninger for en forøgelse af landbrugsproduktionen. I denne forbindelse forsvarer han kornkøbene i udlandet. I sin afslutningstale 14/12 bebuder han nedsættelse af rustningsudgifterne i 1964 og reduktion af de militære styrker som Sovjetunionens bidrag til formindskelse af den internationale spænding.

Grækenlands ministerpræsident 1955–63, Karamanlis, forlader det politiske liv; han anmoder tidligere viceministerpræsident Kanellopoulos om at overtage ledelsen af den nationalradikale union. – 24. Ministerpræsident Papendreou indgiver sin afskedsbegæring. Forinden har parlamentet med 167 stemmer mod 130 givet re-

geringen et tillidsvotum, men han erklærer, at han ikke ønsker at være afhængig af kommunisternes (EDAs) stemmer. Kong Paul anmoder lederen af den nationalradikale union, Kanellopoulos, om at undersøge mulighederne for at danne en funktionsdygtig regering. Papandreou ønsker opløsning af parlamentet og nyvalg under ledelse af et forretningsministerium. – 31. Kong Paul udnævner et forretningsministerium med viceguvernøren i den græske nationalbank, John Paraskevopoulos, som chef. Den nye regering ventes at udskrive valg til 16/2 1964.

11. – Efter 3 frifindelser i højforræderisager afskediger præsident Nkrumah Ghanas højesteretspræsident Arku Korsah. – 23. Parlamentet godkender en lov, der bemyndiger præsidenten til at annullere afgørelser i særretterne. – 13. Nkrumah meddeler, at der vil blive afholdt folkeafstemning om forfatningsændringer, der formelt gør Ghana til en etpartistat, og som bemyndiger præsidenten til at afskedige dommerne i de øverste domstole.

12. – Forsvarminister McNamara meddeler, at 33 amerikanske militære baser, 26 i og 7 uden for USA, vil blive nedlagt eller formindsket i løbet af de næste $3^1/_2$ år.

Forbundsforsamlingen i Schweiz vælger Ludwig von Moos (konservativ kristeligsocial) til konføderationens præsident for 1964. Samtidig genvælges alle 7 medlemmer af forbundsrådet (regeringen) for 4 år.

Kenya bliver uafhængig stat og medlem af det britiske Commonwealth.

13. – Den finske finansminister Osmo Karttunen, der er medlem af det konservative nationale samlingsparti, træder tilbage som protest mod regeringens planer om højere skatter. – 17. Karjalainens koalitionsregering demissionerer. – 18. Præsident Kekkonen udnævner et forretningsministerium med Reino R. Lehto som statsminister og Jaakko Hallama som udenrigsminister.

14. – Formanden for det vesttyske socialdemokratiske parti, Erich Ollenhauer, afgår ved døden.

16. – Kenya og Zanzibar optages i FN, der herefter tæller 113 medlemmer.

17. – Mellem Vestberlin og Østtyskland sluttes aftale om adgang for vestberlinerne til i julen at aflægge besøg i Østberlin.

Efter valgsejren (se 30/11) omdanner den australske premierminister Sir Robert Menzies sin regering. Den nye regering består af 19 liberale og 6 medlemmer af landpartiet mod henholdsvis 17 og 5 i den gamle.

22. – I Cypern kommer det til sammenstød mellem grækere og tyrkere. – 28. Den britiske minister for Commonwealthanliggender Duncan Sandys ankommer til Cypern, og der nedsættes et fredsudvalg. – 31. opnås der enighed om en neutral zone, som besættes af britiske tropper.

31. – Efter 10 års levetid opløses Føderationen Rhodesia og Nyasaland.

DANMARK

Oktober 1963

1. – Folketingsåret 1963–64 åbnes af statsminister J. O. Krag, der erklærer, at regeringen regner med øgede statsudgifter, at den ikke vil stille skattelettelser i udsigt, og at den vil slå ind på nye linier i boligpolitikken.

2. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om tekniske ændringer i lov om alm. omsætningsafgift og forslag om ændringer i toldloven (fremskyndelse af toldafviklingen på EFTA-varer og ophævelse af tolden på te). Begge lovforslagene vedtages enstemmigt 10/12; 14 medlemmer (s. f. og uafh.) undlader at stemme om det førstnævnte.

Kulturminister Bomholt genfremsætter forslag til lov om biografer og socialminister Bundvad forslag om udvidelse og ombygning af institutionerne ved forsorgscentret for Sydøstjylland m. v. (Brejning). Sidstnævnte forslag vedtages enstemmigt 12/12.

Minister for off. arbejder Lindberg fremsætter forslag om anlæg af en tunnelforbindelse under Limfjorden ved Ålborg. Anlægsudgifterne er med prisniveau 1961 anslået til ca. 149 mill. kr. Lovforslaget vedtages enstemmigt 29/11.

3. – Regeringen trues af en krise, efter at handelsminister Baunsgaard på statsminister J. O. Krags foranledning har undladt at bekendtgøre en kgl. anordning om ophævelse af pris- og avancestoppet (se 25/2), tiltrådt i et ministermøde 19/9. Politiken stiller i udsigt, at de radikale ministre vil træde tilbage, hvis regeringens økonomiudvalg ikke beslutter at lade ophævelsen stå ved magt, og antyder, at valg i givet fald kan ventes udskrevet til 29/10.

4. – 6. – På socialistisk folkepartis kongres i Odense vedtages et nyt principprogram og en udtalelse om den aktuelle politik. Et hovedemne i diskussionen er samarbejdsmulighederne med socialdemokratiet. Partiets formand, folketingsmand Aksel Larsen, hævder, at sådanne muligheder kan tænkes på en række indenrigspolitiske områder. Borgmester Willy Brauer advarer mod et for nært samarbejde. I udtalelsen hedder det bl. a., at det må være opgaven at skaffe rent arbejderflertal i folketinget; selv om dette nås, er et samarbejde med socialdemokratiet om udenrigs- og militærpolitik udelukket, men et sådant flertal kan åbne vejen for et samvirke, hvorved en række indenrigspolitiske spørgsmål kan løses til gavn for befolkningen i overensstemmelse med de to partiers arbejdsprogrammer. Aksel Larsen genvælges til formand for partiet med 79 stemmer af 98 mulige, efter at Willy Brauer har nægtet at lade sig opstille. Blandt de nye medlemmer af hovedbestyrelsen er folketingsmand, professor Morten Lange.

5. – Regeringens økonomiudvalg godkender, at pris- og avancestoppet skal ophæves fra 21/10.

8. – Tronfølgeren, prinsesse Margrethe påbegynder en rejse til Østen, som varer til 19/12.

Danmark genoptager som det første EFTA-land kontakten med EEC gennem et møde mellem EEC-kommissionen i Bruxelles og en dansk delegation under ledelse af udenrigsminister Per Hækkerup (se 6/9).

12. – Det færøske landsstyre har i forståelse med fiskeriminister A. C. Normann

afvist et ønske om tilladelse for russiske trawlere til at omlade fangsten på færøsk fiskeriterritorium, når den nye fiskerigrænse på 12 sømil træder i kraft 12/3 1964.

Formanden for den konservative folketingsgruppe, Poul Sørensen, udtaler, at de ændringer, finansministeren har bebudet i grundværdistigningsafgiften, langt fra opfylder de konservatives ønsker. Partiet vil foreslå denne skat helt ophævet.

13. – Den norske udenrigsminister Halvard Lange udtaler, at de andre nordiske lande slutter op om den tankegang, der er kommet til udtryk i Danmarks initiativ i Sydafrika-spørgsmålet, selv om der endnu er delte meninger om detaljer (se 8/9).

Fhv. folketingsmand, gårdejer Kr. Kristensen, St. Nustrup, vælges til retsforbundets formand i stedet for Niels Andersen, der er trådt tilbage på gr. af sygdom.

15. – Justitsminister Hans Hækkerup genfremsætter forslag om ændringer i skifteloven. Forslaget vedtages enstemmigt 13/12; 6 (uafh.) undlader at stemme.

Justitsministeren fremsætter endvidere forslag om en ændring af våbenloven, hvorefter justitsministeriets tilladelse kræves til eksport ikke blot af krigsvåben, men også af jagtvåben. Herved kan Danmark fuldt ud opfylde FN's sikkerhedsråds henstilling af 7/8 om totalt forbud mod våbeneksport til Sydafrika. Forslaget vedtages enstemmigt 17/1 1964.

Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om, at landbrugsejendomme også i 1964–65 skal være fritaget for grundskyld til staten og for grundstigningsskyld, og indenrigsminister Lars P. Jensen fremsætter forslag om, at der også i 1964–65 skal ydes statstilskud, beregnet efter landbrugets forrentningsprocent, til nedsættelse af den amtskommunale grundskyld af landbrugsejendomme. Forslagene vedtages 13/12 mod s. f.'s stemmer.

Finansministeren fremsætter endvidere forslag om, at hver af den bundne opsparings 2 rater skal kunne indbetales i 3 trediedele.

Under folketingets åbningsdebat stiller venstres ordfører, fhv. statsminister Erik Eriksen, på venstres og de konservatives vegne forslag om mistillidsdagsorden til regeringen. Forslaget forkastes 17/10 med 99 stemmer (s., r. v. og s. f.) mod 75 (v., k. f. og uafh.). Grønlænderen Rosing undlader at stemme.

16. – Den svenske udenrigsminister, Torsten Nilsson, erklærer, at Sverige fuldt og helt støtter den danske plan for den fremtidige behandling i FN af Sydafrikaproblemet, og at det nu må stå til de selvstændige afrikanske stater at arbejde videre på planen.

Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om ændringer i ligningsloven med regler om lempeligere beskatning af børns indtægter. Forslaget vedtages enstemmigt 27/11.

LS og Landbrugets erhvervsøkonomiske Fagforening har besluttet at indlede et samarbejde ved valg af bestyrelsesmedlemmer i slagterier, mejerier, landboforeninger og husmandsforeninger.

Monopoltilsynet har besluttet at gennemføre prisstop for visse brødvarer gældende for 3 måneder.

18. – Landbrugsminister Skytte fremsætter forslag til lov om veterinærvæsenet samt om udøvelse af dyrlægegerning, og arbejdsminister Dinesen fremsætter forslag om ændringer i funktionærloven.

Under 1. behandling af forslaget om ændring i lov om bunden opsparing foreslår Iver Poulsen (uafh.) en dagsorden, der udtaler mistillid til regeringen, opfordrer den til at trække forslaget tilbage og omgående fremsætte forslag om ophævelse af loven om bunden opsparing. Forslaget forkastes med 94 stemmer (s., r. v. og s. f.) mod 71 (uafh., v. og k. f.). Viggo Hauch (v.) undlader at stemme.

23. – Udenrigsministeriet instruerer den danske ambassadør i Washington om at gøre forestillinger over for det amerikanske udenrigsministerium i anledning af, at præ-

sident Kennedy har bestemt, at transporten af amerikansk hvede til Sovjetunionen og andre østeuropæiske lande fortrinsvis skal ske med amerikanske skibe.

Ved 2. behandling af forslaget om ændring i loven om bunden opsparing forkastes et ændringsforslag af Aksel Larsen (s. f.), hvorefter loven ophæves, med 84 stemmer (s., r. v. og grønlandsminister Gam) mod 83 (v., k. f., s. f., uafh.). Grønlænderen Rosing undlader at stemme.

Kirkeminister Bodil Koch oplyser i folketinget, at alle tyske flygtninge- og krigergrave i Danmark ifølge overenskomst med Vesttyskland skal samles på omkring en snes danske kirkegårde.

Indenrigsminister Lars P. Jensen meddeler, at han vil nedsætte et ernæringsråd til at undersøge anvendelsen af kemikalier i levnedsmiddelproduktionen.

24. – Socialminister Bundvad fremsætter forslag om forhøjelse af folke-, invalide- og enkepensionen fra 1/4 1964. Forslagene vedtages 12/12 enstemmigt, idet dog de uafhængige undlader at stemme om forslaget vedr. folke- og invalidepension.

25. – Forslaget om ændring i lov om bunden opsparing vedtages ved 3. behandling enstemmigt med 80 stemmer (s. og r. v.); 60 undlader at stemme.

28. – I/S Dansk Salt, der er stiftet på halvpartbasis af Kryolitselskabet Øresund og det hollandske saltfirma KNZ, får koncession på udnyttelse af saltforekomsterne i Danmarks undergrund.

29. – 500 arbejdsmænd hos Burmeister & Wain nedlægger arbejdet på grund af afvisning af lønkrav og i protest mod ophævelsen af pris- og avancestoppet. Arbejdsmandsforbundet erklærer, at der ikke kan være tvivl om aktionens ulovlighed.

30. – Udenrigsminister Per Hækkerup udtaler i folketinget, at det amerikanske standpunkt i hvedetransportspørgsmålet (se 23/10) ikke er i overensstemmelse med den dansk-amerikanske venskabstraktat.

I et plenarmøde i Det økonomiske Råd drøftes landbrugets strukturproblemer og hvilken betydning man kan tillægge begrebet et erhvervs nettovalutaindtjening.

31. – Oktoberpristallet er uforandret i forhold til juli, nemlig 101 (januar 1963 = 100).

November 1963

2. – Den faste voldgiftsret afsiger en foreløbig kendelse, hvorefter B & W-arbejdsmændenes strejke er ulovlig. De første indsamlingslister til de strejkende sendes ud til arbejdspladserne.

4. – De strejkende B & W-arbejdere vedtager at fortsætte strejken.

5. – Den faste voldgiftsret idømmer de strejkende B & W-arbejdere en bøde på 200 kr. hver for de første 5 strejkedage. Dansk Arbejdsgiverforening sender 1. blokadevarsel til LO og arbejdsmandsforbundet. De ledige arbejdsmænd, der får anvist arbejde hos B & W, advares af strejkevagter mod at gå i arbejde. B & W må opsige flere hundrede faglærte arbejdere på gr. af strejken. Den fg. formand for arbejdsmandsforbundet, Viggo Wivel opfordrer de strejkende til at genoptage arbejdet.

6. – Justitsminister Hans Hækkerup fremsætter forslag til lov om ministres ansvar.

Indenrigsminister Lars P. Jensen fremsætter forslag om bortfald af skat til erhvervskommunen i de områder, hvor den

endnu består, samt om forlængelse i ét år af den i 1959 gennemførte afløsningsordning for erhvervsskatten i 9 større byområder og af de udligningstilsvar, der af Frederiksberg og Gentofte betales til København.

Indenrigsministeren fremsætter endvidere forslag om ændring af folketingsvalgloven og forslag om udbygning af seruminstituttet, foreløbig for 26,4 mill. kr., men på længere sigt for over 100 mill. kr. Det første forslag svarer stort set til de i de foregående 2 år fremsatte, men ikke færdigbehandlede forslag; det indeholder dog nogle nye bestemmelser, der er motiveret i indvundne erfaringer fra de i juni afholdte folkeafstemninger.

7. – Boligminister Carl P. Jensen fremsætter forslag om ændringer i lov om boligbyggeri. Forslaget skal muliggøre en gradvis frigivelse af byggeriet, først af mindre parcelhuse og billige udlejningsboliger, gennem en stramning af kravene til de byggendes og beboernes eget bidrag til byggeriets finansiering.

Kulturminister Bomholt fremsætter forslag om statsstøtte til musikkonservatorier.

Forbundsformand Hans Rasmussen peger på, at B & W's ordretilgang kan komme i fare ved strejken, men hans forsøg på at få konflikten bragt til ophør mislykkes.

De samvirkende danske Andels-Svineslagterier accepterer baconaftalen med England (se Udlandet 1/11).

8. – Statminister J. O. Krag fremsætter forslag om en investeringsfond for Færøerne på 60 mill. kr. Forslaget vedtages enstemmigt 16/1 1964.

Undervisningsminister Helveg Petersen fremsætter forslag til lov om Danmarks deltagelse i det europæiske rumforskningsarbejde gennem ESRO. Forslaget vedtages enstemmigt 6/12.

Kirkeminister Bodil Koch fremsætter forslag om oprettelse af et efteruddannelsesinstitut for præster. Forslaget vedtages 5/2 1964.

Grønlandsminister Gam giver på foranledning af Ninn-Hansen (k. f.) folketinget en redegørelse for regeringens overvejelser vedr. erhvervssystemet i Grønland.

9. – 77 af de strejkende B & W-arbejdere gennemtvinger, at det endnu engang ved afstemning skal prøves, om flertallet ønsker, at strejken skal fortsætte, og der indkaldes til fællesmøde 12/11.

Fhv. statsminister Erik Eriksen (v.) udtaler i en kommentar til B & W-strejken og andre strejker, at LO er ved at spille magten i hænderne på s. f. Han giver udtryk for skuffelse over regeringens boligforslag, der liberalt set er en nitte.

10. – Udenrigsminister Per Hækkerup udtaler til Izvestija sin glæde over, at Danmarks og de øvrige nordiske landes standpunkt om aldrig at blive atombaser er medvirkende til at skabe en fredelig atmosfære i det nordlige Europa.

11. – Udenrigsminister Per Hækkerup flyver til Moskva på officielt besøg.

Forbundsformand Hans Rasmussen meddeler den socialdemokratiske vælgerforening i Odense 1. kreds, at han vil forlade folketinget med denne valgperiodes udløb, idet det faglige arbejde lægger stadig større byrder på ham.

12. – Udenrigsminister Per Hækkerup fremsætter forslag om fortsat drift af det skandinaviske undervisningshospital i Korea og forslag til folketingsbeslutning om ratifikation af traktaten om forbud mod kernevåbenforsøg i atmosfæren, i det ydre rum og under vandet. Forslagene vedtages enstemmigt henholdsvis 13/12 og 3/12.

Nationalbanken nedsætter diskontoen fra 6 til 5½ pct. (se 17/8).

På et møde, hvor 384 af de 514 strejkende B & W-arbejdsmænd er til stede, vedtages med 202 stemmer mod 171 et forslag om at genoptage arbejdet »af hensyn til alle de tusinder af sagesløse arbejdere, man fra arbejdsgiverside har truet med at kaste ud i en storlockout«.

15. – Statssekretær Rolf Lahr udtaler, at Vesttyskland stadig er indstillet på at overholde langtidsaftalen med Danmark.

Grønlandsudvalget af 1960 regner med at afslutte sit arbejde i løbet af det kommende år og skal derefter ophæves. Dets opgaver overgår til et grønlandsråd, et parlamentarisk udvalg med repræsentanter for det grønlandske landsråd og folketinget. Formanden for grønlandsudvalget, direktør Ebbe Groes, oplyser endvidere, at udvalget er enig om, at grønlandsministeriets sager efterhånden skal overføres til de forskellige fagministerier.

På Dansk Arbejdsgiverforenings hovedbestyrelsesmøde udtaler formanden, Svend Heineke, at byggestoppets ophævelse kan frygtes at ville medføre en ny lønglidning på 1 milliard kr.

16. – På det konservative folkepartis landsrådsmøde udtaler folketingsgruppens politiske ordfører, Poul Møller: Hverken Venstre eller vi har i disse år indledet og cementeret vort samarbejde, for at et af partierne skal tjene en fedtskilling i socialdemokratiets tjeneste.

17. – På det konservative landsrådsmøde erklærer folketingsgruppens formand, Poul Sørensen, at valgkampen er begyndt, og nu er det magten, det gælder.

20. – Ministerpræsident Krushchev meddeler udenrigsminister Per Hækkerup, at han med glæde vil besøge Danmark i 1964.

Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om skærpet kontrol med selvangivelser for danske, som har ophold i udlandet, og om nedsættelse af bøderne for for sent indleverede selvangivelser.

Under 1. behandling af forslaget om ændring af lov om boligbyggeri foreslår Rimstad (uafh.) en dagsorden, der opfordrer regeringen til i god tid inden udløbet af lejeloven 1/4 1964 at fremsætte forslag om bortfald af lejestoppet. Forslaget forkastes med regeringspartiernes og s. f.'s stemmer mod de uafh. og den konservative Fanger, medens k. f. i øvrigt samt v. undlader at stemme.

Efter den nye diskontonedsættelse (se 12/11) vedtager banker og sparekasser at nedsætte indlånsrentesatserne med 1/4–1/2 pct. Den hidtidige overrente for skattebegunstigede opsparingsformer fastholdes dog.

21. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag til finanslov for 1964–65.

Finansministeren fremsætter endvidere forslag om, at indkomst- og formueskatten til staten i 1964–65 skal udskrives efter samme skattesatser som i 1963–64.

22. – Udenrigsminister Per Hækkerup underskriver i Moskva en udvidet handelsaftale mellem Danmark og Sovjetunionen. Ifl. aftalen får Danmark i de næste 6 år mulighed for at levere 19 skibe til en værdi af 550–600 mill. kr. til Sovjetunionen.

Arne Larsen (s. f.) fremsætter forslag om oprettelse af en boligfond, hvori bl. a. skal indgå den bundne opsparing, og som skal yde 3. prioritetslån til parikurs og fast rente på 4 pct.

Ved et forlig i den faste voldgiftsret er det bestemt, at hver af de 514 B & W-arbejdsmænd skal betale i alt 400 kr. i bod for de 8 dage, strejken varede, efter at retten havde kendt den ulovlig. Endvidere skal de strejkendes fagforening betale en bod på 1500 kr. for passivitet under konflikten.

29. – Tillægspensionsudvalget, der består af repræsentanter for arbejdsmarkedets hovedorganisationer, foreslår, at der fra 1/3 1964 indføres en efterlønsordning for 1,1 mill. lønmodtagere. Den årlige udgift anslås til ca. 325 mill. kr., hvoraf lønmodtagerne skal bære 1/3 og arbejdsgiverne 2/3.

December 1963

1. – Det radikale Venstres politiske ordfører, Helge Larsen, udtaler, at der er åbenbare urimeligheder i grundstigningsskylden, men grundskatter er ikke tåbelige, når de udformes rigtigt, og han anbefaler, at det overvejes at lade dem tilfalde kommunerne fuldt ud, i stedet for at staten får en del af dem.

2. – Den konservative folketingsgruppes formand, Poul Sørensen, udtaler, at de konservative gerne vil medvirke til gennemførelsen af en tillægspensionsordning, men ønsker, at den så vidt muligt kommer til at omfatte hele befolkningen.

3. – Statsminister J. O. Krag udtaler, at det er urealistisk at tro, at nye forhandlinger om Englands og dermed Danmarks og Norges optagelse i EEC kan finde sted, før de britiske valg er overstået. Han bebuder et nyt økonomisk opsving i 1964.

Folketinget påbegynder 1. behandling af finanslovforslaget. Finanslovsdebatten afsluttes 5/12.

LO har foreslået Arbejdsgiverforeningen, at den gældende aftale om samarbejdsudvalg skal løbe videre, så længe der forhandles om en ny aftale.

5. – Jern- og Metalindustriens Sammenslutning og Centralorganisationen af Metalarbejdere beslutter at anmode hovedorganisationerne om at tage spørgsmålet om indsamlinger på arbejdspladser til ulovligt strejkende op til behandling.

6. – Fhv. statsminister Erik Eriksen (v.) udtaler, at det for venstre er meget væsentligt, at tillægspensionen ikke må sætte nye skel i befolkningen.

8. – Formanden for Danske Dagblades Fællesrepræsentation, chefredaktør Sv. Aage Lund, meddeler, at der er tilslutning fra samtlige danske redaktørorganisationer til oprettelse af et pressenævn, der skal overvåge, at reglerne for god pressetik ved omtale af straffesager bliver overholdt.

9. – Hollands udenrigsminister, Joseph Luns, ankommer til København på officielt besøg.

Arbejdsminister Erling Dinesen udtaler i Odense, hvor han vælges som Hans Rasmussens efterfølger som socialdemokratiets folketingskandidat i Odense 1. kreds, at der arbejdes med en revision af ferieloven, hvor målet er 4 ugers ferie og en forbedret feriebetaling.

10. – Et udvalg med repræsentanter for atomenergikommissionen, Danmarks teknisk-videnskabelige Forskningsråd, industrien og regeringen henstiller, at der snarest gennemføres reformer, som kan tjene til at fremskynde en gradvis omstilling til en mere industribetonet tilrettelægning af Risø's forskningsarbejde.

12. – Arbejdsminister Erling Dinesen fremsætter forslag til lov om arbejdsmarkedets tillægspension (se 29/11). Han bebuder nedsættelse af et hurtigt arbejdende udvalg til at undersøge, på hvilken måde folkepensionen og den foreslåede tillægspensionsordning vil kunne indpasses i en ordning, der omfatter hele befolkningen, idet målet må være en ordning som den, der er indført i Sverige, eller en værdisikret pension på omkring 60 pct. af den enkeltes indtægt over en vis årrække og inden for visse rammer.

Gottschalch-Hansen (k.f.) fremsætter på venstres og de konservatives vegne forslag til beslutning om ophævelse af grundstigningsskylden.

20. – Højesteret omstøder sø- og handelsrettens dom, hvorefter eksportør Hans Bundgaard var tilkendt over 90.000 kr. i erstatning fra landbrugsministeriet, og bestemmer, at Bundgaard skal betale ministeriet 12.000 kr. i sagsomkostninger.

PUBLIKATIONER

UDGIVET AF

INSTITUTET (FRA 1960 SELSKABET) FOR HISTORIE
OG SAMFUNDSØKONOMI

Arbejdslønnen i Danmark under skiftende Konjunkturer ca. 1850–1913. Af Jørgen Pedersen. Gyldendalske Forlag. 1930, 389 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Sociale Studier i dansk Historie efter 1857. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1930, 189 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Bidrag til Arbejderklassens og Arbejderspørgsmaalets Historie i Danmark fra 1864–1900. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1931, 424 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

De danske Stænderforsamlingers Historie 1830–1848. Første Del. Af Hans Jensen. J. H. Schultz Forlag, 1931, 586 S., 4,00 Kr. (udsolgt).

Economic Conditions in Denmark after 1922. Af Jørgen Pedersen. Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, 1931, 50 S., 1,50 Kr.

Statshusmandsbrug i Fyns Stift. Af C. Lind og Jørgen Pedersen. Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, 1933, 44 S., 1,50 Kr. (udsolgt).

Mænd og Meninger i Dansk Socialpolitik 1866–1901. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1933, 174 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Kampen om Saar. Af Marius Buus. Gyldendalske Forlag, 1934, 80 S., 0,25 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Detailhandelens Økonomi. Hefte 1, Kolonialbranchen i Hovedstaden. Af C. Lind, Gyldendalske Forlag, 1934, 31 S., 1,25 Kr. (udsolgt).

Statistical Investigations into the Economy of Retailing. Bulletin No. 1, The Grocery Trade. Af C. Lind. Gyldendalske Forlag, 1934, 58 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

De danske Stænderforsamlingers Historie 1830–1848. Anden Del. Af Hans Jensen. J. H. Schultz Forlag, 1934, 755 S., 4,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Viktualiehandelen i København og Frederiksberg. Af C. Lind. Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, 1935, 32 S., 1,25 Kr. (udsolgt).

Statistical Investigations into the Economy of Retailing. Bulletin No. 2, The Provision Trade. Af C. Lind. Gyldendalske Forlag, 1935, 52 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Abessinien: Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, 1936, 135 S. (udsolgt).

Den polske Korridor og Danzig. Af Sven Henningsen. Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, 1936, 111 S. (udsolgt).

Dansk Jordpolitik 1757–1919. Første Del: *Udviklingen af Statsregulering og Bondebeskyttelse indtil 1810.* Af Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1936, 262 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Frugt- og Grønthandelen i København og Frederiksberg. Af C. Lind. Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, 1937, 50 S., 1,75 Kr. (udsolgt).

An Analysis of Price Behaviour during the Period 1855–1913. Af Jørgen Pedersen og O. Strange Petersen. Levin og Munksgaard, 1938, 268 S., 12,00 Kr.

Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900. I. Bind. Til c. 1880. Af Henry Bruun. Gyldendalske Forlag, 1938, 636 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Rustningsindustrien, Staternes Kontrol med Vaabenhandel og Vaabenproduktion. Af Svend Laursen. Gyldendalske Forlag, 1938, 93 S., 1,25 K. (udsolgt).

Storpolitik i Stillehavet. Studiekredsopgaver om Flaadetraktaterne. Singapore, Philippinerne og de japanske Mandatøer. Gyldendalske Forlag, 1938, 115 S., 2,50 Kr. (udsolgt).

Folkeforbundet, Organisation og Virksomhed. Af Erling Kristiansen. Gyldendalske Forlag, 1939, 76 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Danish Economic Policy 1931–1938, The Repercussion of Modern Commercial Policies on Economic Conditions in Denmark. By H. P. Götrik, Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1939, 74 S., 2,25 Kr. (udsolgt).

Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark i det 19. Aarhundrede. Af Harald Jørgensen. Gyldendalske Forlag, 1940, 426 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Modsætningen mellem Italien og Frankrig 1914–1939. Af Kjeld Winding, Gyldendalske Forlag, 1940, 192 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Textil-Raastoffer. Af Jørgen Moe. Gyldendalske Forlag, 1941, 126 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Boghandelen i Hovedstaden. Af C. Lind. Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1941, 32 S., 1,75 Kr.

Kina og Stormagterne. Af I. Grünbaum og Hanna Kobylinski. Gyldendalske Forlag, 1942, 202 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Bidrag til de tidligere dansk-vestindiske Øers økonomiske Historie med særligt Henblik paa Sukkerproduktion og Sukkerhandel. Af P. P. Sveistrup. Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1942, 119 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Arbejdsforhold indenfor dansk Haandværk og Industri 1857–1899. Af Georg Nørregaard. Gyldendalske Forlag, 1942, 624 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Kul, Tørv og Brunkul. Af Helge Andersen. Gyldendalske Forlag, 1942, 140 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Indien. Samfundsforhold og moderne Historie. Af Erik Rasmussen. Gyldendalske Forlag, 1942, 144 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Danish Exchange Policy 1914–1939. Af Poul Nyboe Andersen. Inst. f. Hist. og Samfundøkonomi, 1942, 121 S. (Duplikeret). 3,00 Kr. (udsolgt).

Dansk Jordpolitik 1757–1919. Anden Del: *Fæstevæsenets Afvikling og Jordlovgivningen i Perioden 1810–1919.* Af Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1945, 484 S., 11,50 Kr.

Dansk Sukkerhandel og Sukkerindustri. Af P. P. Sveistrup og R. Willerslev. Gyldendalske Forlag, 1945, 371 S., 10,00 Kr.

Frankrig 1870–1930. Den tredie Republiks Historie. Af Ludvig Krabbe. Gyldendalske Forlag, 1945, 295 S., 9,00 Kr.

Grundlinierne i Sovjetunionens Udenrigspolitik 1917–1941. Af Ad. Stender-Petersen. Gyldendalske Forlag, 1946, 201 S., 7,50 Kr.

De forenede Nationer. Af Finn T. B. Friis. Gyldendalske Forlag, 1948, 5,50 Kr. (udsolgt).

Asiatisk Kompagni i den florissante Periode 1772–1792. Af Aa. Rasch og P. P. Sveistrup. Gyldendalske Forlag, 1948, 347 S., 10,00 Kr.

Jernmalm, Jern og Staal. Af Lauge Dahlgaard. Gyldendalske Forlag, 1949, 154 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Spanien. Republik og Francostyre 1931–48. Af Erik Reske-Nielsen. Ejnar Munksgaard, 1949, 323 S., 9,00 Kr. (udsolgt).

Latin-Amerika. Af Erik Bach. Ejnar Munksgaard, 1940, 252 S., 9,00 Kr. (udsolgt).

Intergrovernmental Fiscal Relations. Federal State and Local Finances. Af Kjeld Philip. Ejnar Munksgaard, 1954, 171 S., 15,00 Kr.

Opsparing, Kapitalbevægelse og Formuernes Sammensætning i København 1949. Af Kjeld Bjerke. Ejnar Munksgaard, 1954, 54 S., 3,00 Kr.

Lønudviklingen i Danmark 1914–1950. Af Poul Milhøj. Ejnar Munksgaard, 1954, 222 S., 10,00 Kr.

Kurantbankens forhold til staten. Af Erik Rasmussen. Det Danske Forlag, 1955, 293 S., 25,00 Kr.

Træk af de faglige storkonflikter i 1920 og 1925. Af Heinrich Schlebaum Larsen. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1956, 42 S., 2,50 Kr.

Det mellemste Østen. Af Erik Reske-Nielsen. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1956, 136 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Om renteforskelle og emissionspolitik på obligationsmarkedet. Af Troels Glud. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1957, 286 S., 25,00 Kr.

Fransk indenrigspolitik. Fra de Gaulle til de Gaulle. Af George Damborg. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1958, 134 S., 5,00 Kr.

Sol og Sult. Underudviklingens problem i Italien. Af Erling Bjøl. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1960, 192 S., 10,00 Kr.

Afrikansk Nationalisme. Af Ole Karup Pedersen, Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1963, 161 S., 10,00 Kr.